

PRACOWNIA BADAŃ I INICJATYW SPOŁECZNYCH

Janusz Sierosławski, Mikołaj Sierosławski

**UŻYWANIE ALKOHOLU I NARKOTYKÓW
PRZEZ MŁODZIEŻ SZKOLNĄ**

**RAPORT Z BADAŃ ANKIETOWYCH
ZREALIZOWANYCH W KRAKOWIE
W 2019 R.**

**EUROPEJSKI PROGRAM
BADAŃ ANKIETOWYCH W SZKOŁACH
ESPAD**

WARSZAWA 2020

Badanie zostało sfinansowane przez Miasto Kraków

SPIS TREŚCI

STRESZCZENIE	2
WPROWADZENIE	6
CEL BADANIA	7
POPULACJA I PRÓBA	8
PROCEDURA BADAWCZA	9
WYNIKI	10
Palenie tytoniu	11
Picie napojów alkoholowych	20
Używanie innych substancji psychoaktywnych	40
Problem dopalaczy	58
Oczekiwania wobec alkoholu i przetworów konopi	63
Doświadczenie problemów związanych z pićem alkoholu	68
Dostępność substancji psychoaktywnych	72
Ryzyko związane z używaniem substancji psychoaktywnych w opiniach badanych	85
Używanie substancji psychoaktywnych w otoczeniu badanych	90
Rodzice a używanie substancji przez młodzież	92
Korzystanie z mediów społecznościowych i gier wideo	99
Gry hazardowe	106
Formy spędzania czasu wolnego	113
Wiarygodność wyników.....	115
Kraków na tle innych miast	116
WNIOSKI I REKOMENDACJE	129
PRZYPISY	132

STRESZCZENIE

W listopadzie i grudniu 2019 r. w ramach międzynarodowego projektu: „European School Survey Project on Alcohol and Drugs” (ESPAD) zrealizowano audytoryjne badania ankietowe na próbie reprezentatywnej uczniów klas pierwszych i trzecich szkół średnich, czyli młodzieży w wieku 15-16 lat oraz 17-18 lat Miasta Krakowa

Badania ESPAD podjęto w 1995 r. z inicjatywy Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group) działającej przy Radzie Europy.

Celem badania był przede wszystkim pomiar natężenia zjawiska używania przez młodzież substancji psychoaktywnych, ale także ocena czynników wpływających na rozpowszechnienie, ułokowanych zarówno po stronie popytu na substancje, jak i ich podaży.

Napoje alkoholowe są najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży. Chociaż raz w ciągu całego swojego życia piło 78,5% uczniów z młodszej grupy i 95,9% uczniów ze starszej grupy. Picie napojów alkoholowych jest na tyle rozpowszechnione, że w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem piło 46,0% piętnasto-szesnastolatków i 82,0% siedemnasto-osiemnastolatków. W obu kohortach najbardziej popularnym napojem alkoholowym jest piwo, a najmniej popularnym jest Alcopop. Wysoki odsetek badanych przyznaje się do przekraczania progu nietrzeźwości. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem chociaż raz upiło się 14,2% uczniów z młodziej kohorty i 26,3% ze starszej grupy wiekowej. W czasie całego życia ani razu nie upiło się tylko 63,7% uczniów młodziej i 30,2% uczniów starszych.

Palenie tytoniu jest zachowaniem mniej powszechnym. Chociaż raz w życiu paliło 50,5% pierwszoklasistów i 71,0% uczniów ze starszej grupy. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem paliło 28,5% piętnasto-szesnastolatków i 44,7% siedemnasto-osiemnastolatków.

Wskaźniki palenia tytoniu oraz picia napojów alkoholowych dla chłopców i dziewcząt są podobne.

Jeszcze rzadziej zdarza się przyjmowanie leków uspokajających lub nasennych bez przepisu lekarza. Takie doświadczenia chociaż raz w życiu stały się udziałem 14,5% uczniów z młodszej kohorty i 20,5% ze starszej kohorty.

Sięganie po te leki jest bardziej rozpowszechnione wśród dziewcząt niż wśród chłopców.

Wyniki badania wskazują na znacznie niższy poziom rozpowszechnienia używania substancji nielegalnych niż legalnych, zwłaszcza alkoholu i tytoniu. Większość badanych nigdy po substancje nielegalne nie sięgała. Wśród tych, którzy mają za sobą takie doświadczenia większość stanowią osoby, które co najwyżej eksperymentowały z marihuaną lub haszyszem. Chociaż raz w ciągu całego życia używało tych substancji 23,9% młodszych uczniów i 46,6% starszych uczniów.

Aktualne, okazjonalne używania substancji nielegalnych, czego wskaźnikiem jest używanie w czasie ostatnich 12 miesięcy, także stawia przetwory konopi na pierwszym miejscu pod względem rozpowszechnienia. W młodszej kohorcie używa tego środka 20,7% uczniów, w starszej – 36,5%.

W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem używało marihuany lub haszyszu 12,9% piętnasto-szesnastolatków i 17,1% siedemnasto-osiemnastolatków.

Zarówno eksperymentowanie z substancjami nielegalnymi, jak ich okazjonalne używanie jest bardziej rozpowszechnione wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

Do używania dopalaczy, chociaż raz w życiu, przyznało się 5,3% pierwszoklasistów i 7,2% trzecioklasistów.

Uwagę zwraca wysoki poziom dostępności napojów alkoholowych przejawiający się w ocenach respondentów. Na tym tle dostępność substancji nielegalnych jest oceniana niżej. Spośród substancji nielegalnych najwyżej oceniana jest dostępność przetworów konopi.

Badani narażeni są przede wszystkim na oferty napojów alkoholowych, spośród substancji nielegalnych uczniom najczęściej proponowane są przetwory konopi oraz alkohol produkowany nielegalnie domowym sposobem. Rodzice respondentów w znacznej części nie zabraniają swoim pociechom picia alkoholu, chociaż pozwalają na picie, w większości, jedynie w swojej obecności.

Większość młodzieży jest dobrze zorientowana w zakresie ryzyka szkód zdrowotnych i społecznych związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. O stopniu ryzyka, według ocen respondentów, decyduje bardziej nasilenie używania niż rodzaj substancji.

Oczekiwania wobec alkoholu oraz marihuany i haszyszu formułowane przez młodzież szkolną odwołują się w większym stopniu do pozytywnych konsekwencji niż ewentualnych szkód.

Prawie wszyscy respondenci korzystają z mediów społecznościowych, jedynie około 5-6% badanych z młodszej kohorty oraz 3-4% ze starszej nie jest w nich aktywna. Uczniowie w typowym dniu roboczym najczęściej przeznaczają na to od 2 do 3 godzin, a w weekendy pierwszoklasiści 6 godzin i więcej, zaś uczniowie ze starszej kohorty około 2-3 godzin, względnie 6 godzin lub więcej. Niespełna co drugi badany z każdego z poziomów nauczania jest przekonany, że za dużo czasu spędza w mediach społecznościowych.

Granie w gry na urządzeniach elektronicznych jest udziałem 66,7% pierwszoklasistów i 61,1% trzecioklasistów.

Mniej więcej co piąty pierwszoklasista i co czwarty trzecioklasista grał chociaż raz w życiu w gry hazardowe, tj. takie gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać. W czasie ostatnich 30 dni takie zachowanie zadeklarowało 6,0% uczniów z młodszej kohorty i 10,3% uczniów ze starszej kohorty.

Rozpowszechnienie używania substancji psychoaktywnych wśród uczniów ze starszej kohorty w Krakowie jest generalnie wyższe niż średnio w kraju.

WPROWADZENIE

Idea paneuropejskiej współpracy w badaniach szkolnych na temat używania substancji psychoaktywnych powstała wśród badaczy tej problematyki skupionych wokół Rady Europy (Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs - Pompidou Group). Sprowadza się ona do uzgodnienia i na ile to możliwe wystandardyzowania metodologicznych warunków badań w różnych krajach, tak aby ich wyniki uczynić maksymalnie porównywalnymi. Badania zainicjowane przez tę grupę przyjęły formę wieloletniego programu badawczego zatytułowanego: „European School Survey Project on Alcohol and Drugs” (ESPAD) i prowadzone są co cztery lata według tych samych wystandardyzowanych technik, co umożliwia porównywalność nie tylko w przestrzeni ale i w czasie. Polska włączając się do tego projektu uzyskała możliwość śledzenia zarówno rozmiarów zjawiska jak i jego trendów rozwojowych na szerokim tle sytuacji w Europie i w poszczególnych jej krajach.

ESPAD jest pierwszym ogólnopolskim badaniem spełniającym warunki międzynarodowej porównywalności i jednocześnie podjętym z intencją śledzenia trendu w zakresie używania substancji przez młodzież szkolną. Badanie ESPAD zrealizowano w Polsce już sześciokrotnie: w 1995 r. w 1999 r., 2003 r., w 2007 r. w 2011 r. oraz 2015 r. na próbach losowych uczniów klas I i III szkół ponadpodstawowych (wg starego systemu edukacji) oraz klas III gimnazjów i klas II szkół ponadgimnazjalnych (wg nowego systemu edukacji). Od września 2019 roku, w wyniku reformy systemu edukacyjnego, powrócono do „starego systemu edukacji”.

W 1995 r. badanie objęło 26 krajów europejskich, w tym Polskę, w 2015 r. w badaniu uczestniczyło już 35 krajów naszego kontynentu. Badanie ESPAD wspierane jest przez Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction – EMCDDA), bowiem dostarcza danych w zakresie jednego z pięciu kluczowych wskaźników, tj. używania narkotyków w populacji generalnej.

Jak pokazały wyniki dotychczasowych badań ogólnopolskich picie alkoholu przez młodzież stało się niemal statystyczną normą. Używanie substancji nielegalnych stawało się coraz bardziej widocznym problemem. Pod względem rozpowszechnienia używania leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza polskie piętnastolatki plasują się na pierwszym miejscu w Europie. Wszystkie te napawające niepokojem zjawiska podlegają dynamice, stąd potrzeba monitorowania. Istotną cechą problemu używania substancji psychoaktywnych przez młodzież jest jego nierównomierna dystrybucja na terenie kraju. Generalnie problem ten bardziej rozpowszechniony jest w wielkich miastach. Na zróżnicowania związane ze stopniem urbanizacji nakładają się zróżnicowania regionalne. Zarówno ogólna strategia zapobiegawcza, jak konkretne działania profilaktyczne podejmowane zarówno w skali kraju, jak i na poziomie regionalnym i lokalnym wymagają wiedzy o rozmiarach i trendach w rozwoju zjawiska, stąd potrzeba podejmowania także badań w skali lokalnej i regionalnej. Wyniki badań ogólnopolskich mogą okazać się kiepskim przybliżeniem lokalnego obrazu zjawiska.

CEL BADANIA

Badanie miało na celu przede wszystkim pomiar natężenia zjawiska używania przez młodzież substancji psychoaktywnych. Podstawowymi pytaniami badawczymi były zatem pytania o liczby młodych ludzi, którzy mieli doświadczenia z tego typu substancjami oraz o stopień nasilenia tych doświadczeń. Celem badania była jednak również próba identyfikacji i pomiaru czynników wpływających na rozmiary zjawiska, zarówno po stronie popytu jak podaży. W badaniu poruszono zatem takie kwestie, jak dostępność substancji psychoaktywnych, zarówno w wymiarze fizycznym jak psychologicznym, gotowość do podjęcia prób z tymi środkami, przekonania na temat ich szkodliwości, doświadczenia w zakresie problemów związanych z ich używaniem.

Wszystkie te kwestie zostały poddane pomiarowi ilościowemu w celu dokonania oszacowań dla młodzieży Krakowa.

POPULACJA I PRÓBA

Założono objęcie badaniem dwóch kohort młodzieży – młodzież urodzoną w 2003 roku (wiek: 15-16 lat w momencie badania) i 2001 r. (wiek: 17-18 lat w momencie badania). Podejście kohortowe, przy zdefiniowaniu kohorty przez rok urodzenia, podyktowane było względami międzynarodowej porównywalności. Przy silnym zróżnicowaniu systemów szkolnych w Europie rok urodzenia jest jedynym wspólnym kryterium zapewniającym porównywalność badanych populacji. Założono, że 95% tej młodzieży uczęszcza do szkół, w zdecydowanej większości do pierwszych i trzecich klas szkół średnich (licea ogólnokształcące, technika, szkoły branżowe). W związku z tym próba badawcza została pobrana spośród młodzieży szkolnej z tych typów szkół i poziomów klas. Badani z klas pierwszych zostali przyporządkowani do młodszej kohorty, z kolei respondenci z klas trzecich do próby uczniów ze starszej kohorty.

Schemat losowania przewidywał równomierny rozkład próby w mieście przy maksymalnym jej rozproszeniu. Operatem losowania była lista szkół MEN zawierająca informacje o liczbie klas w każdej ze szkół. Jednostką losowania była klasa szkolna, próba miała zatem charakter klastrowo-warstwowy. Schemat doboru zakładał losowy dobór dwustopniowy. Najpierw losowano szkoły, a następnie klasy. Szkoły były losowane z prawdopodobieństwami proporcjonalnymi do liczby uczniów z danego poziomu nauczania, tak aby wszystkie każdy uczeń miał jednakowe szanse znalezienia się w próbie, niezależnie od wielkości szkoły i wielkości klasy. Klasy dobierane były w losowaniu prostym. W klasach badaniu poddawano wszystkich obecnych w tym czasie uczniów, niezależnie od roku urodzenia.

Zrealizowana próba uczniów Krakowa włączona do analiz liczyła 1422 uczniów z młodszej kohorty oraz 1231 uczniów z starszej kohorty. Wśród

pierwszoklasistów znalazło się 49,7% dziewcząt oraz 50,3% chłopców. W drugiej grupie dziewczęta stanowiły 48,2%, zaś chłopcy – 51,8%.

Wyniki prezentowane w raporcie obejmują nie tylko młodzież urodzoną w 2003 r. oraz w 2001 r., ale wszystkich uczniów pierwszych i trzecich klas szkół średnich. Na potrzeby porównań międzynarodowych eliminowani z próby są uczniowie drugorocznicy oraz ci, którzy wcześniej rozpoczęli karierę szkolną.

PROCEDURA BADAWCZA

Badanie zostało realizowane w listopadzie i grudniu 2019 r. metodą ankiety audytoryjnej przez zespół ankieterów rekrutujący się spoza systemu oświaty i wychowania. Jako ankieterzy byli zatrudniani przede wszystkim ludzie młodzi, głównie studenci, o łatwym kontakcie z młodzieżą szkolną. Ankieterzy zostali przeszkoleni oraz wyposażeni w szczegółową pisemną instrukcję. Do ich zadań, poza przeprowadzeniem badania w klasie, należało przygotowanie raportu zawierającego, obok opisu realizacji badania, informacje o klasie oraz o uczniach nieobecnych w trakcie badania. Praca ankieterów była wyrywkowo kontrolowana przez koordynatorów.

Nawiązanie kontaktu z wylosowanymi szkołami należało do obowiązków ankietera. Udział szkoły w badaniu negocjowany był także bezpośrednio przez ankietera. Wylosowane szkoły zostały wcześniej poinformowane o planowanym badaniu oraz o wsparciu Ministerstwa Edukacji dla tego przedsięwzięcia.

W procedurze badania położono bardzo duży nacisk na zapewnienie respondentom maksimum poczucia bezpieczeństwa oraz pełnej anonimowości. Służyły temu:

- wymóg nieobecności nauczyciela w klasie w trakcie badania,
- reguły postępowania ankietera (np. nie mógł on chodzić po klasie i zaglądać uczniom w kwestionariusze),
- specjalna procedura zwrotu wypełnionego kwestionariusza polegająca na umieszczeniu go przez ucznia w kopercie, a następnie zaklejeniu jej.

Uczniowie w instrukcji otrzymali zapewnienie o pełnej anonimowości badań, zarówno na poziomie pojedynczych uczniów, jak również całej szkoły. Oznacza to, że tajemnicą objęte są również wyniki na poziomie szkół.

Ankieterzy po sprawdzeniu kompletności materiałów przekazywali je do Pracowni za pośrednictwem instruktora lokalnego. Ankiety po zarejestrowaniu zostały poddane procedurze sprawdzenia. Następnie założono i zweryfikowano zbiór danych. Obliczenia wyników badania zostały wykonane za pomocą pakietu statystycznego SPSS for Windows ver. 21.

WYNIKI

Prezentację wyników rozpoczniemy od rozpowszechnienia używania różnych substancji psychoaktywnych: najpierw tytoniu, potem napojów alkoholowych a w końcu pozostałych środków, w tym nielegalnych. Następnie przytoczymy wyniki odnoszące się do problemów jakich doświadcza młodzież w związku z używaniem substancji. Dalej zajmiemy się kwestią dostępności poszczególnych substancji. Następnie omówmy postrzegane ryzyko używania poszczególnych substancji oraz oceny badanych odnoszące się do rozmiarów sięgania po nie w ich najbliższym otoczeniu. Później zobaczymy, jaki stosunek do używania substancji przez uczniów mają ich rodzice. Na koniec przyjrzymy się kwestiom korzystania przez młodzież z nowych mediów elektronicznych oraz problemowi gier hazardowych.

Palenie tytoniu

Rozpowszechnienie palenia tytoniu było badane w dwóch wymiarach czasowych - całego życia respondenta oraz ostatnich 30 dni przed badaniem. Pierwszy z nich pozwala na ustalenie zasięgu zjawiska eksperymentowania z tą substancją, tzn. podejmowania prób palenia tytoniu. Drugi przydatny jest do uchwycenia rozmiarów grupy aktualnie palących, a także palących okazjonalnie lub regularnie.

Dane na temat doświadczeń z paleniem tytoniu zebranych na przestrzeni całego życia zawiera tabela 1.

Tabela 1. Palenie tytoniu kiedykolwiek w życiu

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie palił	49,5	50,1
	1-2 razy	12,5	13,9
	3-5 razy	5,6	6,2
	6-9 razy	4,4	4,5
	10-19 razy	4,7	5,3
	20-39 razy	5,4	4,3
	40 razy lub więcej	18,1	15,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie palił	29,0	34,5
	1-2 razy	10,4	12,9
	3-5 razy	5,9	7,9
	6-9 razy	4,4	4,8
	10-19 razy	6,0	7,2
	20-39 razy	6,7	5,6
	40 razy lub więcej	37,5	27,2

W czasie całego życia, jakiegokolwiek doświadczenia z paleniem miało 50,5% uczniów z młodszej kohorty i 71,0% uczniów ze starszej kohorty. Wśród

uczniów, którzy podejmowali próby palenia można wyróżnić frakcję osób, które paliły nie więcej niż 5 razy w swoim życiu. Frakcja ta liczy 18,1% pierwszoklasistów i 16,3% uczniów starszych. Jednocześnie 18,1% z pierwszej grupy i 37,5% z drugiej paliło 40 razy lub więcej. Te ostatnie frakcje badanych to osoby, których palenie wyszło poza fazę eksperymentowania.

Poziom rozpowszechnienia palenia tytoniu w Krakowie w młodszej grupie nie odbiega znacząco od średniej ogólnopolskiej, zaś w starszej grupie jest wyższy niż na poziomie kraju.

Palenie tytoniu jest zróżnicowane ze względu na płeć badanych tylko w starszej kohorcie (tabele 2. i 3.). Odsetek podejmujących palenie jest niższy u chłopców niż u dziewcząt, jednak odsetek tych, którzy palili co najmniej 40 razy jest wyższy wśród chłopców, niż w grupie dziewcząt.

Tabela 2. Palenie tytoniu kiedykolwiek w życiu przez chłopców

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie palił	50,6	49,7
	1-2 razy	13,1	15,4
	3-5 razy	6,3	5,7
	6-9 razy	3,2	4,2
	10-19 razy	4,2	4,7
	20-39 razy	4,4	2,8
	40 razy lub więcej	18,1	17,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie palił	30,7	36,0
	1-2 razy	10,0	13,1
	3-5 razy	5,5	7,2
	6-9 razy	3,8	4,7
	10-19 razy	5,1	6,5
	20-39 razy	5,1	5,1
	40 razy lub więcej	39,9	27,4

Tabela 3. Palenie tytoniu kiedykolwiek w życiu przez dziewczęta

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie palił	48,6	50,3
	1-2 razy	11,8	12,7
	3-5 razy	4,7	6,6
	6-9 razy	5,6	4,6
	10-19 razy	5,1	5,9
	20-39 razy	6,4	5,7
	40 razy lub więcej	17,8	14,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie palił	27,0	33,1
	1-2 razy	11,0	12,6
	3-5 razy	6,3	8,6
	6-9 razy	5,1	4,9
	10-19 razy	7,1	7,8
	20-39 razy	8,5	6,1
	40 razy lub więcej	35,0	26,9

W młodszej kohorcie zarówno odsetki uczniów, którzy podejmowali próby z paleniem, jak i tych, którzy wyszli poza fazę pojedynczych prób są podobne wśród chłopców i wśród dziewcząt.

W Krakowie w starszej grupie odsetek chłopców podejmujących próby palenia jest wyraźnie niższy niż uzyskany w całym kraju. Odsetek badanych, którzy palili co najmniej 40 razy w życiu we Krakowie nie odbiega znacząco od analogicznego odsetka w skali kraju.

W młodszej grupie chłopców w Krakowie, zarówno odsetek podejmujących palenie, jak i odsetek palących co najmniej 40 razy w życiu lokuje się na poziomie średniej krajowej. W starszej grupie natomiast, jest on wyższy od ogólnopolskiego.

W młodszej kohorcie dziewczęta z Krakowa nie odróżniają się znacząco od swych rówieśniczek z próby ogólnopolskiej pod względem rozpowszechnienia eksperymentowania z paleniem tytoniu, zaś w starszej osiągają wynik wyższy

od ogólnopolskiego. W grupie dziewcząt, w obu kohortach, palenia co najmniej 40 razy w Krakowie było raportowane częściej niż średnio w kraju.

W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem paliło 28,5% piętnasto-szesnastolatków i 44,7% siedemnasto-osiemnastolatków (tabela 4.).

Wśród nich, odnotowujemy znaczne zróżnicowanie pod względem nasilenia palenia. Znacznie niższe odsetki palących codziennie w ilości przekraczającej 5 papierosów dziennie odnotowano wśród pierwszoklasistów – 5,2% niż wśród młodzieży ze starszych klas – 13,0%. Jednak różnica w odsetkach uczniów palących 10 i więcej papierosów jest już znacznie mniejsza (pierwszoklasiści – 3,2% i trzecioklasiści 7,2%)

Tabela 4. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	71,5	77,0
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	9,5	7,9
	Mniej niż 1 papieros dziennie	5,2	3,1
	1-5 papierosów dziennie	8,5	6,1
	6-10 papierosów dziennie	2,0	3,0
	11-20 papierosów dziennie	2,3	1,7
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	0,9	1,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	55,3	64,5
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	10,7	10,9
	Mniej niż 1 papieros dziennie	7,6	5,8
	1-5 papierosów dziennie	13,4	9,3
	6-10 papierosów dziennie	5,9	4,7
	11-20 papierosów dziennie	5,9	3,4
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	1,3	1,4

W Krakowie odsetek uczniów, którzy palili tytoń w czasie ostatnich 30 dni, w każdej z kohort, jest wyższy niż w całym kraju. Odsetek palących co najmniej 10 papierosów dziennie w czasie ostatnich 30 dni w grupie krakowskich uczniów nie odbiega od średniej dla całego kraju.

Rozpowszechnienie aktualnego palenia nie jest zależne od płci wśród młodszej młodzieży. W starszej grupie obserwujemy słabą zależność jednego wskaźnika (tabele 5. i 6.).

W obu badanych kohortach odsetek chłopców i dziewcząt deklarujących aktualne palenie jest podobny. W młodszej kohorcie także codzienne palenie w ilościach przekraczających 10 papierosów dziennie nie było różnicowane przez płeć, zaś w starszej było raportowane częściej przez chłopców, niż przez dziewczęta.

Tabela 5. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni wśród chłopców

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	72,5	77,1
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	9,0	7,3
	Mniej niż 1 papieros dziennie	4,7	2,3
	1-5 papierosów dziennie	7,1	5,3
	6-10 papierosów dziennie	3,0	3,8
	11-20 papierosów dziennie	2,5	2,4
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	1,3	1,9
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	55,4	65,5
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	8,4	9,8
	Mniej niż 1 papieros dziennie	6,5	5,8
	1-5 papierosów dziennie	13,9	8,6
	6-10 papierosów dziennie	6,9	5,1
	11-20 papierosów dziennie	7,4	3,5
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	1,6	1,8

Tabela 6. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni wśród dziewcząt

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	70,7	77,0
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	10,0	8,4
	Mniej niż 1 papieros dziennie	5,7	3,8
	1-5 papierosów dziennie	10,0	6,7
	6-10 papierosów dziennie	1,0	2,3
	11-20 papierosów dziennie	2,1	1,1
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	0,6	0,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	55,3	63,8
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	13,1	11,9
	Mniej niż 1 papieros dziennie	8,8	5,9
	1-5 papierosów dziennie	12,9	9,9
	6-10 papierosów dziennie	4,8	4,3
	11-20 papierosów dziennie	4,2	3,2
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	0,8	1,0

W Krakowie w obu kohortach chłopców palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni jest bardziej rozpowszechnione niż na poziomie kraju, ponadto w starszej kohorcie także palenie ponad 10 papierosów dziennie.

Także uczennice krakowskich szkół, zarówno z młodszej kohorty, jak i ze starszej, częściej deklarowały palenie w czasie ostatnich 30 dni niż ich rówieśnice z próby ogólnopolskiej.

W 2019 roku zapytano uczniów o używanie e-papierosów. Okazało się ono bardziej rozpowszechnione wśród uczniów klas trzecich niż w grupie pierwszoklasistów, jeśli chodzi o używanie kiedykolwiek w życiu (odpowiednio 66,3% i 57,6%). W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem uczniowie z obu kohort sięgali po e-papierosy w tym samym odsetku – 29,6% .

W porównaniu z próbą ogólnopolską, uczniowie z terenu Krakowa podobnie często deklarowali używanie e-papierosów kiedykolwiek w życiu, jak ich rówieśnicy z populacji generalnej.,

Gdy w grę wchodzi używanie e-papierosów w czasie ostatnich 30 dni w starszej kohorcie w Krakowie rozpowszechnienie jest niższe od ogólnopolskiego.

Tabela 7. Używanie e-papierosów kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni.

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	57,6	56,3
	W czasie 30 dni przed badaniem	29,6	30,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	66,3	64,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	29,6	36,5

W obu kohortach chłopcy w wyższym odsetku niż dziewczęta deklarowali używanie e-papierosów.

W porównaniu do próby ogólnopolskiej, jedyną różnicą są w Krakowie niższe odsetki używających w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Prawidłowość ta ujawnia się zarówno wśród chłopców, jak i wśród dziewcząt.

Tabela 8. Palenie e-papierosów wśród chłopców

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	60,6	59,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	32,1	33,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	68,8	67,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	32,6	41,2

Tabela 9. Palenie e-papierosów wśród dziewcząt

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	54,5	53,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	27,0	27,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	63,7	62,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	26,3	32,2

Innym, w Polsce rzadko spotykanym produktem jest fajka wodna, dość znacznie rozpowszechniona w niektórych krajach europejskich.

Zgodnie z przewidywaniami w Krakowie używanie fajki wodnej badani deklarują w znacznie mniejszym odsetku, niż używanie e-papierosów (tabela 10).

Używanie fajki wodnej okazało się bardziej rozpowszechnione wśród uczniów ze starszej kohorty, niż z młodszej.

Tabela 10. Palenie fajki wodnej kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni.

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	16,7	13,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	4,0	3,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	37,1	25,9
	W czasie 30 dni przed badaniem	7,2	5,1

W obu badanych kohortach wyższy odsetek chłopców niż dziewcząt deklarował palenie fajki wodnej. Podobne tendencje, chociaż o mniejszym nasileniu, można zaobserwować wśród młodzieży z populacji generalnej, gdzie też więcej chłopców korzystało z tej formy używania nikotyny.

Tabela 11. Palenie fajki wodnej wśród chłopców

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	19,4	16,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	5,9	5,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	39,3	31,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	9,8	7,1

Tabela 12. Palenie fajki wodnej wśród dziewcząt

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	14,1	10,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	2,1	1,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	34,6	20,5
	W czasie 30 dni przed badaniem	4,4	3,2

Zarówno w grupie chłopców, jak i dziewcząt, w Krakowie obserwujemy niższe od ogólnopolskich odsetki deklarujących używanie fajki wodnej kiedykolwiek w życiu.

Picie napojów alkoholowych

Napoje alkoholowe są najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży szkolnej, podobnie jak ma to miejsce w dorosłej części społeczeństwa. Próby picia ma za sobą 78,5% uczniów z młodszej kohorty i 95,9% uczniów ze starszej (tabela 13.).

Tabela 13. Picie napojów alkoholowych

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	78,5	80,0
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	67,2	67,9
	W czasie 30 dni przed badaniem	46,0	46,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	95,9	92,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	94,5	89,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	82,0	76,1

W czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem piło jakiegokolwiek napoje alkoholowe 67,2% młodszych uczniów i 94,5% uczniów starszych. Warto zauważyć, że odsetki konsumentów alkoholu, definiowanych jako osoby, które piły jakiegokolwiek napój alkoholowy w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem, nawet w przypadku uczniów młodszych nie odbiegają znacznie od odsetków konsumentów stwierdzanych w badaniach na populacji osób dorosłych, gdzie odsetki te wahają się od 72% do 87% w zależności od sposobu pytania (Wzory konsumpcji... 2008, Zin-Sędek et al. 2016).

Na tym tle nie dziwi znacznie wyższy odsetek konsumentów w klasach starszych - większość uczniów z tych klas w momencie badania zbliżała się do wieku dorosłości. Bardzo wysoki odsetek konsumentów alkoholu wśród głównie piętnasto-szesnastolatków powinien budzić niepokój spoglądając na rzecz, czy to z perspektywy zdrowia publicznego, czy norm prawnych. Jak pokazują wyniki badania, wśród piętnasto-szesnastolatków picie alkoholu stanowi normę, przynajmniej w sensie statystycznym, jeśli pod tym pojęciem rozumieć aktualną konsumpcję alkoholu przez większość uczniów.

W porównaniu do całego kraju, w Krakowie odnotowano wyższe odsetki trzecioklasistów, którzy pili napoje alkoholowe. Ta prawidłowość dotyczy wszystkich okresów czasowych. Krakowscy pierwszoklasiści pod tym względem nie odróżniają się od średniej ogólnopolskiej.

Za wskaźnik względnie częstego używania alkoholu przyjęto picie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Jakikolwiek napoje alkoholowe w tym czasie piło 46,0% uczniów z grupy młodszej i 82,0% uczniów z grupy starszej. Trzeba przypomnieć, że badanie było realizowane w listopadzie i grudniu - okres ostatnich 30 dni przypadał zatem na te miesiące względnie na październik, w zależności od tego kiedy, który z badanych wypełniał ankietę.

Rozpowszechnienie picia alkoholu okazało się słabo zróżnicowane ze względu na płeć, ale odwrotnie niż można by tego oczekiwać (tabele 14. i 15.). W młodszej kohorcie rozpowszechnianie picia wśród dziewcząt jest większe niż wśród chłopców niezależnie od wskaźnika. W starszej kohorcie rozpowszechnienie picia kiedykolwiek w życiu i w czasie ostatnich 12 miesięcy nie jest zróżnicowane ze względu na płeć, natomiast picie w czasie ostatnich 30 dni było częściej deklarowane przez dziewczęta.

Wyniki te zdają się wskazywać na kontynuację procesu wyrównywania różnic we wzorach picia między dziewczętami i chłopcami, który wiązać można z procesem emancypacji dziewcząt. Picie alkoholu w naszej kulturze, to raczej domena mężczyzn. Wśród dorosłych mieszkańców naszego kraju spotykamy znacznie więcej niepijących kobiet niż mężczyzn abstynentów. Wśród

nastolatków proporcje te są wyrównane, a ostatnio to dziewczęta częściej niż chłopcy deklarują picie napojów alkoholowych.

Tabela 14. Picie napojów alkoholowych wśród chłopców

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	76,2	80,1
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	64,4	67,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	43,6	46,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	95,6	91,7
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	94,1	88,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	80,6	76,5

Tabela 15. Picie napojów alkoholowych wśród dziewcząt

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	80,7	79,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	69,9	68,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	48,2	47,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	96,1	93,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	95,0	89,9
	W czasie 30 dni przed badaniem	83,6	75,7

Porównanie wskaźników picia napojów alkoholowych w Krakowie z wskaźnikami ogólnopolskimi ujawnia w młodszej kohorcie niższe rozpowszechnianie w grupie chłopców w mieście oraz brak różnic w grupie dziewcząt.

W starszej kohorcie zarówno wśród chłopców, jak i wśród dziewcząt notujemy wyższe rozpowszechnienie w mieście niż w skali kraju.

Konsumpcję poszczególnych typów napojów alkoholowych prześledzimy na przykładzie doświadczeń alkoholowych zebranych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (tabela 16.). W młodszej kohorcie najwyższy odsetek konsumentów ma piwo, na drugim miejscu jest wódka, a dopiero na trzecim wino. Za tymi trzema tradycyjnymi typami napojów alkoholowych lokuje się cydr oraz alcopop, czyli oferowane przez przemysł alkoholowy mieszanki napojów spirytusowych z napojami bezalkoholowymi, najczęściej sokami owocowymi. W starszej kohorcie na pierwszym miejscu lokują się ex aequo piwo i wódka, na dalszych miejscach zaś wino, cydr oraz alcopop.

Tabela 16. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	42,8	47,5
	Cydr	6,8	7,4
	Alcopop	6,1	5,8
	Wino	28,9	24,7
	Wódka	37,0	33,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	69,0	72,2
	Cydr	17,1	12,1
	Alcopop	12,4	9,7
	Wino	52,0	43,2
	Wódka	69,1	60,0

Każdy z typów napojów jest bardziej popularny wśród uczniów starszych w porównaniu z młodszymi.

Wódkę piło, co najmniej raz w ciągu ostatnich trzydziestu dni, 37,0% pierwszoklasistów i znacznie więcej, bo 69,1% trzecioklasistów. Picie piwa zdarzyło się w tym czasie 42,8% pierwszoklasistów i 69,0% uczniów ze starszej kohorty. Wino piło 28,9% pierwszoklasistów oraz 52,0% trzecioklasistów.

Rozpowszechnienie picia piwa w obu kohortach jest zauważalnie niższe w Krakowie w porównaniu do całego kraju. W przypadku wina i wódki natomiast w Krakowie rozpowszechnienie jest większe niż średnio w kraju.

Płeć wprowadza istotne różnice w obrazie popularności poszczególnych trunków (tabele 17. i 18.).

Tabela 17. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród chłopców

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	43,5	47,7
	Cydr	6,5	8,8
	Alcopop	6,2	6,1
	Wino	24,0	21,8
	Wódka	37,5	35,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	74,8	73,7
	Cydr	18,6	14,1
	Alcopop	13,9	10,4
	Wino	43,0	35,2
	Wódka	72,6	63,1

Tabela 18. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród dziewcząt

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	41,9	47,2
	Cydr	7,2	6,2
	Alcopop	6,1	5,3
	Wino	34,0	27,5
	Wódka	36,3	31,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	63,0	70,7
	Cydr	15,6	10,2
	Alcopop	10,8	8,9
	Wino	62,0	50,8
	Wódka	65,4	57,0

W pierwszych klasach, zarówno wśród chłopców jak i wśród dziewcząt, na pierwszym miejscu jest piwo, potem wódka i wino. W trzecich klasach wśród chłopców jest podobnie, natomiast w grupie dziewcząt na pierwsze miejsce wysuwa się wódka, a dalej jest piwo i wino z podobnym poziomem popularności.

Chłopcy z młodszej kohorty z Krakowa rzadziej niż ich rówieśnicy w całym kraju deklarowali picie piwa, natomiast ze starszej kohorty częściej niż średnio w kraju raportowali picie wszystkich typów napojów alkoholowych poza piwem. W przypadku młodszych dziewcząt z Krakowa także odnotować trzeba niższy od ogólnopolskiego odsetek sięgających po piwo, ale wyższy pijących wino i wódkę. Trzecioklasistki z Krakowa w porównaniu z próbą ogólnopolską częściej deklarowały picie wina, wódki oraz cydru, natomiast rzadziej picie piwa.

Blok pytań o ostatnią okazję picia napojów alkoholowych otwierało pytania o to, kiedy miała ona miejsce (tabela 19) oraz o napoje alkoholowe wówczas wypite (tabela 20).

Tabela 19. Ostatnie picie napojów alkoholowych

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pił	22,4	20,5
	1–7 dni temu	25,3	28,1
	8–14 dni temu	9,4	8,8
	15–30 dni temu	11,1	11,2
	1 miesiąc – 1 rok temu	24,6	22,2
	Dawniej niż 1 rok temu	7,2	9,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pił	4,2	7,4
	1–7 dni temu	59,8	55,3
	8–14 dni temu	14,2	11,3
	15–30 dni temu	8,1	10,4
	1 miesiąc – 1 rok temu	12,2	12,9
	Dawniej niż 1 rok temu	1,5	2,7

Dla około 7,2% respondentów z młodszej kohorty i niecałych 1,5% ze starszej ostatnia okazja alkoholowa przypada na dawniej niż 1 rok przed badaniem. W czasie ostatniego tygodnia piło 25,3% pierwszoklasistów oraz 59,8% trzecioklasistów.

Wyniki pierwszoklasistów z Krakowa nie różnią się znacząco od wyników ogólnopolskich, natomiast w starszej kohorcie odnotować trzeba wyższy od ogólnopolskiego odsetek uczniów, którzy pili w czasie ostatnich 7 dni.

Rodzaje napojów alkoholowych pitych podczas ostatniej okazji odzwierciedlają ranking rozpowszechnienia picia poszczególnych napojów alkoholowych.

Tabela 20. Napoje alkoholowe pite podczas ostatniej okazji

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	24,5	23,9
	Piwo	42,4	51,4
	Cydr	2,5	3,1
	Alcopop	3,0	2,0
	Wino	19,0	15,2
	Wódka	30,8	23,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	6,2	8,6
	Piwo	49,1	62,3
	Cydr	4,1	3,6
	Alcopop	2,8	2,8
	Wino	24,8	18,5
	Wódka	46,3	34,4

Podczas ostatniej okazji picia uczniowie z młodszej kohorty wybierali najczęściej piwo (42,4%). Na drugim miejscu była wódka (30,8%), a na trzecim miejscu wino (19,0%).

W starszej kohorcie ten ranking przedstawiał się podobnie. Na pierwszym miejscu znalazło się piwo (49,1%), na drugim – wódka (46,3%), a na trzecim miejscu wino (24,8%).

Podobny ranking popularności, jak w Krakowie, odnotowano w ogólnopolskiej populacji uczniów.

Wskaźnikiem wielkości konsumpcji przy jednej okazji każdego z napojów alkoholowych było pytanie o ilość wypitą przy ostatniej okazji konsumpcji napojów alkoholowych.

Wielkości spożycia przy jednej okazji piwa, wina i wódki oraz dwóch obecnych już od jakiegoś czasu na naszym rynku napojów alkoholowych tj. cydru i

alcopopu (tabele od 21. do 25.) są zróżnicowane, zarówno wśród młodszej, jak i starszej kohorty.

Tabela 21. Ilość piwa wypita przy ostatniej okazji picia alkoholu

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pije piwa	30,7	29,3
	Ostatnim razem nie pił piwa	19,9	15,4
	Poniżej 0,5 litra	20,6	22,5
	Powyżej 0,5 do 1 litra	23,0	25,3
	Powyżej 1 litra do 2 litrów	3,7	4,1
	Powyżej 2 litrów	2,1	3,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pije piwa	8,9	12,7
	Ostatnim razem nie pił piwa	30,6	17,9
	Poniżej 0,5 litra	14,0	18,2
	Powyżej 0,5 do 1 litra	32,3	37,8
	Powyżej 1 litra do 2 litrów	8,1	8,3
	Powyżej 2 litrów	6,1	5,2

Typową ilością piwa konsumowaną przy jednej okazji przez uczniów młodszych jest od 0,5 litra do litra (23,0%) lub poniżej 0,5 litra (20,6%). W klasach starszych najczęściej pije się między 0,5 litra, a 1 litrem tego napoju (32,3%).

Porównanie rozkładów wielkości spożycia piwa przez uczniów z starszej kohorty w Krakowie i w całym kraju nie ujawnia znaczących różnic. W młodszej kohorcie obserwujemy różnicę polegającą na wyższej frakcji pijących od 0,5 litra do litra niż pijących poniżej 0,5 litra w próbie ogólnopolskiej. Trochę wyższy jest też odsetek pijących powyżej litra. W efekcie możemy stwierdzić, iż w Krakowie pierwszoklasiści piją mniej piwa przy jednej okazji niż ich rówieśnicy z próby ogólnopolskiej.

Mniej informacji mamy o wielkości spożycia wina i wódki przy jednej okazji, bowiem znacznie mniej badanych piło te trunki w czasie swojej ostatniej okazji. Rozkłady odpowiedzi pokazują jednak wyraźnie odmienny charakter tych dwóch napojów. W przypadku wina badani grupują się w rejonie niższych wartości, w przypadku wódki rozkład jest bardziej równomierny z lekkim przechyłem w stronę większych ilości, szczególnie w starszej kohorcie.

Tabela 22. Ilość wina wypita przy ostatniej okazji picia alkoholu

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pije wina	40,7	44,2
	Ostatnim razem nie pił wina	30,8	29,3
	Poniżej 100 gram	17,9	16,0
	Powyżej 100 gram do 200 gram	6,2	5,9
	Powyżej 200 gram do 749 gram	2,2	2,1
	750 gram lub więcej	2,1	2,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pije wina	15,1	22,7
	Ostatnim razem nie pił wina	46,1	43,2
	Poniżej 100 gram	18,2	17,0
	Powyżej 100 gram do 200 gram	12,2	8,9
	Powyżej 200 gram do 749 gram	4,1	3,8
	750 gram lub więcej	4,4	4,4

W młodym pokoleniu, podobnie jak wśród dorosłych, wino i wódka zdają się pełnić inne funkcje. Picie wina ma wyraźnie bardziej symboliczny charakter, stąd wystarczają mniejsze ilości. Wódka zaś służy głównie jako intoksykant, stąd pije się jej więcej.

Porównanie rozkładów wielkości spożycia wina i wódki przy jednej okazji w Krakowie i w całym kraju sugeruje mniejsze spożycie w mieście .

Tabela 23. Ilość napojów spirytusowych wypita przy ostatniej okazji picia alkoholu

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie piję wódki	43,5	45,8
	Ostatnim razem nie pił wódki	19,5	20,7
	Poniżej 50 gram	9,5	9,8
	Powyżej 50 gram do 100 gram	6,2	6,9
	Powyżej 100 gram do 250 gram	7,8	7,5
	Powyżej 250 gram	13,4	9,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie piję wódki	12,0	20,6
	Ostatnim razem nie pił wódki	32,3	31,7
	Poniżej 50 gram	9,5	7,6
	Powyżej 50 gram do 100 gram	7,7	8,8
	Powyżej 100 gram do 250 gram	9,8	9,4
	Powyżej 250 gram	28,7	22,0

Najmniej informacji zebrano na temat względnie nowych napojów alkoholowych. Tylko nieliczni pili je podczas swojej ostatniej okazji alkoholowej. Napoje te nie zdobyły sobie jeszcze, jak widać, dużej popularności. Pite są one raczej w niewielkich ilościach.

Zarówno cydr jak i alcopop, tak popularne wśród młodzieży w krajach Zachodniej Europy, szczególnie młodszej, w Polsce nie zdobyły sobie jak na razie większego uznania, przynajmniej wśród nastolatków.

Wedle wyników badań nie ma znaczących różnic między Krakowem i całym krajem, ani w popularności tych napojów, ani w wielkości spożycia jednorazowego u tych, którzy po te napoje sięgają.

Tabela 24. Ilość cydru wypita przy ostatniej okazji picia alkoholu

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pije cydru	71,3	75,3
	Ostatnim razem nie pił cydru	23,1	17,6
	Poniżej 0,5 litra	2,6	3,8
	Powyżej 0,5 do 1 litra	2,4	2,2
	Powyżej 1 litra do 2 litrów	0,4	0,3
	Powyżej 2 litrów	0,3	0,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pije cydru	41,4	55,6
	Ostatnim razem nie pił cydru	48,5	36,2
	Poniżej 0,5 litra	4,6	3,7
	Powyżej 0,5 do 1 litra	4,1	3,3
	Powyżej 1 litra do 2 litrów	0,8	0,6
	Powyżej 2 litrów	0,7	0,6

Tabela 25. Ilość alcopopu wypita przy ostatniej okazji picia alkoholu

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pije alcopopu	81,2	82,6
	Ostatnim razem nie pił alcopopu	14,0	12,9
	Poniżej 0,5 litra	1,6	2,1
	Powyżej 0,5 do 1 litra	1,9	1,4
	Powyżej 1 litra do 2 litrów	0,7	0,4
	Powyżej 2 litrów	0,6	0,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pije alcopopu	58,1	69,8
	Ostatnim razem nie pił alcopopu	33,8	23,8
	Poniżej 0,5 litra	3,2	2,4
	Powyżej 0,5 do 1 litra	3,5	2,7
	Powyżej 1 litra do 2 litrów	0,7	0,6
	Powyżej 2 litrów	0,8	0,8

Dane z tabel 24. i 25. pokazują, że każdy z tych napojów pojawia się we wzorze ostatniej konsumpcji napojów alkoholowych jedynie u 5-10% badanych, niezależnie od tego, czy mowa o pierwszoklasistach, czy o uczniach klas trzecich.

Zdecydowana większość uczniów z obu grup w ogóle tych napojów nie pije. Ci nieliczni, którzy ostatnio pili cydr lub alcopop, w większości wypili nie więcej niż 1 litr.

Szczególnie niebezpieczne dla zdrowia młodego człowieka, jak również dla porządku publicznego, jest picie w znacznych ilościach, a szczególnie prowadzących do silnego upijania się.

Kwestię nietrzeźwości badano przy użyciu pytania, w którym nietrzeźwość została zdefiniowana poprzez wskaźniki behawioralne (zataczanie się, bełkotanie, utrata pamięci). Takie sformułowanie pytania spowodowało, że chwytła ono stany silnego upicia, tak zatem trzeba interpretować wyniki. Rozkłady odpowiedzi na to pytanie zawarto w tabeli 26.

Tabela 26. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać co się działo

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	36,3	33,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	29,5	26,2
	W czasie 30 dni przed badaniem	14,2	11,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	69,8	56,6
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	56,4	44,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	26,3	18,8

Stanu silnego upojenia alkoholem doświadczyła chociaż raz w życiu ponad jedna trzecia młodszych uczniów (36,3%) i ponad dwie trzecie uczniów ze

starszej grupy (69,8%). W czasie ostatnich 30 dni w stanie silnego upicia się było 14,2% pierwszoklasistów i 26,3% trzecioklasistów.

Silne upijanie się wśród pierwszoklasistów deklarowane było w Krakowie tak samo często, jak w całym kraju. W grupie trzecioklasistów analogiczne odsetki w Krakowie są wyższe od ogólnopolskich.

Zróznicowanie wskaźników upijanie się ze względu na płeć prześledzić można analizując dane z tabel 27. i 28.

Tabela 27. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać co się działo, wśród chłopców

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	35,8	33,0
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	28,3	26,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	14,7	12,9
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	71,9	59,0
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	60,3	46,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	29,1	20,8

Tabela 28. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać co się działo, wśród dziewcząt

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	36,9	33,5
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	30,9	25,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	13,7	10,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	67,6	54,4
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	52,4	41,5
	W czasie 30 dni przed badaniem	23,4	16,8

W młodszej kohorcie wskaźniki upijanie się u chłopców i u dziewcząt są podobne. Różnice odnotowano natomiast w starszej kohorcie, gdzie wszystkie trzy wskaźniki upijania się są wyższe u chłopców niż u dziewcząt.

Wśród chłopców z młodszej kohorty żaden z wskaźników upijania się nie odbiega od wyników ogólnopolskich. W starszej kohorcie chłopcy z Krakowa częściej niż ich rówieśnicy z próby ogólnopolskiej deklarowali upijanie się kiedykolwiek w życiu, w czasie ostatnich 12 miesięcy oraz w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem.

W grupie dziewcząt niezależnie od kohorty notujemy w Krakowie wyższe niż w skali kraju odsetki uczennic, które upijały się niezależnie od horyzontów czasowych, których dotyczyło pytanie.

Pytaniem uzupełniającym naszą wiedzę o upijaniu się młodzieży był próba oszacowania na skali dziesięciopunktowej poziomu intoksykacji przy ostatnim picciu napojów alkoholowych. Jak pokazują dane z tabeli 28. odsetki badanych są dość wyrównane.

Wedle wyników badań nie ma znaczących różnic między Krakowem i całym krajem w rozkładzie oszacowań poziomu intoksykacji przy ostatnim upiciu się deklarowanych przez respondentów.

Tabela 29. Nasilenie nietrzeźwości w efekcie ostatniego picia alkoholu

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	22,9	21,3
	1 (brak efektu)	29,0	33,9
	2	12,2	13,0
	3	9,6	9,9
	4	6,7	6,0
	5	3,5	4,6
	6	4,8	3,5
	7	4,4	2,7
	8	2,8	1,8
	9	1,6	0,7
	10 (bardzo silne upicie)	2,5	2,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	4,5	7,5
	1 (brak efektu)	23,4	28,1
	2	14,6	16,4
	3	13,7	13,2
	4	9,0	9,8
	5	9,1	7,3
	6	7,6	5,9
	7	7,2	4,7
	8	4,5	2,7
	9	1,6	1,7
	10 (bardzo silne upicie)	4,9	2,6

Jak pokazują dane z tabel 30. i 31. chłopcy w większych odsetkach niż dziewczęta potwierdzali wyższe poziomy upicia się. Było tak zarówno w wśród młodszych uczniów jak i wśród młodzieży starszej.

Tabela 30. Nasilenie nietrzeźwości wśród chłopców

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	26,0	20,9
	1 (brak efektu)	27,1	33,8
	2	11,1	11,2
	3	9,6	10,6
	4	7,1	6,3
	5	3,1	4,5
	6	5,7	4,2
	7	3,8	3,1
	8	2,7	2,2
	9	1,3	0,7
	10 (bardzo silne upicie)	2,6	2,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	4,5	8,2
	1 (brak efektu)	22,7	24,9
	2	12,6	15,2
	3	14,1	13,3
	4	8,0	10,3
	5	8,6	7,3
	6	7,0	6,6
	7	9,3	5,2
	8	5,0	3,2
	9	1,6	2,1
	10 (bardzo silne upicie)	6,6	3,6

Tabela 31. Nasilenie nietrzeźwości wśród dziewcząt

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	20,0	21,8
	1 (brak efektu)	30,9	34,1
	2	13,4	14,8
	3	9,3	9,2
	4	6,4	5,9
	5	3,7	4,6
	6	4,0	2,9
	7	5,0	2,4
	8	3,0	1,5
	9	1,9	,7
	10 (bardzo silne upicie)	2,4	2,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	4,4	6,8
	1 (brak efektu)	23,9	31,2
	2	16,9	17,6
	3	13,5	13,1
	4	9,9	9,5
	5	9,7	7,4
	6	8,2	5,3
	7	4,8	4,2
	8	4,1	2,2
	9	1,5	1,3
	10 (bardzo silne upicie)	2,9	1,6

Wedle wyników badań nie ma znaczących różnic między Krakowem i całym krajem w deklarowanym przez chłopców i dziewczęta poziomie intoksykacji przy ostatnim upiciu się. Odsetki odnotowane na poziomie miasta są zbliżone do tych odnotowanych na poziomie populacji generalnej.

Niezależnie od samooceny badanych w kwestii upicia się, w badaniu przyjęto także obiektywną miarę nadmiernego spożycia przy jednej okazji. Taką miarą

było wypicie 5 drinków lub więcej przy jednej okazji. W tabeli 32. zestawiono odsetki badanych, którym zdarzało się przekraczać tę miarę.

Tabela 32. Picie nadmierne w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

Wypicie 5 lub więcej drinków z rzędu w czasie ostatnich 30 dni			
Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ani razu	63,2	65,9
	1 raz	12,9	12,7
	2 razy	8,8	9,4
	3-5 razy	8,0	6,7
	6-9 razy	3,5	2,6
	10 lub więcej razy	3,5	2,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ani razu	31,6	41,3
	1 raz	20,3	17,6
	2 razy	16,0	15,1
	3-5 razy	17,0	15,1
	6-9 razy	7,3	5,1
	10 lub więcej razy	7,7	5,8

Picie nadmierne wedle tej definicja stało się udziałem w czasie ostatnich 30 dni 36,8% uczniów z młodszej kohorty oraz 68,4% uczniów z starszej.

Warto zauważyć, że w młodszej grupie 15,0% badanych wypijało ponad 5 drinków przy jednej okazji, co najmniej co dziesięć dni. W starszej grupie takich uczniów było 32,0%.

We Krakowie odnotowano wyższy udział uczniów trzecich klas, którzy mają za sobą doświadczenie nadmiernego picia, w porównaniu do kraju ogółem. Wyższy jest też udział tych, którzy wypijali ponad 5 drinków przy jednej okazji, co najmniej co dziesięć dni.

W młodszej kohorcie krakowskie wyniki nie odbiegają znacząco od ogólnopolskich.

Jak pokazują dane z tabel 33. i 34. chłopcy z młodszej kohorty w podobnym odsetku jak dziewczęta wypijali ponad 5 drinków przy jednej okazji, także jeśli chodzi o wypijanie co najmniej 5 drinków, co najmniej co dziesięć dni. W starszej kohorcie oba wskaźniki są wyższe u chłopców niż u dziewcząt.

Porównanie wyników badań we Krakowie i w całym kraju przekonuje, że w obu kohortach wśród dziewcząt picie co najmniej 5 drinków pod rząd jest w mieście bardziej rozpowszechnione niż na poziomie kraju. Podobnie jest, jeśli chodzi o wypijanie ponad 5 drinków przy jednej okazji, co najmniej co dziesięć dni. W grupie chłopców ze starszej kohorty w Krakowie także notujemy wyniki wyższe od ogólnopolskich, natomiast w młodszej kohorcie chłopców krakowskie wyniki nie odbiegają od ogólnopolskich.

Tabela 33. Picie nadmierne w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród chłopców

Wypicie 5 lub więcej drinków z rzędu w czasie ostatnich 30 dni			
Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ani razu	64,0	65,8
	1 raz	12,5	12,2
	2 razy	9,3	8,1
	3-5 razy	7,7	6,9
	6-9 razy	2,7	2,9
	10 lub więcej razy	3,8	4,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ani razu	29,3	40,4
	1 raz	18,7	17,0
	2 razy	16,4	14,8
	3-5 razy	18,5	15,3
	6-9 razy	7,7	5,6
	10 lub więcej razy	9,4	7,0

Tabela 34. Picie nadmierne w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród dziewcząt

Wypicie 5 lub więcej drinków z rzędu w czasie ostatnich 30 dni			
Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ani razu	62,6	66,2
	1 raz	13,3	13,1
	2 razy	8,4	10,6
	3-5 razy	8,3	6,5
	6-9 razy	4,3	2,4
	10 lub więcej razy	3,1	1,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ani razu	34,1	42,3
	1 raz	22,0	18,3
	2 razy	15,3	15,6
	3-5 razy	15,7	14,8
	6-9 razy	7,0	4,5
	10 lub więcej razy	6,0	4,5

Używanie innych substancji psychoaktywnych

Do szerokiej grupy innych niż alkohol i tytoń substancji psychoaktywnych należą takie substancje legalne jak leki uspokajające i nasenne, leki przeciwbólowe, czy substancje wziewne oraz szeroka gama substancji nielegalnych. Pod pojęciem substancji nielegalnych rozumiemy tu substancje, których produkcja i obrót nimi są czynami zabronionymi przez prawo. W języku publicystyki substancje te często nazywane są narkotykami. Dane na temat rozpowszechnianie używania tych substancji kiedykolwiek w życiu zestawiono w tabeli 35.

Tabela 35. Używanie substancji kiedykolwiek w życiu

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	23,9	21,4
	Substancje wziewne	9,3	8,6
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	14,5	15,1
	Leki przeciwbólowe w celu odurzenia się	6,7	6,6
	Amfetamina	3,7	4,2
	Metamfetamina	2,9	3,0
	LSD lub inne halucynogeny	4,2	3,2
	Crack	0,9	1,4
	Kokaina	3,0	2,9
	Relevin	0,6	1,3
	Heroina	1,4	1,9
	Ecstasy	3,7	3,3
	Grzyby halucynogenne	2,4	2,3
	GHB	0,8	1,4
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	1,8	2,1
	Alkohol razem z tabletkami	6,0	5,3
	Sterydy anaboliczne	2,2	2,6
Alkohol razem z marihuana lub haszyszem	14,8	12,1	
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	46,6	37,2
	Substancje wziewne	7,9	6,9
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	20,5	18,3
	Leki przeciwbólowe w celu odurzenia się	7,5	5,9
	Amfetamina	7,7	4,7
	Metamfetamina	5,5	2,9
	LSD lub inne halucynogeny	7,8	4,2
	Crack	2,5	1,1
	Kokaina	5,6	3,1
	Relevin	1,4	0,9
	Heroina	2,0	1,5
	Ecstasy	8,9	5,1
	Grzyby halucynogenne	3,7	2,2
	GHB	1,8	1,1
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	2,1	1,9
	Alkohol razem z tabletkami	8,4	6,9
	Sterydy anaboliczne	3,3	2,1
Alkohol razem z marihuana lub haszyszem	32,3	24,1	

W obu kohortach na pierwszym miejscu pod względem rozpowszechnienia eksperymentowania znajdują się marihuana i haszysz (23,9% wśród uczniów klas młodszych i 46,6% w starszej grupie), a na drugim leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza (14,5% wśród uczniów klas młodszych i 20,5% w starszej grupie).

Wśród pierwszoklasistów na trzecim miejscu znalazły się substancje wziewne (9,3%), a na czwartym leki przeciwbólowe w celu odurzania się (6,7%). W starszej kohorcie na trzecim miejscu znalazło się ecstasy (8,9%), a na czwartym – substancje wziewne (7,9%).

Wśród pierwszoklasistów co najmniej trzyprocentowe rozpowszechnienie osiągnęły jeszcze LSD lub inne halucynogeny (4,2%), ecstasy (3,7%), kokaina (3,0%) oraz amfetamina (3,7%).

W starszej kohorcie poziom co najmniej trzyprocentowego rozpowszechnienia osiągnęły: LSD lub inne halucynogeny (7,8%), amfetamina (7,7%), leki przeciwbólowe w celu odurzania się (7,5%), kokaina (5,6%), metamfetamina (5,5%), grzyby halucynogenne (3,7%) oraz sterydy anaboliczne (3,3%).

W przypadku większości substancji rozpowszechnienie eksperymentowania jest wyższe w starszej kohorcie, przy czym w przypadku marihuany lub haszyszu różnicą jest szczególnie duża.

GHB, nowy w Polsce narkotyk, używany był kiedykolwiek przez 0,8% pierwszoklasistów oraz 1,8% trzecioklasistów. Substancja ta była używana kiedykolwiek przez odsetek badanych, niewiele odbiegający od odsetka respondentów, którzy przyznali się do używania nieistniejącego środka – relevinu (0,6% młodszych uczniów i 1,4% starszej młodzieży).

Należy także zwrócić uwagę na niskie, mieszczące się w wąskim przedziale 1,8-2,1% rozpowszechnienie prób używania narkotyków w zastrzykach. Szczególny niepokój powinny budzić natomiast dość znaczne odsetki młodzieży eksperymentującej z alkoholem w połączeniu z lekami (6,0% w młodszej kohorcie i 8,4% w starszej). Znacznie bardziej rozpowszechnione jest łączenie alkoholu z marihuaną lub haszyszem (14,8% w młodszej kohorcie i 32,3% w starszej).

Łączne przyjmowanie różnych substancji jest szczególnie niebezpieczne ze względu na zwiększone ryzyko szkód zdrowotnych w wyniku efektu synergicznego, jaki pojawia się zwłaszcza przy łączeniu alkoholu z psychoaktywnymi lekami.

Porównanie wyników uzyskanych w Krakowie i w całym kraju w młodszej kohorcie nie ujawnia większych różnic w rozpowszechnieniu eksperymentowania z substancjami. W starszej kohorcie natomiast obserwujemy w Krakowie wyższe od ogólnopolskich odsetki badanych, którzy używali kiedykolwiek przetworów konopi, amfetaminy, LSD lub innych halucynogenów, ecstasy. Częściej także deklarowano łączne używanie alkoholu oraz przetworów konopi.

Dane z tabel 36. i 37. pokazują, że rozpowszechnienie podejmowania prób z substancjami psychoaktywnymi innymi niż alkohol i tytoń zależne jest od płci.

Związek między używaniem substancji, a płcią występuje na obu poziomach nauczania. Chłopcy częściej deklarują próby używania większości substancji poza lekami uspokajającymi i nasennymi oraz lekami przeciwbólowymi w celu odurzania. Eksperymentowanie z tymi substancjami znacząco bardziej rozpowszechnione jest wśród dziewcząt w obu kohortach.

W obu kohortach chłopcy częściej niż dziewczęta deklarowali używanie marihuany lub haszyszu łącznie z alkoholem, zaś dziewczęta częściej niż chłopcy eksperymentowały z lekami łączonymi z alkoholem.

Porównanie rozpowszechnienia eksperymentowania z substancjami przez chłopców z młodszej kohorty w Krakowie oraz w skali kraju ujawnia brak różnic.

Chłopcy z trzecich klas Krakowa trochę częściej, niż ich rówieśnicy z próby ogólnopolskiej deklarowali używanie przetworów konopi, LSD lub innych halucynogenów, kokainy, ecstasy, a także łącznego używania przetworów konopi i alkoholu.

Wyniki w grupie młodszych dziewcząt nie odbiegają znacząco od wyników na poziomie całego kraju, z jednym wyjątkiem – w Krakowie częściej spotykamy łączne używanie alkoholu oraz marihuany lub haszyszu.

Tabela 36. Używanie substancji chociaż raz w życiu wśród chłopców

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	26,7	24,8
	Substancje wziewne	8,3	8,5
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	7,8	10,1
	Leki przeciwbólowe w celu odurzenia się	3,1	4,7
	Amfetamina	3,5	4,8
	Metamfetamina	3,3	3,5
	LSD lub inne halucynogeny	4,9	4,2
	Crack	1,0	2,3
	Kokaina	3,1	3,5
	Relevin	0,8	2,1
	Heroina	1,6	2,5
	Ecstasy	4,4	4,4
	Grzyby halucynogenne	3,7	3,6
	GHB	1,3	2,3
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	1,6	2,3
	Alkohol razem z tabletkami	3,3	4,5
	Sterydy anaboliczne	3,1	3,4
Alkohol razem z marihuana lub haszyszem	16,6	14,4	
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	48,6	41,4
	Substancje wziewne	8,5	7,3
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	11,7	11,0
	Leki przeciwbólowe w celu odurzenia się	4,8	4,0
	Amfetamina	8,4	5,3
	Metamfetamina	6,1	3,3
	LSD lub inne halucynogeny	9,1	5,6
	Crack	3,5	1,7
	Kokaina	7,8	3,7
	Relevin	2,1	1,3
	Heroina	2,9	1,9
	Ecstasy	9,9	5,9
	Grzyby halucynogenne	4,6	3,4
	GHB	2,2	1,6
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	2,9	2,1
	Alkohol razem z tabletkami	6,1	6,0
	Sterydy anaboliczne	4,5	3,2
Alkohol razem z marihuana lub haszyszem	35,3	27,4	

Tabela 37. Używanie substancji chociaż raz w życiu wśród dziewcząt

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	21,0	18,2
	Substancje wziewne	10,3	8,7
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	21,2	19,9
	Leki przeciwbólowe w celu odurzenia się	10,2	8,4
	Amfetamina	3,6	3,6
	Metamfetamina	2,4	2,5
	LSD lub inne halucynogeny	3,4	2,3
	Crack	0,9	0,6
	Kokaina	2,7	2,2
	Relevin	0,4	0,5
	Heroina	1,3	1,4
	Ecstasy	3,0	2,2
	Grzyby halucynogenne	1,1	1,0
	GHB	0,4	0,5
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	2,0	1,9
	Alkohol razem z tabletkami	8,7	6,2
	Sterydy anaboliczne	1,1	1,9
	Alkohol razem z marihuana lub haszyszem	13,0	10,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	44,3	33,1
	Substancje wziewne	7,4	6,5
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	29,6	25,2
	Leki przeciwbólowe w celu odurzenia się	10,2	7,6
	Amfetamina	6,8	4,1
	Metamfetamina	4,8	2,5
	LSD lub inne halucynogeny	6,5	2,7
	Crack	1,4	0,4
	Kokaina	3,2	2,6
	Relevin	0,7	0,5
	Heroina	1,0	1,1
	Ecstasy	7,9	4,2
	Grzyby halucynogenne	2,7	1,0
	GHB	1,4	0,6
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	1,2	1,8
	Alkohol razem z tabletkami	10,7	7,8
	Sterydy anaboliczne	2,0	1,1
	Alkohol razem z marihuana lub haszyszem	29,1	20,8

W grupie starszych dziewcząt w Krakowie spotykamy większe od ogólnopolskiego rozpowszechnienie używania przetworów konopi, leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza, LSD lub innych halucynogenów, ecstasy, a także łącznego używania alkoholu z tabletkami oraz z marihuana lub haszyszem.

Za wskaźnik aktualnego używania substancji przyjmuje się zwykle używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem. W badaniu z 2019 r. lista substancji, których używanie w czasie ostatnich 12 miesięcy podlegało badaniu obejmuje przetwory konopi, substancje wziewne, ecstasy, amfetaminę, metamfetaminę, kokainę, crack i heroinę (tabela 38.).

Tabela 38. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	20,7	16,7
	Substancje wziewne	4,7	4,5
	Ecstasy	2,2	2,3
	Amfetamina	2,5	2,7
	Metamfetamina	2,0	1,9
	Kokaina	2,1	1,8
	Crack	0,8	1,0
	Heroina	1,0	1,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	36,5	29,6
	Substancje wziewne	3,0	2,1
	Ecstasy	6,3	3,6
	Amfetamina	4,9	3,1
	Metamfetamina	3,9	2,0
	Kokaina	3,5	1,8
	Crack	1,6	0,8
	Heroina	1,2	1,0

Dane zawarte w tabeli pokazują, że pierwszej z tych substancji używało w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem 20,7% uczniów z młodszej grupy i 36,5% - ze starszej. Substancje wziewne aktualnie używało 4,7%

pierwszoklasistów i 3,0% trzecioklasistów, zaś amfetaminę 2,5% uczniów z pierwszej grupy i 4,9% - z drugiej.

Rozpowszechnienie używania większości tych substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy pozostaje na zbliżonym poziomie w Krakowie i na terenie całego kraju. Wyjątkiem jest używanie przetworów konopi, które częściej spotykamy w Krakowie, niż średnio w kraju.

Łatwy do zaobserwowania jest także związek między aktualnym używaniem substancji, a płcią (tabele 39. i 40.). Podobnie jak w przypadku eksperymentowania aktualne używanie przetworów konopi pojawia się częściej wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

Tabela 39. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy wśród chłopców

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	23,5	19,8
	Substancje wziewne	4,5	5,0
	Ecstasy	2,6	3,2
	Amfetamina	2,2	3,4
	Metamfetamina	2,3	2,5
	Kokaina	2,0	2,2
	Crack	1,0	1,8
	Heroina	1,2	1,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	38,6	33,8
	Substancje wziewne	4,1	2,9
	Ecstasy	7,8	4,2
	Amfetamina	6,0	3,5
	Metamfetamina	4,6	2,3
	Kokaina	5,4	2,4
	Crack	2,8	1,2
	Heroina	1,8	1,4

Tabela 40. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy wśród dziewcząt

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	17,8	13,8
	Substancje wziewne	4,8	4,0
	Ecstasy	1,9	1,5
	Amfetamina	2,8	2,1
	Metamfetamina	1,7	1,4
	Kokaina	2,0	1,4
	Crack	0,6	0,4
	Heroina	0,9	0,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	34,3	25,6
	Substancje wziewne	1,9	1,3
	Ecstasy	4,8	2,8
	Amfetamina	3,6	2,7
	Metamfetamina	3,1	1,8
	Kokaina	1,6	1,3
	Crack	0,3	0,4
	Heroina	0,5	0,7

Rozpowszechnienie używania większości substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy, zarówno wśród chłopców, jak i dziewcząt pozostaje na zbliżonym poziomie w Krakowie i na terenie całego kraju. Jedynie używanie przetworów konopi jest częściej deklarowane przez chłopców i dziewczęta z obu kohort z Krakowa, niż ich przez ich rówieśników z próby ogólnopolskiej. Drugim odstępstwem jest większe rozpowszechnienie używania ecstasy wśród dziewcząt ze starszej kohorty w Krakowie w porównaniu z analogiczną grupą z próby ogólnopolskiej.

Okres ostatnich 30 dni przed badaniem można przyjąć za wskaźnikowy dla względnie częstego, okazjonalnego używania. Lista substancji, których używanie w czasie ostatnich 30 dni podlegało badaniu obejmowała marihuanę

lub haszysz oraz substancje wziewne. Palenie marihuany lub używanie innych narkotyków, podobnie jak picie alkoholu, w większości przypadków nie ma charakteru regularnego. Stąd trudno mieć pewność, że wszyscy uczniowie, którzy zadeklarowali kontakt z daną substancją w czasie ostatnich 30 dni na pewno używają jej co najmniej raz na miesiąc. Można jednak założyć, z pewnym przybliżeniem, że proporcje używających raz na miesiąc wśród tych, którzy nie używali w ostatnim miesiącu są równe proporcji używających rzadziej, a potwierdzających używanie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Przy takim założeniu można uznać, że 12,9% uczniów z młodszej kohorty i 17,1% uczniów ze starszej kohorty używa marihuany lub haszyszu co najmniej raz w miesiącu (tabela 41.). Analogiczne odsetki dla substancji wziewnych wynoszą – 2,2% u pierwszoklasistów oraz 1,8% u trzecioklasistów. Używanie przetworów konopi w czasie ostatnich 30 dni w starszej kohorcie jest w Krakowie podobnie rozpowszechnione, jak średnio w kraju, Natomiast w młodszej kohorcie rozpowszechnienie używania w Krakowie jest wyższe od średniej krajowej.

Tabela 41. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	12,9	9,0
	Substancje wziewne	2,2	2,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	17,1	15,1
	Substancje wziewne	1,8	1,1

Podobnie jak przy poprzednich wskaźnikach istotne różnicowania wiąże się z płcią – chłopcy w znacznie większym odsetku niż dziewczęta sięgają często po marihuanę lub haszysz (tabele 42. i 43.).

Tabela 42. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni wśród chłopców

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	15,6	11,3
	Substancje wziewne	2,5	3,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	20,8	18,1
	Substancje wziewne	2,8	1,7

Tabela 43. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni wśród dziewcząt

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	10,2	6,7
	Substancje wziewne	1,7	1,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	13,2	12,2
	Substancje wziewne	0,7	0,5

Należy zauważyć, że odsetki często używających przetworów konopi w Krakowie lokują się na wyższym poziomie od średniej krajowej w młodszej kohorcie oraz nie odbiegają od tej średniej w starszej kohorcie.

W ankiecie zapytano uczniów czy mieli możliwość spróbowania marihuany lub haszyszu, ale tego nie uczynili. 43,4% uczniów z młodszej kohorty i 61,9% uczniów ze starszej kohorty odmówiło propozycji użycia tych substancji. Uczniowie z Krakowa częściej odmawiali propozycji spróbowania marihuany lub haszyszu niż ich rówieśnicy z populacji generalnej. Prawidłowość ta dotyczy obu kohort.

Tabela 44. Nieskorzystanie z propozycji spróbowania marihuany lub haszyszu

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	56,6	61,2
	Tak, jeden lub dwa razy	26,1	23,7
	Tak, trzy razy lub więcej	17,3	15,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	38,1	45,0
	Tak, jeden lub dwa razy	29,5	29,2
	Tak, trzy razy lub więcej	32,4	25,8

W młodszej kohorcie nie odnotowuje się zróżnicowania związanego z płcią badanych (tabele 45 i 46). W starszej kohorcie natomiast chłopcy w nieznacznie mniejszym odsetki niż dziewczęta odrzucali propozycję spróbowania marihuany lub haszyszu.

Tabela 45. Nieskorzystanie z propozycji spróbowania marihuany lub haszyszu wśród chłopców

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	55,8	63,0
	Tak, jeden lub dwa razy	25,5	22,2
	Tak, trzy razy lub więcej	18,7	14,9
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	39,5	43,3
	Tak, jeden lub dwa razy	28,7	27,2
	Tak, trzy razy lub więcej	31,8	29,5

Tabela 46. Nieskorzystanie z propozycji spróbowania marihuany lub haszyszu wśród dziewcząt

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	57,4	59,7
	Tak, jeden lub dwa razy	26,8	25,0
	Tak, trzy razy lub więcej	15,8	15,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	36,7	46,7
	Tak, jeden lub dwa razy	30,3	30,9
	Tak, trzy razy lub więcej	33,0	22,4

Przetwory konopi jako najbardziej rozpowszechnione substancje nielegalne mogły stać się przedmiotem głębszych analiz skierowanych na identyfikację wzoru intensywnego używania. Wśród młodzieży szkolonej odsetki użytkowników innych substancji są zbyt małe, aby grupa bardziej intensywnych użytkowników była dostatecznie liczna.

W próbie analizy intensywnego używania przetworów konopi posłużono się pytaniami zaczerpniętymi z dwóch testów.

Pierwszy z nich to test przesiewowy skonstruowany w Polsce do identyfikacji problemowych użytkowników marihuany (Problemowe Używanie Marihuany - PUM) wśród nastolatków sięgających po tę substancję (Okulicz-Kozaryn, Sierosławski, 2007). Skrócona wersja tego testu przeznaczona do badań ankietowych składa się z czterech pytań, na które odpowiedzieć można tylko „tak” lub „nie”. Każde z pytań dotyczy występowania określonego symptomu w czasie ostatnich 12 miesięcy. Badanie walidacyjne testu przesiewowego PUM zrealizowane w 2003 r. wykazało, że wśród nastolatków wystąpienie 2 lub więcej symptomów świadczy o problemowym używaniu marihuany.

Rozkłady odpowiedzi na pytanie pierwszego testu pokazują, że 11,1% uczniów z klas młodszych i 17,2% uczniów starszych samodzielnie dokonywało zakupu marihuany (tabela 47). W przypadku 5,1%

pierwszoklasistów oraz 7,5% trzecioklasistów palenie jest nie tylko elementem życia towarzyskiego, ale zdarza się też w samotności. Warto zauważyć, że z powodu używania marihuany lub haszyszu 4,7% badanych z młodszej kohorty oraz 4,9% ze starszej, chociaż raz w czasie ostatnich 12 miesięcy nie poszło do szkoły lub spóźniło się do niej. Często odczuwana potrzeba palenia marihuany stała się udziałem 4,7% badanych z młodszej grupy oraz 6,3% ze starszej. Rozpowszechnienie większości symptomów problemowego używania marihuany w porównaniu do populacji generalnej kształtuje się na zbliżonym poziomie. Jedynie samodzielny zakup marihuany lub haszyszu przez uczniów ze starszej kohorty pojawia się częściej w Krakowie, niż średnio w kraju.

Pozytywny wynik testu przesiewowego, czyli potwierdzenie co najmniej 2 symptomów, uzyskało 6,2% pierwszoklasistów oraz 9,1% uczniów ze starszej kohorty. Oznacza to, że mniej więcej co szesnasty pierwszoklasista oraz co jedenasty trzecioklasista używał marihuany w sposób, który może rodzić już problemy. W skali kraju odsetki badanych, którzy uzyskali pozytywny wynik były niższe w każdej z grup (w młodszej grupie – 5,2%; w starszej grupie – 6,7%).

Tabela 47. Symptomy problemowego używania marihuany- test przesiewowy PUM

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	4,7	4,0
	Częsta potrzeba użycia marihuany	4,7	3,7
	Samodzielny zakup marihuany	11,1	8,8
	Palenie konopi samotnie	5,1	4,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	4,9	4,1
	Częsta potrzeba użycia marihuany	6,3	4,4
	Samodzielny zakup marihuany	17,2	13,1
	Palenie konopi samotnie	7,5	6,0

Drugim testem zastosowanym w tym badaniu jest test służący do identyfikowania nadużywania przetworów konopi (Cannabis Abuse Screening Test – CAST). Test ten został opracowany w Francji przez zespół badaczy z Francuskiego Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (Beck & Legleye 2003). Test składa się z sześciu pytań o częstotliwość występowania poszczególnych symptomów nadużywania przetworów konopi w czasie ostatnich 12 miesięcy, na które odpowiada się przy użyciu pięciopunktowej skali od „nigdy” do „bardzo często”.

Test ten nie był walidowany w Polsce, stąd też jego wyniki należy traktować z ostrożnością.

Jak wynika z danych zestawionych w tabeli 48. najczęściej zgłaszanym symptomem zaczerpniętym z drugiego testu było palenie przedpołudniem (9,9% uczniów młodszych i 13,7% uczniów starszych).

Tabela 48. Symptomy problemowego używania przetworów konopi - test przesiewowy CAST (Kraków)

Kohorta		Nigdy	Rzadko	Od czasu do czasu	Raczej często	Bardzo często
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Palenie przedpołudniem	90,1	5,7	2,7	0,7	0,8
	Palenie samotnie	94,8	2,2	1,4	1,0	0,6
	Problemy z pamięcią po paleniu	93,3	2,8	2,6	0,4	0,9
	Przyjaciele lub krewni mówią żeby ograniczyć używanie	95,7	1,8	1,2	0,3	1,1
	Bezowocne próby ograniczenia używania	96,9	0,8	0,9	0,5	0,9
	Problemy z powodu używania	97,2	1,2	0,7	0,5	0,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Palenie przedpołudniem	86,3	7,7	4,3	0,7	1,0
	Palenie samotnie	90,9	5,5	1,7	0,5	1,4
	Problemy z pamięcią po paleniu	89,8	5,1	2,8	1,3	1,0
	Przyjaciele lub krewni mówią żeby ograniczyć używanie	93,1	3,2	1,8	0,7	1,2
	Bezowocne próby ograniczenia używania	93,9	1,7	2,1	0,5	1,7
	Problemy z powodu używania	95,7	2,4	1,1	0,3	0,5

Tabela 49. Symptomy problemowego używania przetworów konopi - test przesiewowy CAST (Polska)

Kohorta		Nigdy	Rzadko	Od czasu do czasu	Raczej często	Bardzo często
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Palenie przedpołudniem	90,6	4,1	2,9	1,1	1,2
	Palenie samotnie	94,7	2,5	1,4	0,4	0,9
	Problemy z pamięcią po paleniu	93,9	2,6	1,8	0,6	1,1
	Przyjaciele lub krewni mówią żeby ograniczyć używanie	96,1	1,5	0,8	0,6	1,1
	Bezowocne próby ograniczenia używania	95,4	1,3	1,1	0,8	1,3
	Problemy z powodu używania	97,1	1,4	0,5	0,4	0,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Palenie przedpołudniem	86,9	7,1	3,5	1,1	1,4
	Palenie samotnie	92,4	3,9	2,2	0,6	0,9
	Problemy z pamięcią po paleniu	91,4	4,4	2,3	1,0	0,9
	Przyjaciele lub krewni mówią żeby ograniczyć używanie	94,6	2,3	1,5	0,6	0,9
	Bezowocne próby ograniczenia używania	94,0	2,1	1,1	1,2	1,6
	Problemy z powodu używania	96,2	2,1	0,7	0,4	0,6

Na dalszych miejscach znalazły się problemy z pamięcią (6,7% uczniów młodszych i 10,2% uczniów starszych) oraz palenie samotnie (5,2% uczniów młodszych i 9,1% uczniów starszych).

Symptomy problemowego używania przetworów konopi były deklarowane przez uczniów z obu poziomów nauczania jako występujące często w bardzo ograniczonym zakresie – w większości nie osiągając nawet 1%.

Porównanie wyników uzyskanych w Krakowie (tabela 48) i w całym kraju (tabela 49) pokazuje, że symptomy problemowego używania przetworów konopi występują w Krakowie podobnie często, jak na poziomie całego kraju. Ta prawidłowość dotyczy obu kohort.

Dane z tabeli 50. pokazują, że 13,7% młodzieży młodszej i 15,9% młodzieży starszej ma doświadczenia z lekami uspokajającymi i nasennymi przyjmowanymi w celach medycznych. W tej grupie wyróżnić trzeba frakcję 5-

8% badanych, którzy te uzależniające leki przyjmowali przez trzy tygodnie lub dłużej.

Tabela 50. Używanie leków z przepisu lekarza

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie, nigdy	86,3	88,3
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	8,4	7,7
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	5,3	4,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie, nigdy	84,1	88,9
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	8,1	6,8
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	7,8	4,3

Rozpowszechnienie używania leków z przepisu lekarza wśród pierwszoklasistów jest podobne w Krakowie i w kraju ogółem. Wśród starszej młodzieży notujemy wyższe rozpowszechnienie w Krakowie.

Używanie leków z przepisu lekarza jest bardziej rozpowszechnione wśród dziewcząt niż wśród chłopców zarówno wśród młodszych jak i wśród starszych uczniów (tabela 51. i 52.).

Rozpowszechnienie używania leków z przepisu lekarza wśród chłopców jest podobne w Krakowie i w kraju ogółem. Istotna różnica pojawia w przypadku dziewcząt – w Krakowie odsetki dziewcząt używających tych leków są niższe od analogicznych odsetków na poziomie całego kraju. Prawidłowość ta dotyczy obu kohort.

Tabela 51. Używanie leków z przepisu lekarza wśród chłopców

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie, nigdy	90,4	91,3
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	6,8	5,3
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	2,8	3,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie, nigdy	89,4	92,2
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	5,3	4,9
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	5,3	2,8

Tabela 52. Używanie leków z przepisu lekarza wśród dziewcząt

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie, nigdy	82,1	85,5
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	10,1	9,9
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	7,7	4,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie, nigdy	78,5	85,8
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	11,2	8,6
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	10,2	5,6

Problem „dopalaczy”

Problem „dopalaczy” (smart drugs, legal highs) pojawił się w Europie w połowie poprzedniej dekady. W Polsce zaczął narastać w ostatnich latach. Problem dopalaczy rozwijał się na styku świata substancji legalnych i nielegalnych. „Dopalacze” oferowane są w większości krajów europejskich, a także w internecie. Wszędzie problem ten jest przedmiotem troski władz i zaniepokojenia społecznego. Nasza wiedza na temat dopalaczy jest wrywkowa, zarówno na wymiarze farmakologicznym, jak społeczno-kulturowym. Brak nawet precyzyjnej naukowej definicji „dopalaczy”.

„Dopalacze” określić można jako preparaty zawierające w swym składzie substancje psychoaktywne nie objęte kontrolą prawną. Niektóre z nich są pochodzenia roślinnego, inne – syntetycznego. Dopalacze w zasadzie cieszą się statusem legalności – jednak obrót nimi odbywa się na zasadach pewnego wybiegu, stanowi omińnięcie prawa. W Polsce dopalacze jeszcze do października 2010 r. sprzedawane były jak produkty kolekcjonerskie, w innych krajach sprzedawane bywają jako kadzidełka, sole do kąpieli, odświeżacze powietrza, itp.

Z używaniem „dopalaczy” wiąże się wiele zagrożeń. Są to nowe, nieprzebadane substancje przyjmowane wedle nowych nierozpoznanych wzorów. W efekcie brak doświadczeń z tymi substancjami u użytkowników zwiększa ryzyko powikłań. O niektórych z tych substancji można przypuszczać, że są bardziej niebezpieczne niż ich nielegalne odpowiedniki, inne mogą się okazać całkiem niegroźne. W 2010 r., szpitale raportowały liczne przypadki zatruc, w tym śmiertelnych. Zgłaszały też trudności w niesieniu pomocy osobom, które przedawkowały dopalacze ze względu na trudny do określenia obraz toksykologiczny. Z drugą falą takich przypadków mieliśmy do czynienia w 2015 r.

Potrzeba rozpoznania epidemiologicznego fenomenu „dopalaczy” skłoniła do wprowadzenia do ankiety już w 2011 r. kilku pytań na temat kontaktów z tymi substancjami.

W wyniku kolejnych nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii rozszerzano listę substancji nielegalnych wprowadzając na nią coraz to nowe „dopalacze”. Ostatnia nowelizacja ustawy dokonana w 2018 r. wprowadziła nowe generyczne definicje cedując jednocześnie na ministra właściwego do spraw zdrowia uzupełniania list substancji zakazanych w drodze rozporządzenia. Takie rozwiązanie legislacyjne pozwala na sprawne i szybkie reagowanie na dynamikę rynku nowych substancji psychoaktywnych. Potrzeba rozpoznania epidemiologicznego fenomenu „dopalaczy” skłoniła do wprowadzenia do ankiety kilku pytań na temat kontaktów z tymi substancjami. 4,0% badanych z pierwszej grupy i 4,3% badanych z drugiej grupy było kiedykolwiek w sklepie z „dopalaczami”. Odsetki respondentów, którzy dokonywali zakupów „dopalaczy” są podobne (wśród pierwszoklasistów – 4,7%, wśród uczniów trzecich klas – 6,2%). Porównywalnie sytuacja przedstawia się na poziomie kraju. Z młodszej kohorty w sklepie z dopalaczami było kiedykolwiek 3,9% respondentów natomiast kupowało te substancje 4,8% badanych. Z kolei ze starszej kohorty w sklepie było 4,0% respondentów, natomiast zakupu dokonało 4,9% uczniów.

Dane o źródłach zakupów dopalaczy zestawiono w tabeli 53.

Zarówno uczniowie z młodszej jak i starszej kohorty wchodzili w posiadanie „dopalaczy” poprzez ich zakup w innym miejscu niż sklep i internet (odpowiednio 3,8% i 5,3%). W sklepie te substancje kupiło 2,1% młodszych i 2,4% starszych uczniów. Z kolei na zakup w internecie zdecydowało się 1,6% piętnasto-szesnastolatków i 2,1% siedemnasto-osiemnastolatków.

Porównanie źródeł zakupu deklarowanych przez respondentów pokazuje, że są one podobne na poziomie miasta i kraju.

Tabela 53. Źródła zakupów dopalaczy

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	W sklepie z dopalaczami	2,1	2,4
	Przez internet	1,6	1,7
	W inny sposób	3,8	4,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	W sklepie z dopalaczami	2,4	1,9
	Przez internet	2,1	1,3
	W inny sposób	5,3	4,4

Do używania dopalaczy, chociaż raz w życiu, przyznało się 5,3% pierwszoklasistów i 7,2% trzecioklasistów (tabela 54). Odsetki aktualnych użytkowników są niższe (wśród uczniów z młodszej kohorty – 4,6%, wśród starszej – 4,7%). W czasie ostatnich 30 dni po substancje te sięgało 3,3% badanych z pierwszej grupy i 2,6% z drugiej grupy. Te niskie odsetki wiążąc można ze znacznym ograniczeniem dostępności „dopalaczy” w konsekwencji zamknięcia sklepów z tymi substancjami na jesieni 2010 r. oraz zaostrzeniem prawa „narkotykowego” w sierpniu 2018 roku.

Używanie dopalaczy w obu kohortach w Krakowie jest na podobnym poziomie jak w próbie ogólnopolskiej.

Tabela 54. Używanie dopalaczy

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	5,3	5,2
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	4,6	3,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	3,3	2,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	7,2	5,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	4,7	3,5
	W czasie 30 dni przed badaniem	2,6	2,2

W 2019 roku zapytano o częstotliwość używania syntetycznych kannabinoidów oraz syntetycznych katynonów czyli grup Nowych Substancji Psychoaktywnych (NSP), które są najbardziej rozpowszechnionymi „dopalaczami”. Syntetycznych kannabinoidów jeden-dwa razy próbowało 1,8% uczniów z młodszej kohorty i 2,3% uczniów ze starszej. Trzy razy lub więcej próbowało tylko 0,9% młodszych respondentów i 1,8% starszych.

Syntetycznych katynonów próbowało 1,6% pierwszoklasistów i 2,1% uczniów ze starszej kohorty.

W tabeli 55. pokazano, pod jakimi postaciami dopalacze były używane w czasie ostatnich 12 miesięcy.

Tabela 55. Używanie dopalaczy – postać substancji używanej w czasie ostatnich 12 miesięcy

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Mieszanki ziołowe do palenia	6,3	6,1
	Proszek, kryształki, lub tabletki	3,1	3,4
	Płyn	1,1	1,6
	Inne	2,8	2,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Mieszanki ziołowe do palenia	5,8	6,3
	Proszek, kryształki, lub tabletki	5,6	2,9
	Płyn	1,0	1,3
	Inne	2,2	2,3

„Dopalaczy” najczęściej używano w postaci mieszanki ziołowej do palenia (6,3% uczniów młodszych i 5,8% starszych). Pod innymi postaciami używano ich rzadziej, za wyjątkiem proszku, kryształków lub tabletek używanych w starszej kohorcie przez 5,6% badanych.

Rozpowszechnienie używania poszczególnych postaci dopalaczy jest w Krakowie podobne jak w skali kraju.

Oczekiwania wobec alkoholu i przetworów konopi

Sięganie po napoje alkoholowe oraz rozmiary picia zależne są, przynajmniej w pewnym stopniu, od postaw i oczekiwań wobec alkoholu. W jednym z pytań ankiety prosiliśmy badanych o określenie na pięciopunktowej skali szacunkowej, na ile prawdopodobne jest ich zdaniem, że doświadczą po alkoholu wymienionych w pytaniu konsekwencji (tabela 56.).

Wśród poddanych ocenie respondentów następstw picia znalazły się konsekwencje negatywne i pozytywne. Dla uproszczenia obrazu spróbujemy zbudować rankingi spodziewanych konsekwencji negatywnych i pozytywnych opierając się na odsetkach odpowiedzi „bardzo prawdopodobne”.

W młodszej kohorcie wśród konsekwencji pozytywnych najwięcej uczniów z młodszej grupy wymienia poczucie odprężenia (19,3%), a w dalszej kolejności – świetną zabawę (18,6%), towarzyskość (14,9%) oraz poczucie szczęścia (13,9%). Najrzadziej wymieniane jest możliwość zapomnienia o swoich problemach (12,1%).

W zakresie następstw negatywnych na pierwszym miejscu znalazły się obawy, że będzie się miało kaca (12,0%), na drugim – obawa że zrobi się coś, czego będzie się potem żałowało (11,9%), na trzecim – złe samopoczucie, mdłości (11,6%), a na czwartym – że picie może zaszkodzić zdrowiu (10,7%). Najrzadziej wymieniane są kłopoty z policją (8,4%).

Porównanie częstości wyborów konsekwencji pozytywnych i negatywnych wskazuje na większą popularność tych pierwszych. Innymi słowy młodzież zdaje się oczekiwać po alkoholu więcej dobrego niż złego. Ta tendencja nie wystawia dobrej noty wysiłkom w zakresie edukacji adresowanej do młodzieży.

W starszej kohorcie ranking następstw negatywnych wygląda podobnie jak w młodszej. Młodzież najczęściej obawia się, że będą mieć kaca (10,5%), że zrobi im się niedobrze (8,3%), że zrobią coś czego będą żałować (7,8%) oraz że zaszkodzi to ich zdrowiu (5,2%). Najmniej obawiają się, że będą mieli kłopoty z policją (3,6%).

Tabela 56. Oczekiwania wobec alkoholu

Kohorta		Bardzo prawdopodobne	Prawdopodobne	Nie wiadomo	Mało prawdopodobne	Zupełnie nieprawdopodobne
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Poczuję się odprężony	19,3	31,3	33,4	6,7	9,3
	Będę miał kłopoty z policją	8,4	10,2	41,7	20,0	19,8
	Zaszkodzi to mojemu zdrowiu	10,7	19,7	39,6	19,1	10,9
	Poczuję się szczęśliwy	13,9	27,5	39,7	8,6	10,2
	Zapomnę o swoich problemach	12,1	21,7	41,1	11,6	13,5
	Nie będę w stanie przestać pić	5,5	7,7	34,5	22,2	30,2
	Będę miał kaca	12,0	20,2	36,3	15,9	15,6
	Będę bardziej przyjazny i towarzyski	14,9	27,8	39,9	7,1	10,2
	Zrobię coś, czego będę żałował	11,9	19,6	41,5	14,7	12,4
	Będę się świetnie bawić	18,6	27,8	38,0	7,0	8,7
	Zrobi mi się niedobrze	11,6	18,6	42,0	14,9	12,9
Starsza kohorta (17-18 lat)	Poczuję się odprężony	27,5	41,6	17,6	8,1	5,2
	Będę miał kłopoty z policją	3,6	5,6	24,7	31,2	34,9
	Zaszkodzi to mojemu zdrowiu	5,2	20,3	34,0	30,5	10,1
	Poczuję się szczęśliwy	15,2	36,1	29,2	12,9	6,6
	Zapomnę o swoich problemach	12,3	26,0	29,5	19,0	13,1
	Nie będę w stanie przestać pić	4,2	5,6	20,2	28,9	41,1
	Będę miał kaca	10,5	22,6	29,3	22,6	15,1
	Będę bardziej przyjazny i towarzyski	22,3	39,4	25,7	6,8	5,8
	Zrobię coś, czego będę żałował	7,8	17,9	31,8	26,2	16,3
	Będę się świetnie bawić	22,8	41,4	25,8	5,4	4,6
	Zrobi mi się niedobrze	8,3	19,7	34,2	25,5	12,4

W zakresie konsekwencji pozytywnych oczekiwania trzecioklasistów nie odbiegają od antycypacji ich młodszych kolegów. Na dwu pierwszych miejscach znalazły się: poczucie odprężenia (27,5%) oraz możliwość świetnej zabawy (22,8%), a dalej towarzyskość (22,3%) oraz poczucie szczęścia (15,2%). Siedemnasto-osiemnastolatki najrzadziej upatrują po picu możliwości zapomnienia o problemach (12,3%).

W sumie uczniowie starsi w wyższych odsetkach niż ich młodsi koledzy potwierdzali prawdopodobieństwo pojawienia się poszczególnych następstw pozytywnych, a w niższych – następstw negatywnych.

W kwestionariuszu zadano również podobne pytanie w odniesieniu do przetworów konopi. Rozkłady odpowiedzi zamieszczono w tabeli 57.

Tak, jak w przypadku pytania o alkohol, badani częściej za całkiem prawdopodobne lub pewne uważali konsekwencje pozytywne. W młodszej kohorcie wśród nich na pierwszym miejscu lokuje się „Zwiększenie intensywności radości” (35,1%), na drugim – zwiększenie otwartości (32,7%), a na trzecim miejscu zwiększenie intensywności doświadczeń (29,7%) a na czwartym – mniejsza nieśmiałość (27,4%).

W starszej kohorcie na pierwszym miejscu lokuje się „Zwiększenie intensywności radości” (42,4%), na drugim – zwiększenie otwartości (35,9%), na trzecim – zwiększenie intensywności doświadczeń (33,8%), a na czwartym – mniejsza nieśmiałość (29,3%).

Najczęściej oczekiwaną konsekwencją negatywną były trudności z koncentracją (młodsza kohorta – 22,6%, starsza kohorta – 20,2%), a następnie – utrata wątku myślenie (młodsza kohorta – 19,9%, starsza kohorta – 19,8%) oraz trudności w prowadzeniu rozmowy (młodsza kohorta – 13,2%, starsza kohorta – 13,8%).

Tabela 57. Oczekiwania wobec marihuany i haszyszu

Kohorta		Nie- możliwe	Mało prawdo- podobne	Może	Całkiem prawdo- podobne	Pewne
Młodsza kohorta (15- 16 lat)	Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	32,1	11,6	38,6	12,7	4,9
	Trudności z prowadzeniem rozmowy	33,3	17,3	36,2	10,4	2,9
	Utrata wątku myślenia	30,7	14,1	35,3	15,2	4,7
	Mniejsza nieśmiałość	29,7	9,3	33,5	18,0	9,5
	Trudności z koncentracją	30,2	12,0	35,2	16,5	6,1
	Zwiększenie otwartości	27,0	6,7	33,6	22,7	10,0
	Zwiększenie intensywności radości	26,0	6,3	32,6	21,0	14,1
	Zwiększenie intensywności doświadczeń	26,5	8,0	35,7	20,4	9,3
	Zmniejszenie zahamowań	28,4	9,8	36,5	17,0	8,4
	Poczucie bycia prześladowanym przez innych	42,4	18,2	32,5	4,9	2,0
Starsza kohorta (17- 18 lat)	Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	26,5	13,0	38,0	17,7	4,7
	Trudności z prowadzeniem rozmowy	29,4	24,5	32,3	10,4	3,4
	Utrata wątku myślenia	28,7	15,8	35,8	15,8	4,0
	Mniejsza nieśmiałość	25,6	11,6	33,5	20,0	9,3
	Trudności z koncentracją	27,2	16,9	35,8	14,1	6,1
	Zwiększenie otwartości	21,9	9,0	33,1	24,7	11,3
	Zwiększenie intensywności radości	20,2	7,1	30,3	26,5	15,9
	Zwiększenie intensywności doświadczeń	22,6	8,6	34,9	21,6	12,2
	Zmniejszenie zahamowań	25,0	15,8	32,8	19,2	7,1
	Poczucie bycia prześladowanym przez innych	44,8	21,8	26,0	5,5	1,9

Pytanie o motywy picia napojów alkoholowych pojawiło się w 2019 roku (tabela 58).

Tabela 58. Motywy picia alkoholu przez młodzież

Kohorta		Nigdy	Rzadko	Czasami	Często	Zawsze
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Pomaga bawić się na imprezie	51,0	13,4	15,4	12,1	8,1
	Pomaga, gdy czujesz się przygnębiony lub nerwowy	72,9	11,8	8,3	3,7	3,2
	Żeby poprawić zły nastrój	68,8	12,3	10,2	5,6	3,2
	Lubię czuć się w ten sposób	66,1	12,1	11,7	6,1	4,0
	Żeby być na haju	77,9	8,3	6,7	5,2	2,0
	Dzięki temu spotkania towarzyskie są bardziej zabawne	51,6	12,4	16,2	12,9	6,9
	Dopasować się do grupy	80,6	11,2	5,4	1,7	1,1
	Uatrakcyjni imprezy i uroczystości	54,4	14,3	15,8	9,6	6,0
	Żeby zapomnieć o swoich problemach	76,3	8,1	7,0	4,8	3,8
	To jest fajne	69,5	12,4	8,7	5,8	3,6
	Żeby być lubianym	89,7	6,1	2,6	0,9	0,8
	Żeby nie czuć się pominięty	87,5	7,2	3,1	1,0	1,2
	Starsza kohorta (17-18 lat)	Pomaga bawić się na imprezie	18,3	12,2	21,8	30,0
Pomaga, gdy czujesz się przygnębiony lub nerwowy		56,3	17,8	14,3	7,7	4,0
Żeby poprawić zły nastrój		49,7	18,6	18,3	9,1	4,4
Lubię czuć się w ten sposób		46,3	18,2	20,5	10,6	4,4
Żeby być na haju		68,1	12,4	9,5	6,3	3,7
Dzięki temu spotkania towarzyskie są bardziej zabawne		21,0	13,4	25,6	26,3	13,7
Dopasować się do grupy		68,7	17,8	9,3	2,8	1,4
Uatrakcyjni imprezy i uroczystości		25,3	17,2	22,2	24,8	10,5
Żeby zapomnieć o swoich problemach		65,5	12,8	10,9	6,4	4,4
To jest fajne		53,9	15,8	16,3	8,4	5,6
Żeby być lubianym		88,1	7,8	2,2	1,2	0,7
Żeby nie czuć się pominięty		83,8	9,2	3,8	1,8	1,4

Uczniowie z młodszej i starszej kohorty deklarowali, że najczęstszymi powodami picia (dla których używano alkoholu często bądź zawsze) było, że

pomaga bawić się na imprezie (wśród uczniów z młodszej kohorty – 20,2% i wśród uczniów ze starszej kohorty – 47,7%), dzięki niemu spotkania towarzyskie są bardziej zabawne (odpowiednio – 19,8% i 40,0%) oraz ponieważ uatrakcyjnia on imprezy i uroczystości (odpowiednio – 15,5% i 35,3%). Z kolei najrzadziej deklarowanymi motywami, dla których alkohol jest pity często bądź zawsze było używanie go aby być lubianym (1,6% wśród uczniów z młodszej kohorty i 1,9% wśród uczniów ze starszej kohorty), żeby nie czuć się pominięty (2,2% wśród uczniów z młodszej kohorty i 3,2% wśród uczniów ze starszej kohorty) oraz aby dopasować się do grupy (2,8% wśród uczniów z młodszej kohorty i 4,2% wśród uczniów ze starszej kohorty).

Doświadczanie problemów związanych z pićem alkoholu

Picie napojów alkoholowych oraz używanie narkotyków często sprzyja powstawaniu różnych problemów. Problemy te występować mogą także bez związku z używaniem substancji, jednak substancje zwiększają prawdopodobieństwo ich pojawienia się. W jednym z pytań ankiety respondenci otrzymali listę takich problemów z prośbą, aby określili, czy w czasie ostatnich 12 miesięcy stały się ich udziałem w związku z pićem alkoholu, używaniem narkotyków bądź wystąpiły one, ale nie miały związku z używaniem tych substancji. Wyniki zawiera tabela 58.

Zarówno w młodszej jak i starszej kohorcie znacznie bardziej rozpowszechnione były szkody, które nie miały związku z używaniem alkoholu i narkotyków. Najrzadziej występowały negatywne konsekwencje, które miały miejsce po narkotykach.

Wśród pierwszoklasistów najbardziej rozpowszechnioną konsekwencją picia alkoholu było zniszczenia rzeczy lub ubrania (9,7%). Kolejnymi problemami pod względem rozpowszechnienia były poważne kłótnie (7,1%), wypadki lub uszkodzenia ciała (4,8%), kłopoty z policją (4,7%) oraz bójkki (3,5%).

Tabela 59. Doświadczania poszczególnych problemów związanych z piciem alkoholu, używaniem narkotyków oraz bez związku z używaniem substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy (Kraków)

Kohorta		Związane z alkoholem	Związane narkotykami	Bez związku z substancjami
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Bójka	3,5	0,7	31,8
	Wypadek lub uszkodzenie ciała	4,8	0,9	39,7
	Zniszczenie rzeczy lub ubrania	9,7	1,1	30,0
	Poważna kłótnia	7,1	1,0	47,6
	Stała(a)ś się ofiarą rabunku lub kradzieży	1,0	0,8	7,8
	Kłopoty z policją	4,7	0,9	9,4
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu zatrucia	1,6	0,7	2,8
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu wypadku lub uszkodzenia ciała	1,3	0,3	19,4
	Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	1,9	1,3	7,2
	Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	2,7	0,4	3,4
	Samouszkodzenia	2,3	0,8	16,8
	Kierowanie pojazdem będąc pod wpływem substancji	1,6	0,6	19,4
	Spowodowanie wypadku będąc pod wpływem substancji	0,7	0,4	1,3
	Pływanie będąc pod wpływem substancji	2,1	0,8	39,9
	Starsza kohorta (17-18 lat)	Bójka	12,6	1,1
Wypadek lub uszkodzenie ciała		11,4	1,1	29,9
Zniszczenie rzeczy lub ubrania		16,6	1,3	21,4
Poważna kłótnia		14,0	1,2	40,9
Stała(a)ś się ofiarą rabunku lub kradzieży		2,7	0,4	5,5
Kłopoty z policją		6,8	1,2	7,4
Korzystanie z pomocy medycznej z powodu zatrucia		1,2	0,7	2,7
Korzystanie z pomocy medycznej z powodu wypadku lub uszkodzenia ciała		1,8	0,7	13,9
Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)		6,4	1,4	15,3
Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne		4,7	0,6	4,6
Samouszkodzenia		5,1	0,9	13,1
Kierowanie pojazdem będąc pod wpływem substancji		3,6	1,5	31,4
Spowodowanie wypadku będąc pod wpływem substancji		0,6	0,2	1,7
Pływanie będąc pod wpływem substancji		6,8	0,6	35,5

W grupie uczniów klas trzecich najczęściej pojawiały się zniszczenia rzeczy lub ubrania (16,6%), poważne kłótnie (14,0%), bójki (12,6%), wypadki lub uszkodzenia ciała (11,4%), kłopoty z policją (6,8%), pływanie będąc pod wpływem alkoholu (6,8%), seks bez zabezpieczenia (6,4%), samouszkodzenia (5,1%) oraz niechciany seks (4,7%).

Należy zwrócić uwagę na ogólnie większe rozpowszechnienie problemów wynikających z picia wśród starszej młodzieży, niż w grupie uczniów młodszych, co wiązać można z większym rozpowszechnianiem picia oraz wyższym poziomem spożycia alkoholu w tej grupie.

Problemy związane z używaniem narkotyków były deklarowane znacznie rzadziej niż problemy związane z pićem alkoholu. Odsetki badanych nie przekraczały tu 1,3%.

Uczniowie z Krakowa w podobnych odsetkach jak ich rówieśnicy w całym kraju deklarowali doświadczenie poszczególnych problemów związanych z pićem alkoholu i używaniem substancji psychoaktywnych w czasie ostatnich 12 miesięcy.

Tabela 60. Doświadczania poszczególnych problemów związanych z piciem alkoholu, używaniem narkotyków oraz bez związku z używaniem substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy (Polska)

Kohorta		Związane z alkoholem	Związane narkotykami	Bez związku z substancjami
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Bójka	3,6	0,4	32,5
	Wypadek lub uszkodzenie ciała	4,4	0,6	38,5
	Zniszczenie rzeczy lub ubrania	6,1	0,8	29,7
	Poważna kłótnia	5,6	0,8	49,2
	Stała(a)ś się ofiarą rabunku lub kradzieży	1,0	0,4	6,2
	Kłopoty z policją	3,3	0,9	7,8
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu zatrucia	0,9	0,6	2,7
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu wypadku lub uszkodzenia ciała	1,0	0,4	17,2
	Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	2,1	0,7	6,3
	Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	1,6	0,5	3,7
	Samouszkodzenia	2,0	0,8	15,0
	Kierowanie pojazdem będąc pod wpływem substancji	1,7	0,7	22,6
	Spowodowanie wypadku będąc pod wpływem substancji	0,5	0,5	1,2
	Pływanie będąc pod wpływem substancji	2,0	0,5	37,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Bójka	8,5	0,8	21,8
	Wypadek lub uszkodzenie ciała	7,6	0,6	33,0
	Zniszczenie rzeczy lub ubrania	13,1	0,8	23,3
	Poważna kłótnia	12,3	1,1	43,6
	Stała(a)ś się ofiarą rabunku lub kradzieży	1,8	0,3	5,1
	Kłopoty z policją	5,2	1,0	6,2
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu zatrucia	1,3	0,5	2,3
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu wypadku lub uszkodzenia ciała	1,8	0,5	15,8
	Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	4,5	1,2	13,3
	Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	3,4	0,6	3,2
	Samouszkodzenia	3,8	0,6	11,1
	Kierowanie pojazdem będąc pod wpływem substancji	2,7	0,7	27,1
	Spowodowanie wypadku będąc pod wpływem substancji	0,5	0,2	1,3
	Pływanie będąc pod wpływem substancji	3,3	0,6	32,2

Dostępność substancji psychoaktywnych

Aby zbadać dostępność poszczególnych substancji psychoaktywnych prosiliśmy respondentów o oszacowanie, na ile trudne byłoby dla nich zdobycie każdej z nich, gdyby tego chcieli. Skala odpowiedzi wyznaczona była przez dwie skrajne możliwości: „Niemożliwe” oraz „Bardzo łatwe”. Pozostawiono też możliwość odpowiedzi „nie wiem”. Ocenie badanych poddano dostępność papierosów, napojów alkoholowych, leków uspokajających i nasennych, substancji wziewnych oraz poszczególnych środków nielegalnych. Pełen rozkład odpowiedzi uczniów przedstawia tabela 61.

Należy zwrócić uwagę, że w ocenach respondentów poziom dostępności napojów alkoholowych jest wysoki. Uczniowie z młodszej kohorty, a więc młodzież w wieku 15-16 lat, uznali za bardzo łatwe do zdobycia: piwo – 47,3% uczniów, wino – 39,5% uczniów i wódkę – 34,9% uczniów. Jedynie niewielki odsetek tej grupy badanych uznał za niemożliwe do zdobycia piwo (4,9%), wino (6,0%) i wódkę (7,5%). Trudność w zdobyciu sprawiłyby tylko stosunkowo mało znane napoje alkoholowe; cydr byłby łatwy do zdobycia dla 30,1% uczniów, a alcopops dla 20,6% uczniów. Młodzież deklaruje podobny poziom dostępu do tytoniu. Za bardzo łatwy do zdobycie uznało go 43,2% pierwszoklasistów, za niemożliwy do zdobycie – jedynie 3,7%. Można zauważyć, że większość badanych nie ma dużych trudności z dostępem do napojów alkoholowych i tytoniu, mimo że według polskiego prawa sprzedaż i podawanie używek nieletnim jest zabroniona.

Dostępność poszczególnych napojów alkoholowych i tytoniu w ocenach trzecioklasistów jest znacznie wyższa, co nie powinno dziwić, bowiem badanym ze starszej grupy do pełnoletniości niewiele brakuje, a niektórzy już ją osiągnęli. Zgodnie z oczekiwaniami odsetki deklarujących łatwy dostęp największe są w przypadku tytoniu i piwa, a najmniejsze w przypadku wódki. Odpowiedź „Bardzo łatwe” padła w przypadku papierosów ze strony 83,5% starszej młodzieży, w przypadku piwa – 88,5% wina – 87,4% i wódki 86,5%.

Podobnie jak w młodszej grupie, większą trudność w zdobyciu sprawiłyby stosunkowo mało znane napoje alkoholowe; cydr byłby łatwy do zdobycia dla 81,0% uczniów, a alcopops dla 61,5% uczniów. Jedynie niewielki odsetek tej grupy badanych uznał za niemożliwe do zdobycia: tytoń – 1,1%, piwo – 1,1%, wino – 1,1% i wódkę – 1,4%. W przeważającej większości badani nie mieli problemów z oceną dostępności napojów alkoholowych. Wyjątek stanowi jedynie ocena dostępności cydru i alcopopsu, której nie podołało znacznie więcej badanych.

Kwestia dostępu do leków uspokajających i nasennych okazała się trudniejsza do oceny. Na to pytanie odpowiedzi „Nie wiem” udzielił mniej więcej co szósty pierwszoklasista i co siódmy trzecioklasista. Dostęp do tych leków jest też zdaniem młodzieży trudniejszy. Bardzo łatwo byłoby je dostać 23,4% respondentów z młodszej grupy i 26,7% starszych uczniów, niemożliwe do zdobycia byłoby to dla 15,9% badanych w pierwszej grupie i dla 10,1% w drugiej.

Dostępność substancji nielegalnych oceniana jest jeszcze niżej. Odsetki uczniów z młodszej kohorty, którzy uważają je za niemożliwe do zdobycia wahają się, od 16,5% w przypadku konopi indyjskich, do 29,7% w przypadku cracku. Odsetki uczniów z tej kohorty stwierdzających, że byłoby im bardzo łatwo dostać poszczególne substancje wahają się od 18,9% w przypadku konopi indyjskich do 4,3% w przypadku heroiny.

W starszej kohorcie badani w przypadku większości substancji nielegalnych w podobnym odsetku co młodszy uczniowie uznają je za bardzo łatwe do zdobycia, za wyjątkiem konopi indyjskich, które są w tej grupie częściej oceniane jako bardzo łatwe do zdobycia przez 24,9% badanych.

Zapytaliśmy również badanych, jak oceniają dostępność nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. „dopalaczy”. Uczniowie z obu kohort w dość wysokim odsetku uważają te substancje za bardzo łatwą do zdobycia (10,5% uczniów z młodszej kohorty oraz 13,5% – starszej). Brak dostępu do tych substancji zgłosiło 26,4% pierwszoklasistów oraz 18,0% trzecioklasistów.

Tabela 61. Ocena dostępności poszczególnych substancji

Kohorta		Nie możliwe	Bardzo trudne	Dosyć trudne	Dosyć łatwe	Bardzo łatwe	Nie wiem
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Papierosy	3,7	3,3	6,2	31,3	43,2	12,3
	Piwo	4,9	3,7	5,7	31,0	47,3	7,3
	Cydr	9,1	6,2	9,6	21,7	30,1	23,4
	Alcopops	11,0	6,4	8,5	14,7	20,6	38,8
	Wino	6,0	4,8	9,3	29,8	39,5	10,6
	Wódka	7,5	7,5	10,8	28,4	34,9	10,9
	Marihuana lub haszysz	16,5	10,6	14,5	23,7	18,9	15,9
	Amfetamina	28,3	15,9	14,3	11,5	7,0	23,1
	Metamfetamina	28,2	16,2	15,8	9,5	5,7	24,6
	Leki uspokajające lub nasenne	15,9	6,1	12,6	24,5	23,4	17,5
	Ecstasy	26,8	13,5	14,6	11,6	8,0	25,6
	Kokaina	27,3	16,3	14,5	11,6	7,0	23,4
	Crack	29,7	15,8	14,8	7,0	4,5	28,2
	Heroina	29,2	18,1	14,7	8,3	4,3	25,4
	Dopalacze	26,4	13,5	13,8	12,8	10,5	23,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Papierosy	1,1	1,1	1,1	8,0	83,5	5,3
	Piwo	1,1	0,2	1,1	7,4	88,5	1,7
	Cydr	1,6	0,8	1,1	9,3	81,0	6,1
	Alcopops	3,1	1,1	2,1	7,6	61,5	24,6
	Wino	1,1	0,3	0,6	8,4	87,4	2,2
	Wódka	1,4	0,5	1,6	8,0	86,5	2,0
	Marihuana lub haszysz	8,2	4,9	11,7	37,0	24,9	13,3
	Amfetamina	17,6	14,6	18,3	18,3	8,2	23,1
	Metamfetamina	18,0	15,9	19,5	15,7	7,3	23,5
	Leki uspokajające lub nasenne	10,1	6,6	10,7	31,1	26,7	14,7
	Ecstasy	17,2	12,6	15,1	19,3	12,7	23,1
	Kokaina	19,2	16,1	19,2	15,2	6,9	23,4
	Crack	21,0	17,3	19,7	9,9	4,5	27,6
	Heroina	21,8	17,9	19,0	10,9	4,7	25,7
	Dopalacze	18,0	12,3	15,4	16,5	13,5	24,3

Na koniec trzeba zwrócić uwagę na bardzo wysokie odsetki badanych, którzy nie potrafili oszacować swoich możliwości w zakresie dostępu do substancji nielegalnych.

Najmniej badanych miało trudności z oceną dostępu do marihuany i haszyszu (ok. 13-16%), najwięcej z oceną dostępu do cracku (ok. 27-28%). Te relatywnie wysokie odsetki badanych, którzy wybrali odpowiedź „Nie wiem” wskazują na znaczący frakcję osób do tego stopnia nie zainteresowanych substancjami nielegalnymi, że nie potrafiących nawet wyobrazić sobie skali trudności w zdobyciu tego typu środków.

W tabeli 62. przedstawiono porównanie odsetków badanych deklarujących bardzo łatwy dostęp do poszczególnych substancji we Krakowie i w kraju ogółem.

Dane zestawiane w tabeli pokazują, że pierwszoklasiści z terenu miasta w przypadku większości substancji nie różnią się istotnie od swoich rówieśników z próby ogólnopolskiej w ocenie swojego dostępu do nich. Różnice występują w ocenach dostępu do pięciu substancji: cydr, alcopos, wino, marihuana lub haszysz oraz leki uspokajające i nasenne. Wszystkie te substancje wedle ocen pierwszoklasistów wydają się bardziej dostępne w Krakowie niż średnio w kraju.

W starszej kohorcie istotne różnice występują w przypadku ocen dostępności większości substancji.

W Krakowie, wyżej niż średnio w Polsce, oceniana jest dostępność: papierosów, wszystkich napojów alkoholowych, przetworów konopi, leków uspokajających i nasennych, ecstasy oraz „dopalaczy”.

Tabela 62. Ocena dostępu do poszczególnych substancji jako bardzo łatwy

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Papierosy	43,2	41,1
	Piwo	47,3	45,8
	Cydr	30,1	23,9
	Alcopops	20,6	16,4
	Wino	39,5	36,5
	Wódka	34,9	33,2
	Marihuana lub haszysz	18,9	13,7
	Amfetamina	7,0	5,5
	Metamfetamina	5,7	4,9
	Leki uspokajające lub nasenne	23,4	20,5
	Ecstasy	8,0	5,9
	Kokaina	7,0	5,5
	Crack	4,5	3,7
	Heroina	4,3	5,0
	Dopalacze	10,5	9,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Papierosy	83,5	64,9
	Piwo	88,5	72,2
	Cydr	81,0	56,8
	Alcopops	61,5	38,5
	Wino	87,4	67,3
	Wódka	86,5	64,2
	Marihuana lub haszysz	24,9	18,6
	Amfetamina	8,2	6,2
	Metamfetamina	7,3	5,8
	Leki uspokajające lub nasenne	26,7	22,7
	Ecstasy	12,7	8,3
	Kokaina	6,9	6,3
	Crack	4,5	4,4
	Heroina	4,7	4,6
	Dopalacze	13,5	10,5

Odpowiedzi na pytanie o to, czy badanemu kiedykolwiek proponowano jakieś substancje psychoaktywne dostarczyły innego wskaźnika dostępności. W massmediach wiele mówi się o agresywnym rozwoju rynku substancji nielegalnych i ich marketingu wśród uczniów. Intencją pytania o propozycje była weryfikacja tych doniesień. Badanym przedstawiono listę środków legalnych i nielegalnych i proszono o zaznaczenie tych, które w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem ktokolwiek im proponował. Rozkład odpowiedzi zawarty w tabeli 63. wskazuje na podobne prawidłowości jak przy używaniu poszczególnych substancji.

Najczęściej proponowanym młodzieży środkiem jest bez wątpienia alkohol. Z propozycjami dotyczącymi substancji nielegalnych spotykają się mniej liczne frakcje badanych i stosunkowo najczęściej dotyczą one przetworów konopi. Otrzymało je chociaż raz w czasie ostatnich 12 miesięcy 31,0% uczniów z klas młodszych i 43,8% uczniów klas starszych. Odsetki uczniów, którym proponowano amfetaminę wynosiły w przypadku piętnasto-szesnastolatków – 6,1% i siedemnasto-osiemnastolatków – 7,1%, zaś ecstasy – odpowiednio 6,1% oraz 9,7%. Z propozycjami leków uspokajających i nasennych spotkało się 9,5% uczniów z młodszej kohorty oraz 9,5% ze starszej.

Zwraca uwagę wysoki odsetek uczniów, którzy spotykali się z propozycjami alkoholu nielegalnie wytworzonego domowym sposobem, czyli bimbru. W młodszej grupie z taką ofertą spotkało się 14,0% badanych, w starszej zaś – 29,1%.

Ekspozycja uczniów z Krakowa na propozycje większości substancji jest zbliżona do tej obserwowanej na terenie całego kraju. Zwraca jednak uwagę kilka różnic. W obu kohortach krakowscy uczniowie w większych odsetkach niż średnio w kraju spotykali się z ofertami napojów alkoholowych oraz przetworów konopi. Ponadto uczniowie ze starszej kohorty także z ofertami LSD oraz ecstasy.

Tabela 63. Ekspozycja na propozycje poszczególnych substancji

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	63,2	66,3
	Wino	43,4	37,9
	Wódka	56,0	51,2
	Marihuana lub haszysz	31,0	23,2
	LSD	5,4	4,0
	Amfetamina	6,1	5,1
	Leki uspokajające lub nasenne	9,5	8,4
	Crack	2,6	2,2
	Kokaina	4,9	3,8
	Ecstasy	6,1	4,1
	Heroina	3,1	3,5
	Sterydy anaboliczne	2,5	2,8
	Polska heroina (kompot)	3,3	3,5
	Bimber	14,0	15,6
	Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	88,8
Wino		71,8	61,0
Wódka		85,8	75,6
Marihuana lub haszysz		43,8	34,6
LSD		7,4	4,1
Amfetamina		7,1	5,6
Leki uspokajające lub nasenne		9,5	7,4
Crack		1,8	1,8
Kokaina		6,1	3,7
Ecstasy		9,7	5,8
Heroina		2,9	2,3
Sterydy anaboliczne		2,9	2,3
Polska heroina (kompot)		3,1	2,3
Bimber		29,1	28,2

Odsetki badanych, którzy pili poszczególne napoje alkoholowe w takich miejscach, jak pub, bar, kawiarnia, restauracja, czy dyskoteka są nieco wyższe niż analogiczne odsetki dokonujących zakupów w sklepach sprzedających na wynos (tabele 64. i 66.).

Tabela 64. Picie napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w miejscach publicznych - pub, bar, kawiarnia, restauracja, dyskoteka

Kohorta		Nie piłem	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	70,0	16,0	7,4	3,3	1,7	1,7
	Wino	79,8	12,7	5,3	0,8	0,5	1,0
	Wódka	73,7	14,4	5,8	3,1	0,9	2,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	40,2	27,7	17,4	6,6	4,9	3,2
	Wino	66,3	21,7	7,3	2,2	1,0	1,5
	Wódka	47,0	25,3	14,7	7,0	3,4	2,6

Zarówno wśród pierwszoklasistów, jak i w starszej kohorcie badani w największym odsetku pili piwo, w nieco mniejszym wódkę, a najmniejszym wino. Wyniki te pozostają w zgodzie zarówno z rankingiem popularności poszczególnych napojów, jak i z rankingiem napojów kupowanych na wynos. Pierwszoklasiści, którzy pili poszczególne napoje, najczęściej lokowali się w kategorii częstotliwości picia 1-2 razy w czasie ostatnich 30 dni. Uczniów ze starszej kohorty w znaczących odsetkach znajdujemy także w kategorii 3-5 razy.

Porównanie wyników z Krakowa z wynikami ogólnopolskimi (tabela 65) w każdej z kohort wskazuje na wyższe odsetki badanych w mieście, którzy pili każdy z napojów alkoholowych, z wyjątkiem piwa w młodszej kohorcie.

Tabela 65. Odsetki uczniów, którzy pili napoje alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w miejscach publicznych - pub, bar, kawiarnia, restauracja, dyskoteka

Poziom klasy		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	30,0	32,6
	Wino	20,2	16,1
	Wódka	26,3	21,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	59,8	55,5
	Wino	33,7	28,0
	Wódka	53,0	44,9

W tabeli 66. zestawiono dane dotyczące zakupów napojów alkoholowych na wynos w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem.

Tabela 66. Zakupy napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (Kraków)

Kohorta		Nie kupował	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	76,5	11,4	6,1	2,6	1,4	2,0
	Wino	87,5	7,3	2,5	1,0	0,8	0,9
	Wódka	81,0	9,6	4,7	1,8	1,5	1,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	44,7	25,6	16,2	6,1	3,1	4,3
	Wino	71,8	18,8	5,5	1,9	0,6	1,4
	Wódka	62,7	20,1	9,1	3,9	1,7	2,6

Pierwszoklasiści w największym odsetku kupowali piwo (23,5%), w nieco mniejszym wódkę (19,0%), a w najmniejszym wino (12,5%). Trzecioklasiści

także najczęściej deklaruowali zakup piwa (55,3%), a następnie wódki (37,3%) oraz wina (28,2%). Pierwszoklasiści, którzy kupowali poszczególne napoje, najczęściej lokowali się w kategorii częstotliwości zakupów 1-2 razy, a następnie 3-5 razy w czasie ostatnich 30 dni. Uczniów ze starszej kohorty w znaczących odsetkach znajdujemy także w kategorii 6-9 razy, zwłaszcza w przypadku piwa i wódki.

Odsetki badanych z młodszej kohorty, którzy dokonywali zakupu poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni są niższe niż analogiczne odsetki wśród badanych ze starszej grupy.

Porównanie wyników z Krakowa z wynikami ogólnopolskimi (tabela 67) wskazuje na brak różnic w grupie pierwszoklasistów, gdy w grę wchodzi piwo i wino oraz wyższe odsetki w mieście w przypadku wódki.

W grupie uczniów klas trzecich notujemy w Krakowie wyższe odsetki kupujących każdy z napojów alkoholowych, niż ich w grupie ich rówieśników z próby ogólnopolskiej.

Tabela 67. Odsetki uczniów, którzy dokonywali zakupów napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

Poziom klasy		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	23,5	24,2
	Wino	12,5	9,6
	Wódka	19,0	14,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	55,3	52,3
	Wino	28,2	20,7
	Wódka	37,3	31,1

Uczniowie zostali także zapytani o to, czy spotkali się z odmową sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (tabela 68.).

Tabela 68. Odmowy sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (Kraków)

Kohorta		Nie kupował/ Nie było odmowy	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	85,0	8,7	3,0	1,6	0,4	1,3
	Wino	90,7	5,2	1,6	1,1	0,4	1,1
	Wódka	86,7	6,6	2,4	2,2	0,8	1,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	89,9	6,7	1,3	0,5	0,1	1,6
	Wino	94,9	2,3	1,2	0,4	0,1	1,1
	Wódka	91,3	4,9	1,2	0,6	0,4	1,6

W młodszej kohorcie największy odsetek uczniów spotkał się z odmową sprzedaży piwa 1-2 razy (8,2%), a 1,7% badanych nie mogło zakupić piwa z powodu odmowy co najmniej 10 razy. Uczniowie ze starszej kohorty również najczęściej spotykali się z odmową sprzedaży piwa 1-2 razy (9,5%), 10 razy lub więcej odmówiono zakupu 1,3% badanych. W przypadku odmów sprzedaży wina i wódki odsetki badanych, którzy mieli takie doświadczenie 1-2 razy są nieco niższe.

Częstotliwość odmów sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek pozostaje na zbliżonym poziomie w Krakowie oraz wśród uczniów z populacji generalnej.

Tabela 69. Odmowy sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (Polska)

Kohorta		Nie kupował/ Nie było odmowy	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodsza kohorta (15- 16 lat)	Piwo	87,3	8,2	1,8	1,0	0,4	1,3
	Wino	93,1	3,5	1,2	0,7	0,3	1,2
	Wódka	90,1	5,3	1,3	1,1	0,5	1,7
Starsza kohorta (17- 18 lat)	Piwo	85,6	9,5	2,8	0,8	0,7	0,6
	Wino	93,4	3,9	1,3	0,5	0,3	0,6
	Wódka	88,5	7,1	2,1	1,1	0,5	0,8

Kolejne pytanie mające za zadanie uszczegółowienie wiedzy na temat dostępności substancji psychoaktywnych dotyczyło przetworów konopi i sondowało znajomości miejsc, gdzie można te substancje łatwo nabyć (tabela 70.).

Większość respondentów orientuje się, gdzie można kupić marihuanę lub haszysz. Odsetek badanych znających takie miejsca jest wyższy wśród starszej młodzieży (52,4%) niż młodszej (41,1%).

Uczniowie z młodszej kohorty najczęściej wymieniali w tym kontekście ulicę i park (21,2%), szkołę (11,8%), dyskotekę i bar (11,1%) oraz mieszkanie dealera (10,1%).

Uczniowie ze starszej kohorty także najczęściej wspominali o ulicy i parku (25,7%), a następnie – o mieszkaniu dealera (21,0%), dyskotece lub barze (20,9%) oraz szkole (18,6%).

W obu kohortach na końcu rankingu ulokował się Internet (w młodszej kohorcie – 8,6%, w starszej – 8,4%)

Tabela 70. Miejsca, gdzie można łatwo kupić marihuanę lub haszysz

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie znam takich miejsc	58,9	62,2
	Ulica, park	21,2	20,9
	Szkoła	11,8	11,6
	Dyskoteka, bar	11,1	10,4
	Mieszkanie dealera	10,1	11,7
	Internet	8,0	10,2
	Inne miejsce	8,6	6,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie znam takich miejsc	47,6	54,5
	Ulica, park	25,7	24,8
	Szkoła	18,6	14,7
	Dyskoteka, bar	20,9	16,7
	Mieszkanie dealera	21,0	16,4
	Internet	11,8	11,0
	Inne miejsce	8,4	6,2

We Krakowie odsetek respondentów w każdej z kohort, którzy orientują się, gdzie można kupić marihuanę lub haszysz jest w wyższy niż na terenie całego kraju. Warto też zwrócić uwagę na wyższą niż w skali kraju pozycję szkoły, jako miejsca gdzie łatwo kupić marihuanę lub haszysz wedle ocen uczniów ze starszej kohorty.

Ryzyko związane z używaniem substancji psychoaktywnych w opiniach badanych

Używanie substancji psychoaktywnych, zarówno legalnych, takich jak napoje alkoholowe czy tytoń, jak i nielegalnych, takich jak narkotyki, niesie za sobą ryzyko pojawienia się szkód zdrowotnych i społecznych. Ryzyko to jest szczególnie duże, gdy po te substancje sięgają ludzie bardzo młodzi, nie świadomi tego, co może im grozić. Pewne znaczenie profilaktyczne może tu mieć wiedza na temat wielorakich niebezpieczeństw związanych z ich używaniem. Nie tylko dlatego, że uświadomienie sobie ryzyka skłaniać powinno do ograniczania konsumpcji, ale również dlatego, że stwarza ono szansę zadbania o jak największe zminimalizowanie niebezpieczeństwa powikłań. Zobaczmy, zatem na ile młodzież zdaje sobie sprawę z ryzyka związanego z używaniem różnych substancji.

Przedstawiliśmy badanym listę środków legalnych i nielegalnych i poprosiliśmy, aby na czterostopniowej skali od „nie ma ryzyka” do „duże ryzyko” ocenili ryzyko zaszkodzenia sobie w wyniku używania każdego z nich. W przypadku większości substancji pytano osobno o ryzyko związane z podejmowaniem prób oraz ryzyko wynikające z regularnego używania. Tylko przy napojach alkoholowych, traktowanych zresztą łącznie, oraz przy konopiach wprowadzono trzy poziomy nasilenia używania. W przypadku alkoholu odpowiadają one trzem stylom picia tj.: „małe ilości jednorazowo ale często”, „duże ilości jednorazowo ale rzadko” oraz „dużo jednorazowo i często”. W odniesieniu do przetworów konopi trzy poziomy używania odpowiadają eksperymentowaniu, używaniu okazjonalnemu i używaniu regularnemu. Pełne rozkłady odpowiedzi uczniów zestawiono w tabeli 71.

Tabela 71. Ocena ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji

Kohorta		Nie ma ryzyka	Małe ryzyko	Umarkowane ryzyko	Duże ryzyko	Nie wiem
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Pałą papierosy od czasu do czasu	11,7	36,3	35,8	12,0	4,2
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	3,4	3,7	14,1	74,2	4,7
	Próbują 1 raz lub 2 razy elektronicznych papierosów	36,1	38,1	14,5	5,9	5,4
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	7,4	15,8	35,2	36,2	5,4
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	4,4	2,8	14,9	71,5	6,5
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	5,2	7,7	28,1	51,0	7,9
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	25,6	27,9	15,5	20,9	10,1
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	15,7	22,3	27,8	24,0	10,1
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	7,9	9,6	17,8	54,7	10,0
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	7,2	17,8	22,9	32,5	19,7
	Biorą ecstasy regularnie	3,6	2,3	8,2	68,0	17,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	5,5	12,5	23,9	43,0	15,1
	Biorą amfetaminę regularnie	3,3	1,1	3,8	77,2	14,6
	Próbują 1 raz lub 2 razy syntetycznych kannabinoidów	5,5	8,7	16,2	38,9	30,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy dopalaczy	8,8	16,4	26,1	38,1	10,5
	Biorą dopalacze regularnie	4,3	1,9	3,3	80,4	10,0

Kohorta		Nie ma ryzyka	Małe ryzyko	Umarkowane ryzyko	Duże ryzyko	Nie wiem
Starsza kohorta (17-18 lat)	Pałą papierosy od czasu do czasu	9,2	38,9	34,7	14,7	2,5
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	2,2	2,9	12,9	79,3	2,7
	Próbują 1 raz lub 2 razy elektronicznych papierosów	35,9	40,7	13,4	6,8	3,1
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	6,5	16,8	34,3	39,3	3,1
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	3,1	3,9	12,3	77,0	3,8
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	6,3	12,2	31,3	46,0	4,2
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	33,7	33,2	13,0	14,0	6,2
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	19,8	28,4	28,2	17,5	6,1
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	7,8	11,0	22,8	51,4	6,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	7,0	23,3	21,4	33,1	15,2
	Biorą ecstasy regularnie	2,1	2,1	8,2	74,3	13,2
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	4,6	13,6	23,2	47,3	11,3
	Biorą amfetaminę regularnie	1,9	1,1	4,0	82,5	10,6
	Próbują 1 raz lub 2 razy syntetycznych kannabinoidów	4,9	9,3	14,0	42,1	29,7
	Próbują 1 raz lub 2 razy dopalaczy	7,2	16,0	26,1	42,0	8,8
	Biorą dopalacze regularnie	4,0	0,9	3,4	83,0	8,6

Zdecydowana większość uczniów dostrzega ryzyko szkód związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. Tylko bardzo nieliczni stwierdzają, że ich używanie nie jest związane z żadnym negatywnym następstwem. Najwięcej takich odpowiedzi padło przy eksperymentowaniu z próbowaniem elektronicznych papierosów (36,1% w młodszej kohorcie oraz 35,9% w starszej).

Stosunkowo wielu respondentów uważa za mało ryzykowne eksperymentowanie z marihuaną lub haszyszem, a następnie paleniu papierosów od czasu do czasu oraz palenie marihuany od czasu do czasu. Jednak regularne palenie marihuany lub haszyszu, a zwłaszcza regularne palenie papierosów w ilości co najmniej jednej paczki dziennie traktowane jest jako zachowanie bardzo ryzykowne.

Analiza rozkładów odpowiedzi wskazuje na nasilenie używania jako główne źródło zróżnicowania ryzyka, w mniejszym stopniu rolę tę pełni rodzaj substancji. Jest tak zarówno w klasach pierwszych jak i klasach trzecich. Eksperymentowanie z tak niebezpiecznymi narkotykami, jak amfetamina traktowane jest w sumie jako mniej ryzykowne, niż regularne palenie papierosów lub częste picie w dużych ilościach napojów alkoholowych. Ryzyko związane z używaniem poszczególnych substancji jest jednak również różnicowane przez badanych, chociaż, jak się wydaje, w mniejszym stopniu. Jeśli wziąć pod uwagę tylko odsetki respondentów wybierających odpowiedź „duże ryzyko”, to na poziomie eksperymentowania z tradycyjnymi narkotykami za najbardziej groźną w opiniach badanych uznać można amfetaminę (43,0% w młodszej grupie i 47,3% w starszej grupie). W przypadku przetworów konopi odsetki te są wyraźnie niższe – 20,9% w młodszej grupie i 14,0% w starszej grupie. Na poziomie regularnego używania największe odsetki badanych za obarczone dużym ryzykiem uznały używanie nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. „dopalaczy” (80,4% w młodszej grupie i 83,0% w starszej grupie). Trzeba jednak dodać, że regularne palenie tytoniu oceniane było jako obarczone dużym ryzykiem przez niewiele mniejszą frakcję badanych (74,2% w młodszej grupie i 79,3% w starszej grupie).

Ryzyko związane z używaniem nowych substancji psychoaktywnych nawet na poziomie eksperymentowania oceniane jest podobnie jak ryzyko związane z używaniem tradycyjnych narkotyków. Regularne używanie relatywnie nowych w Polsce substancji, jakimi są „dopalacze”, traktowane jest jako bardziej niebezpieczne niż regularne używanie amfetaminy, substancji od dawna obecnej na naszej „scenie narkotykowej”. Wystawia to, jak się wydaje, dobrą notę edukacji publicznej w sprawie szkodliwości dopalaczy i przeczy przekonaniom, że młodzież uważa je za całkiem bezpieczne.

Oceniając ryzyko związane z różnymi stylami picia napojów alkoholowych, za najbardziej niebezpieczny model młodzież uznała częste picie w dużych ilościach (71,5% w młodszej grupie i 77,0% w starszej grupie). Na drugim miejscu znalazło się rzadsze picie w dużych ilościach (51,0% w młodszej grupie i 46,0% w starszej grupie), a na trzecim częstsze picie, ale w mniejszych ilościach (36,2% w młodszej grupie i 39,3% w starszej grupie). Warto także zauważyć, że odsetki badanych uznających palenie marihuany lub haszyszu od czasu do czasu za czynność obarczoną dużym ryzykiem są wyraźnie niższe nie tylko od odsetków badanych traktujących częste picie dużych ilości napojów alkoholowych jako bardzo ryzykowne, ale także tych, którzy jako bardzo ryzykowne traktują weekendowe picie nadmierne, a nawet częstsze picie, ale w mniejszych ilościach. Oznacza to, że młodzież nie traktuje okazjonalnego używania przetworów konopi jako czegoś, co jest bardziej ryzykowne niż nadużywanie alkoholu.

Warto zauważyć, że oceny poszczególnych substancji dokonywane przez uczniów z obu poziomów nauczania różnią się między sobą.

Dane na temat postrzegania ryzyka szkód w efekcie używania substancji psychoaktywnych prowadzą do wniosku, że młodzież Krakowa jest dość dobrze zorientowana w skali zagrożeń. Nie ulega też ona stereotypom nadal obecnym wśród części starszego pokolenia, według których pojedyncze

eksperymenty z narkotykami budzą znacznie większe zagrożenie niż częste używanie w dużych ilościach substancji legalnych, takich jak alkohol czy tytoń.

Używanie substancji psychoaktywnych w otoczeniu badanych

Odpowiedzi na pytanie o to, ile osób spośród przyjaciół respondenta używa substancji psychoaktywnych dostarczają uzupełniającego wskaźnika rozpowszechnienia używania tych środków przez młodzież. Wprawdzie z odpowiedzi respondentów nie można w prosty sposób wyliczyć liczby osób używających poszczególnych środków, ale mogą one w pewnym stopniu pełnić rolę kontrolną wobec oszacowań uzyskanych na podstawie informacji dotyczących używania tych substancji przez respondentów. Wskaźnik rozpowszechnienia używania substancji w najbliższym otoczeniu badanych można też z pewnymi zastrzeżeniami interpretować jako wskaźnik ryzyka sięgania po te substancje. Znaczne rozpowszechnienie substancji wśród przyjaciół respondenta może zwiększać szanse na to, że będzie on ich używał. Rozkłady odpowiedzi na to pytanie o to, ilu zdaniem respondenta jego przyjaciół używa poszczególnych substancji psychoaktywnych zawiera tabela 72. Badani na to pytanie odpowiadali przy użyciu skali której krańce wyznaczane były przez odpowiedzi: „nikt” i „wszyscy”.

Przedstawione w tabeli rozkłady odpowiedzi potwierdzają znaczne rozpowszechnienie używania przez młodzież substancji legalnych, przede wszystkim alkoholu i tytoniu. W klasach młodszych 11,5% uczniów nie ma wśród przyjaciół nikogo, kto piłby, a 12,6% – kto by palił. W klasach starszych analogiczne odsetki wynoszą 2,8% oraz 4,8%. Jednocześnie w klasach młodszych 20,7% badanych twierdzi, że co najmniej większość ich przyjaciół pali i 31,1% twierdzi, że większość pije. W klasach starszych takich respondentów było odpowiednio 29,6% i 67,6%.

Znacznie mniej rozpowszechnione jest wśród przyjaciół respondentów zjawisko upijania się, 20,5% badanych w młodszej kohorcie i 10,7% w starszej kohorcie nie przyjaźni się z nikim, kto by się upijał. Odsetek pierwszoklasistów,

których przyjaciele w większości upijają się wynosi 8,8%, a analogiczny odsetek wśród uczniów starszych – 14,3%.

W klasach młodszych 56,0% młodych ludzi przyjaźni się z osobami palącymi marihuanę lub haszysz, w klasach starszych – 76,4%. Jednak respondentów, którzy mają wśród swoich przyjaciół co najmniej większość palących marihuanę lub haszysz jest zdecydowanie mniej (5,7% wśród pierwszoklasistów oraz 8,3% wśród trzecioklasistów).

Zdecydowanie rzadziej badani mają do czynienia z osobami używającymi innych substancji. Zarówno w klasach młodszych jak starszych przeważająca większość badanych twierdzi, że nikt z przyjaciół nie używa tych środków.

Tabela 72. Ocena rozpowszechnienia używania substancji wśród przyjaciół

Kohorta		Nikt	Kilka osób	Sporo	Większość	Wszyscy
Młodsza kohorta (15-16 lat)	palą papierosy	12,6	36,8	29,9	18,1	2,6
	pije napoje alkoholowe	11,5	30,4	27,1	26,0	5,0
	upija się	20,5	54,5	16,2	7,1	1,7
	pali marihuanę lub haszysz	44,0	38,3	12,0	4,7	1,1
	bierze środki uspokajające lub nasenne (bez przepisu lekarza)	74,8	19,7	3,0	1,6	0,8
	bierze ecstasy	81,4	14,6	2,2	1,0	0,8
	używa środków wziewnych	84,5	11,3	2,3	0,9	1,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	palą papierosy	4,8	23,8	41,8	26,6	3,0
	pije napoje alkoholowe	2,8	8,2	21,5	50,3	17,2
	upija się	10,7	55,5	19,4	12,3	2,0
	pali marihuanę lub haszysz	23,6	46,8	21,3	6,9	1,4
	bierze środki uspokajające lub nasenne (bez przepisu lekarza)	71,2	24,1	2,1	1,7	0,9
	bierze ecstasy	72,5	22,1	2,3	2,3	0,9
	używa środków wziewnych	89,4	7,7	1,1	0,8	1,0

Zdecydowanie rzadziej badani mają do czynienia z osobami używającymi innych substancji. Relatywnie najczęściej spotykamy tu leki uspokajające i nasenne przyjmowane bez przepisu lekarza. Do posiadania wśród przyjaciół osób przyjmujących takie leki w ten sposób przyznało się 25,2% badanych pierwszoklasistów oraz 28,8% trzecioklasistów.

W młodszej kohorcie odsetki deklarujących posiadanie przyjaciół używających ecstasy (18,6%) oraz używających środków wziewnych (15,5%) niewiele się różnią. W starszej kohorcie natomiast obserwujemy znaczną różnicę. Z użytkownikami ecstasy przyjaźni się 27,5% badanych, zaś z użytkownikami substancji wziewnych – 10,6%.

Rodzice a używanie substancji przez młodzież

Wśród różnych instytucji odpowiedzialnych za wychowanie młodego pokolenia najważniejsza rola zdaje się przypadać rodzinie. Także w kwestii używania substancji rodzina, a szczególnie rodzice, mogą mieć decydujący wpływ. Przyzwolenie ze strony rodziców lub brak zainteresowania stosunkiem dzieci do alkoholu i innych substancji może sprzyjać ich używaniu przez młodych ludzi a odpowiednio realizowana strategia wychowawcza może zapobiec podejmowaniu i ponawianiu doświadczeń z substancjami. Doniosłość profilaktycznej roli rodziny podkreślana była przez większość dorosłych badanych w ogólnopolskich badaniach ankietowych zrealizowanych w 2002 r. z inicjatywy Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii i Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz powtórzonych w 2006 r. i 2010 r. przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii.

W badaniu ESPAD zapytano respondentów o zasady, które panują w ich domach odnoszące się do spędzania czasu wolnego (tabela 73).

W ocenie ponad połowy respondentów zarówno z młodszej jak i z starszej kohorty ich rodzice bardzo rzadko bądź prawie nigdy nie określali ścisłych zasad co mogą robić w domu (odpowiednio 50,2% i 51,8%) lub poza nim

(odpowiednio 50,8% i 61,7%). Natomiast rodzice w większości, co najmniej często, wiedzą z kim ich dzieci spędzają wieczory (73,6% wśród uczniów młodszych oraz 73,6% wśród uczniów starszych) oraz gdzie je spędzają (74,0% w młodszej kohorcie i 75,4% w starszej kohorcie).

Większość uczniów może, przynajmniej często, łatwo pożyczyć pieniądze od rodziców (62,9% wśród pierwszoklasistów i 65,0% wśród trzecioklasistów), bądź dostać je w podarunku (50,3% w młodszej kohorcie i 48,5% w starszej kohorcie).

Tabela 73. Zasady panujące w domu oraz relacje z rodzicami

Kohorta		Prawie zawsze	Często	Czasem	Rzadko	Prawie nigdy
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Moi rodzice określili ściśle zasady, co ja mogę robić w domu	8,4	16,5	24,9	27,2	23,0
	Moi rodzice określili ściśle zasady, co ja mogę robić poza domem	9,0	15,4	24,9	27,9	22,9
	Moi rodzice wiedzą, z kim ja spędzam wieczory	50,1	23,5	14,3	6,0	6,1
	Moi rodzice wiedzą, gdzie ja spędzam wieczory	51,4	22,6	13,9	6,9	5,2
	Mogę łatwo pożyczyć pieniądze od matki lub ojca	35,5	27,4	23,6	7,9	5,6
	Mogę łatwo dostać w podarunku pieniądze od matki lub ojca	25,1	25,3	27,5	15,7	6,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Moi rodzice określili ściśle zasady, co ja mogę robić w domu	7,3	17,5	23,4	26,5	25,3
	Moi rodzice określili ściśle zasady, co ja mogę robić poza domem	5,7	13,7	19,0	29,1	32,6
	Moi rodzice wiedzą, z kim ja spędzam wieczory	48,0	25,6	14,8	5,3	6,3
	Moi rodzice wiedzą, gdzie ja spędzam wieczory	49,2	26,1	12,5	5,6	6,5
	Mogę łatwo pożyczyć pieniądze od matki lub ojca	35,7	29,2	21,0	9,1	5,0
	Mogę łatwo dostać w podarunku pieniądze od matki lub ojca	23,4	25,1	28,2	17,0	6,3

W kolejnym pytaniu, którego celem była ocena relacji dzieci z rodzicami i przyjaciółmi, respondenci oceniali na skali od 1 „Całkowicie się nie zgadzam” do 7 „Całkowicie się zgadzam” stwierdzenia odnoszące się do możliwości otrzymania pomocy, wsparcia emocjonalnego, omawiania problemów, możliwości dzielenia radości, itp. W tabeli 72 zamieszczono średnie ocen obliczone na podstawie deklaracji respondentów.

Na wstępie warto zaznaczyć, iż średnie są dość wyrównane i lokuje się powyżej punktu środkowego skali.

Najwyższą średnią wśród uczniów z młodszej kohorty uzyskało stwierdzenie odnoszące się do otrzymania pomocy ze strony rodziny oraz dzielenie się z przyjaciółmi troskami i radościami, a wśród uczniów ze starszej kohorty dzielenie się z przyjaciółmi troskami i radościami.

Tabela 74. Relacje z rodzicami i przyjaciółmi (średnie ocen na skali 7-mio stopniowej) (Kraków)

	Kohorta	
	Młodsza kohorta (15-16 lat)	Starsza kohorta (17-18 lat)
Moja rodzina bardzo stara się mi pomagać	5,4	5,3
Moja rodzina daje mi potrzebną emocjonalną pomoc	5,0	4,9
Mogę rozmawiać o moich problemach z rodziną	4,9	4,7
Moja rodzina chętnie pomaga mi w podejmowaniu własnych decyzji	5,0	4,8
Moi przyjaciele naprawdę starają się mi pomóc	5,2	5,2
Mogę liczyć na moich przyjaciół, kiedy coś idzie nie tak	5,3	5,3
Mam przyjaciół, z którymi mogę dzielić moje radości i troski	5,4	5,5
Mogę rozmawiać z przyjaciółmi o moich problemach	5,3	5,4

Tabela 75. Relacje z rodzicami i przyjaciółmi (średnie ocen na skali 7-mio stopniowej) (Polska)

	Kohorta	
	Młodsza kohorta (15-16 lat)	Starsza kohorta (17-18 lat)
Moja rodzina bardzo stara się mi pomagać	5,4	5,5
Moja rodzina daje mi potrzebną emocjonalną pomoc	5,1	5,1
Mogę rozmawiać o moich problemach z rodziną	4,9	4,8
Moja rodzina chętnie pomaga mi w podejmowaniu własnych decyzji	5,0	5,0
Moi przyjaciele naprawdę starają się mi pomóc	5,1	5,3
Mogę liczyć na moich przyjaciół, kiedy coś idzie nie tak	5,2	5,4
Mam przyjaciół, z którymi mogę dzielić moje radości i troski	5,3	5,5
Mogę rozmawiać z przyjaciółmi o moich problemach	5,2	5,4

Najniższą średnią w obu kohortach odnotowano przy stwierdzeniach odnoszących się do możliwości rozmawiania o problemach z rodziną.

Porównanie średnich uzyskane na poziomie miasta i kraju nie ujawnia większych różnic.

Większość badanych jest zadowolona z relacji z rodzicami i przyjaciółmi (tabela 76).

Jeśli za miarę zadowolenia przyjmiemy skumulowane odpowiedzi „bardzo zadowolony” oraz „zadowolony”, to w obu kohortach najwięcej zadowolonych jest z relacji z przyjaciółmi (84,2% w młodszej kohorcie i 82,2% w starszej kohorcie). Niewiele niższe są odsetki zadowolonych z relacji z matką (77,4% w młodszej kohorcie i 72,9% w starszej kohorcie). Zadowolonych z relacji z ojcem jest 62,7% pierwszoklasistów oraz 56,7% uczniów klas trzecich. Podobny ranking wyłania się gdy rozpatrujemy odsetki bardzo zadowolonych.

Tabela 76. Zadowolenie ze stosunków z rodzicami (Kraków)

Kohorta		Bardzo zadowolony	Zadowolony	Średnio zadowolony	Nie zadowolony	Bardzo nie zadowolony	Nie ma takiej osoby
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Zadowolenie ze stosunków z matką	42,4	35,1	14,0	4,1	2,7	1,7
	Zadowolenie ze stosunków z ojcem	30,7	32,0	18,9	6,2	6,2	6,0
	Zadowolenie ze stosunków z przyjaciółmi	43,3	40,9	10,1	2,7	1,0	2,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Zadowolenie ze stosunków z matką	36,8	36,1	16,2	4,3	5,2	1,3
	Zadowolenie ze stosunków z ojcem	27,9	28,8	21,4	7,3	8,5	6,1
	Zadowolenie ze stosunków z przyjaciółmi	40,8	41,4	12,2	2,0	1,2	2,4

Tabela 77. Zadowolenie ze stosunków z rodzicami (Polska)

Kohorta		Bardzo zadowolony	Zadowolony	Średnio zadowolony	Nie zadowolony	Bardzo nie zadowolony	Nie ma takiej osoby
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Zadowolenie ze stosunków z matką	41,1	35,9	15,1	3,3	3,2	1,3
	Zadowolenie ze stosunków z ojcem	30,2	31,7	18,3	6,7	6,8	6,3
	Zadowolenie ze stosunków z przyjaciółmi	41,8	37,7	14,0	2,3	1,9	2,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Zadowolenie ze stosunków z matką	38,0	36,9	16,2	4,4	3,1	1,4
	Zadowolenie ze stosunków z ojcem	25,8	33,1	20,2	7,8	7,4	5,7
	Zadowolenie ze stosunków z przyjaciółmi	40,8	42,2	11,8	2,4	1,4	1,4

Generalnie rozkłady odpowiedzi w Krakowie nie odbiegają znacząco od rozkładów ogólnopolskich zawartych w tabeli 77. Warto jednak zauważyć jedną istotną różnicę. We Krakowie uczniowie z młodszej kohorty trochę częściej deklarowali zadowolenie z relacji z przyjaciółmi niż ich rówieśnicy z próby ogólnopolskiej.

W referowanym tu badaniu zapytano uczniów, czy rodzice pozwalają im pić napoje alkoholowe tylko we własnym towarzystwie, także bez swojej obecności, czy też w ogóle zabraniają picia. Wyniki zestawiono w tabeli 78.

Około połowy pierwszoklasistów deklaruje brak zgody rodziców na picie przez nich alkoholu. 49,4% badanych twierdzi, że na takie zachowanie nie pozwala im ojciec, a 52,8%, że zgody nie wyraża matka. Tylko ok. 9% badanych ma pełne przyzwolenie ze strony rodziców. Dalsze ok. 20% deklaruje, że brak zgody ogranicza się do picia bez obecności rodziców.

W klasach starszych wielokrotnie mniejsze frakcje badanych deklarują brak przyzwolenia – 7,3% ze strony ojca i 7,6% ze strony matki. Wielokrotnie wyższe, niż wśród uczniów młodszych, odsetki uczniów starszych mają pozwolenie na picie także bez obecności rodziców (pozwolenie ze strony: ojca – 66,3%, ze strony matki – 68,1%).

Tabela 78. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Kraków)

Kohorta		Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ojciec	49,4	20,4	8,5	21,7
	Matka	52,8	19,1	9,2	18,9
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ojciec	7,3	4,9	66,3	21,5
	Matka	7,6	5,9	68,1	18,4

Tabela 79. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Polska)

Kohorta		Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ojciec	49,5	22,4	7,0	21,1
	Matka	53,6	22,1	7,5	16,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ojciec	19,1	13,0	39,2	28,8
	Matka	19,6	14,1	41,7	24,6

Porównanie wyników uzyskanych we Krakowie z wynikami w całym kraju zestawionymi w tabeli 79 sugeruje większy liberalizm rodziców uczniów starszych w mieście, niż średnie w kraju. We Krakowie odsetki ojców i matek, którzy nigdy nie pozwalają respondentom na picie alkoholu są niższe od ogólnopolskich.

Brak zgody rodziców na picie napojów alkoholowych jest zróżnicowany ze względu na płeć ucznia.

Tabela 80. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Chłopcy, Kraków)

Kohorta		Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ojciec	51,9	18,4	8,5	21,2
	Matka	58,5	14,8	7,6	19,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ojciec	6,9	4,6	68,8	19,7
	Matka	8,4	4,5	69,1	18,0

Tabela 81. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Dziewczęta, Kraków)

Kohorta		Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ojciec	47,0	22,4	8,3	22,3
	Matka	47,2	23,5	10,7	18,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ojciec	7,7	5,4	63,7	23,2
	Matka	6,7	7,4	67,3	18,6

W młodszej kohorcie częściej ojcowie, a zwłaszcza matki, chłopców nie zgadzali się na konsumpcję alkoholu, niż miało to miejsce w przypadku dziewcząt. Takie wyniki mogą być efektem przekonania rodziców o bardziej ryzykownym sposobie picia alkoholu przez chłopców, które może prowadzi do częstszych prób wyeliminowania takiego zachowania w ogóle. W starszej kohorcie nie odnotowano zróżnicowania związanego z płcią badanych.

Korzystanie z mediów społecznościowych i gier wideo

W kwestionariuszu zawarto również pytania dotyczące korzystania z mediów społecznościowych takich jak Twitter, Facebook czy Skype oraz grania w gry na urządzeniach elektronicznych, takich jak komputer, smartfon, konsola, czyli gier wideo.

W tabeli 82. przedstawiono dane na temat czasu korzystania z mediów społecznościowych w typowym dniu roboczym i weekendowym w czasie ostatnich 7 dni przed badaniem.

Tabela 82. Czas spędzony w mediach społecznościowych w czasie ostatnich 7 dni (Kraków)

Kohorta			Kraków
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Typowy dzień roboczy	Nie	5,8
		Pół godziny lub mniej	7,7
		Około 1 godziny	15,9
		Około 2-3 godzin	32,5
		Około 4-5 godzin	22,3
		6 godzin lub więcej	15,9
	Typowy dzień weekendowy	Nie	5,8
		Pół godziny lub mniej	5,7
		Około 1 godziny	11,3
		Około 2-3 godzin	24,4
		Około 4-5 godzin	24,4
		6 godzin lub więcej	28,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Typowy dzień roboczy	Nie	3,7
		Pół godziny lub mniej	6,1
		Około 1 godziny	13,8
		Około 2-3 godzin	35,5
		Około 4-5 godzin	21,8
		6 godzin lub więcej	19,0
	Typowy dzień weekendowy	Nie	3,5
		Pół godziny lub mniej	5,1
		Około 1 godziny	11,4
		Około 2-3 godzin	27,7
		Około 4-5 godzin	24,9
		6 godzin lub więcej	27,3

Analiza typowego dnia roboczego młodszej kohorty ujawnia najliczniejszą frakcję badanych, która korzysta z mediów społecznościowych 2-3 godziny dziennie (32,5%), mniej osób poświęca na tą aktywność ok. 4-5 godzin (22,3%). W przypadku typowego dnia weekendowego, dominują Trzy frakcje badanych: najliczniejsza frakcja korzystających ponad 6 godzin dziennie (28,3%), następnie frakcja korzystających ok. 4-5 godzin (24,4%) oraz

korzystających około 2-3 godziny dziennie (24,4%).

W starszej kohorcie, w typowym dniu roboczym, największy odsetek uczniów poświęca na korzystanie z mediów społecznościowych 2-3 godziny dziennie (35,5%) lub około 4-5 godzin dziennie (21,8%). W trakcie weekendu dominuje korzystanie z mediów społecznościowych 2-3 godziny dziennie (27,7%), około 4-5 godzin dziennie (24,9%) lub ponad 6 godzin dziennie (27,3%)

Większa ilość czasu wolnego w weekend wydaje się sprzyjać dłuższemu korzystaniu z mediów społecznościowych, zwłaszcza w przypadku pierwszoklasistów.

Kolejna badana kwestia dotyczy symptomów nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook czy Skype (tabela 83.).

Tabela 83. Symptomy nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook, Skype (Kraków).

Kohorta		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	21,3	25,1	24,1	17,8	11,7
	Zły humor jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	5,3	11,1	20,3	33,2	30,0
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	21,5	22,1	16,0	22,3	18,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	21,2	26,7	19,8	20,1	12,1
	Zły humor jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	4,2	9,2	18,7	33,3	34,5
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	13,8	19,2	16,8	26,2	23,9

W młodszej grupie 46,4% badanych twierdzi, że spędza za dużo czasu w tych mediach, około 43,5% jest zdania, że ich rodzice uważają, że poświęca na tą

aktywność za dużo czasu. Co siódmy (16,4%) ma zły humor, jeśli nie ma dostępu do tych mediów. W starszej kohorcie rozkład odpowiedzi jest podobny - analogiczne odsetki wynoszą 47,9%, 33,0% oraz 13,4%.

Nie odnotowano istotnych różnic w zakresie występowania symptomów nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych w Krakowie i w próbie ogólnopolskiej (tabela 84).

Tabela 84. Symptomy nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook, Skype (Polska).

Kohorta		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	19,3	24,6	22,0	20,2	13,8
	Zły humor jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	6,9	10,6	17,5	31,3	33,7
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	20,8	20,1	16,7	20,6	21,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	19,6	26,8	23,0	20,3	10,3
	Zły humor jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	3,8	9,5	19,4	33,9	33,5
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	15,2	20,7	15,9	25,4	22,7

W kwestii czasu poświęconego na gry na urządzeniach elektronicznych pytano o liczbę dni w tygodniu, w których respondent grał oraz przeciętny czas dziennie przeznaczany na gry.

Rozkład liczby dni w tygodniu zawiera tabela 85.

W obu kohortach najliczniejsze frakcje stanowili badani, którzy w ogóle nie korzystali z gier na urządzeniach elektronicznych. Wśród pierwszoklasistów stanowili oni 33,3%, zaś wśród uczniów klas trzecich – 38,9%.

Przez wszystkie 7 dni grało 16,7% pierwszoklasistów oraz 17,0% trzecioklasistów.

Wyniki z Krakowa trochę niższe od wyników stwierdzonych w badaniach ogólnopolskich.

Tabela 85. Liczba dni spędzony na grach na urządzeniach elektronicznych w czasie ostatnich 7 dni

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	33,3	29,8
	1 dzień	14,4	13,9
	2 dni	10,4	10,1
	3 dni	9,1	8,9
	4 dni	6,2	6,7
	5 dni	6,0	6,6
	6 dni	3,8	4,0
	7 dni	16,7	20,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	38,9	35,3
	1 dzień	11,6	16,0
	2 dni	10,0	9,9
	3 dni	8,3	8,7
	4 dni	5,1	6,0
	5 dni	6,8	6,0
	6 dni	2,3	3,1
	7 dni	17,0	15,0

W tabeli 86. zaprezentowano rozkłady czasu spędzonego na grach na urządzeniach elektronicznych w typowym dniu roboczym i weekendowym w czasie ostatnich 7 dni przed badaniem. Przypomnijmy, że w obu kohortach najliczniejsze frakcje stanowili badani, którzy w ogóle nie korzystali z gier video.

Analiza typowego dnia roboczego w młodszej kohorcie graczy ujawnia najliczniejszą frakcję badanych, którzy grali 2-3 godziny dziennie (18,1%), mniej osób poświęcało na tą aktywność około jednej godziny dziennie (17,0%) lub ok. pół godziny dziennie (16,5%). W przypadku typowego dnia weekendowego dominuje frakcje badanych grających 2-3 godziny (19,7%), chociaż liczne są także frakcje grających, około 4-5 godzin dziennie (14,2%) lub ponad 6 godzin dziennie (11,9%).

W starszej kohorcie, w typowym dniu roboczym, największy odsetek graczy poświęcał na grę około jednej godzinny dążenie (17,5%) lub 2-3 godziny dziennie (15,6%). W trakcie weekendu dominuje korzystanie z gier 2-3 godziny dziennie (16,3%).

Tabela 86. Czas spędzony na grach na urządzeniach elektronicznych w czasie ostatnich 7 dni (Kraków)

Kohorta		Nie korzystał	Pół godziny lub mniej	Ok. 1 godz.	Ok. 2-3 godz.	Ok. 4-5 godz.	6 godzin i więcej
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Typowy dzień roboczy	36,8	16,5	17,0	18,1	6,7	4,9
	Typowy dzień weekendowy	31,1	11,9	11,1	19,7	14,2	11,9
Starsza kohorta (17-18 lat)	Typowy dzień roboczy	40,8	13,7	17,5	15,6	6,7	5,8
	Typowy dzień weekendowy	37,0	10,1	12,6	16,3	11,5	12,5

Uczniowie zostali także zapytani o symptomy nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych, takich komputer, smartfon, konsola (tabela 87). W młodszej grupie 20,2% badanych jest zdania, że ich rodzice uważają, że poświęcają na tą aktywność za dużo czasu, 14,4% badanych twierdzi, że spędza za dużo czasu na graniu w gry, a 8,7% badanych ma zły humor, jeśli nie ma dostępu do tych gier. W starszej grupie analogiczne odsetki lokują się na nieco niższym poziomie.

Tabela 87. Symptomy nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych, takich komputer, smartfon, konsola (Kraków)

Kohorta		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu na graniu	6,4	8,0	14,5	21,6	49,6
	Zły humor jeśli brak możliwości grania	3,8	4,9	10,5	20,6	60,2
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu na graniu	9,5	10,7	11,9	17,4	50,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu na graniu	5,5	7,1	12,2	17,7	57,4
	Zły humor jeśli brak możliwości grania	2,6	3,7	7,6	17,9	68,2
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu na graniu	6,0	8,2	8,6	13,5	63,6

Tabela 88. Symptomy nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych, takich komputer, smartfon, konsola (Polska)

Kohorta		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu na graniu	6,7	10,4	14,8	23,4	44,7
	Zły humor jeśli brak możliwości grania	3,9	5,2	9,7	22,0	59,3
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu na graniu	10,6	11,1	11,6	17,9	48,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu na graniu	5,6	8,4	13,0	21,6	51,4
	Zły humor jeśli brak możliwości grania	2,6	3,4	8,8	19,3	65,9
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu na graniu	7,1	9,4	10,0	16,8	56,8

Porównanie Krakowa i kraju ogółem pod względem symptomów nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych nie ujawnia istotnych różnic. Ta prawidłowość dotyczy obu kohort.

Gry hazardowe

Sektor gier i zakładów wzajemnych w Polsce obejmuje takie formy działalności jak: loterie pieniężne, gry liczbowe, zakłady wzajemne, salony gry bingo, kasyna, salony gry na automatach, punkty gry na automatach o niskich wygranych. Gry hazardowe uprawiać można w internecie oraz poprzez uczestnictwo w loteriach SMS.

W porównaniu do innych problemów społecznych, hazardowi i problemom z nim związanym poświęca się niewiele uwagi w debacie publicznej. Hazard patologiczny, czyli uzależnienie od gier, w powszechnej opinii uznawane jest za stosunkowo marginalne zjawisko dotyczące niewielkiej liczby dorosłych mężczyzn. Hazard problemowy i patologiczny prowadzi do różnego rodzaju problemów zarówno u samych graczy, jak i u ich rodzin oraz najbliższego środowiska społecznego.

Szeroka oferta różnego rodzaju form gier hazardowych skłania do postawienia pytania o rozpowszechnienie uprawiania gier, które z czasem mogą doprowadzić do problemu hazardu.

Dane z tabeli 89. sugerują, że około jednej piątej młodzieży ma za sobą doświadczenia gry na pieniądze. Wśród pierwszoklasistów takie doświadczenia zebrało 18,8% badanych, zaś w starszej kohorcie – 26,3% badanych.

W czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem grało w gry hazardowe 11,1% pierwszoklasistów oraz 17,0% uczniów klas trzecich.

W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem uczestniczyło w grach hazardowych 6,0% pierwszoklasistów i 10,3% trzecioklasistów.

Porównanie wyników uzyskanych w młodszej kohorcie Krakowie z analogicznymi wynikami w całym kraju nie ujawnia znaczących różnic. W starszej kohorcie notujemy w Krakowie wyższe od ogólnopolskich odsetki grających kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem.

Tabela 89. Granie w gry hazardowe, tj. takie gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	18,8	18,2
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	11,1	10,2
	W czasie 30 dni przed badaniem	6,0	5,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	26,3	21,4
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	17,0	12,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	10,3	7,9

Następne pytanie dotyczyło częstotliwości stawiania pieniędzy w grach hazardowych w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (tabela 90). Najliczniejszą frakcją w obu kohortach stanowiły osoby, które grały raz na miesiąc lub rzadziej (9,3% w młodszej kohorcie i 10,1% w starszej kohorcie). Odsetek badanych, którzy grali 2-3 razy w tygodniu wynosił w młodszej kohorcie 1,9% oraz w starszej kohorcie 3,3%.

Wyniki uzyskane w obu kohortach w Krakowie są trochę wyższe od wyników ogólnopolskich.

Tabela 90. Częstotliwość stawiania pieniędzy w grach hazardowych w czasie ostatnich 12 miesięcy

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie grał	86,9	89,1
	Raz na miesiąc lub rzadziej	9,3	7,3
	2-4 razy w miesiącu	1,9	2,1
	2-3 razy w tygodniu	1,9	1,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie grał	82,7	87,2
	Raz na miesiąc lub rzadziej	10,1	8,9
	2-4 razy w miesiącu	3,8	2,1
	2-3 razy w tygodniu	3,3	1,8

Uczniowie, jeśli grają w gry hazardowe najczęściej poświęcają na to mniej niż 30 minut w ciągu dnia (tabela 91).

Tabela 91. Czas spędzany na grach hazardowych typowego dnia w czasie ostatnich 12 miesięcy

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie w czasie ostatnich 12 miesięcy	87,8	89,4
	Mniej niż 30 minut	6,7	5,8
	Między 30 minut a 1 godzina	2,5	2,3
	Między 1 godzina a 2 godziny	1,7	1,0
	Między 2 godziny a 3 godziny	0,4	0,5
	3 godziny lub więcej	0,8	1,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie w czasie ostatnich 12 miesięcy	83,0	87,6
	Mniej niż 30 minut	10,1	7,6
	Między 30 minut a 1 godzina	3,4	2,4
	Między 1 godzina a 2 godziny	1,9	1,0
	Między 2 godziny a 3 godziny	0,7	0,3
	3 godziny lub więcej	0,8	1,1

Robi tak 6,7% uczniów z młodszej kohorty oraz 10,1% uczniów ze starszej kohorty. Podobnie jest na poziomie kraju.

Respondenci stosunkowo rzadko deklaruwali granie w gry hazardowe dłużej niż 2 godziny przy jednej okazji (tabela 92). W czasie ostatnich 12 miesięcy zdarzyło się to 9,4% pierwszoklasistów oraz 13,8% trzecioklasistów. Wśród nich 7,0% uczniów z młodszej kohorty oraz 9,7% uczniów z starszej kohorty grali przynajmniej 2 godziny pod rząd raz na miesiąc lub rzadziej. Odsetki badanych, którym zdarzało się to częściej stanowili 2,4% młodszej kohorty oraz 4,1% starszej kohorty.

Podobne wyniki uzyskano w badaniu ogólnopolskim.

Tabela 92. Granie w gry hazardowe dłużej niż 2 godziny przy jednej okazji w czasie ostatnich 12 miesięcy

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie w czasie ostatnich 12 miesięcy	90,6	91,9
	Raz na miesiąc lub rzadziej	7,0	5,6
	2-4 razy w miesiącu	1,1	1,0
	2-3 razy w tygodniu	0,9	0,6
	4-5 razy w tygodniu	0,1	0,3
	6 lub więcej razy w tygodniu	0,3	0,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie w czasie ostatnich 12 miesięcy	86,2	89,9
	Raz na miesiąc lub rzadziej	9,7	7,3
	2-4 razy w miesiącu	2,3	1,4
	2-3 razy w tygodniu	1,1	0,4
	4-5 razy w tygodniu	0,2	0,2
	6 lub więcej razy w tygodniu	0,4	0,7

W tabeli 93 zestawiono dane na temat częstotliwości grania w poszczególne gry hazardowe przez uczniów z Krakowa, zaś w tabeli 94 przez uczniów z próby ogólnopolskiej.

Tabela 93. Częstotliwość grania w poszczególne gry hazardowe w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (Kraków)

Kohorta		W ogóle nie	Raz na miesiąc lub rzadziej	2-4 razy w miesiącu	2-3 razy w tygodniu
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Automaty	95,2	4,2	0,5	0,1
	Karty lub kości	88,5	7,9	2,5	1,1
	Loterie (bingo, lotto)	89,7	8,2	1,5	0,6
	Zakłady sportowe	91,9	4,7	1,7	1,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Automaty	94,5	4,5	0,8	0,3
	Karty lub kości	88,9	8,0	2,3	0,8
	Loterie (bingo, lotto)	84,8	10,8	3,5	0,9
	Zakłady sportowe	87,2	5,8	3,3	3,6

Tabela 94. Częstotliwość grania w poszczególne gry hazardowe w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (Polska)

Kohorta		W ogóle nie	Raz na miesiąc lub rzadziej	2-4 razy w miesiącu	2-3 razy w tygodniu
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Automaty	94,5	4,2	0,7	0,5
	Karty lub kości	90,4	6,5	1,9	1,3
	Loterie (bingo, lotto)	91,5	6,1	1,5	0,9
	Zakłady sportowe	92,6	4,2	1,6	1,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Automaty	94,9	4,0	0,8	0,3
	Karty lub kości	91,0	6,1	1,9	0,9
	Loterie (bingo, lotto)	90,5	7,4	1,6	0,5
	Zakłady sportowe	89,8	5,8	2,6	1,8

W Krakowie w młodszej kohorcie największą popularnością cieszyły się gry w karty lub kości (11,5%). Najczęściej respondenci grali w nie raz na miesiąc lub rzadziej. W starszej kohorcie na plan pierwszy wysuwa się granie w loterie takie, jak bingo, czy lotto (15,2%), także dominującą częstotliwością raz na miesiąc lub rzadziej.

W obu kohortach najmniejszą popularnością cieszyły się automaty (w młodszej – 4,8%, w starszej – 5,5%), na których najczęściej grano również nie częściej niż raz w miesiącu.

W próbie ogólnopolskiej badani z młodszej grupy najczęściej wskazywali karty lub kości, a z starszej grupy – zakłady sportowe.

Gry hazardowe w internecie nie cieszą dużą popularnością wśród młodzieży. Jak wynika z danych zestawionych w tabeli 95, 16,7% respondentów z młodszej kohorty i około 20,2% ze starszej używało internetu do grania w gry hazardowe.

Tabela 95. Częstotliwość używania internetu do gier hazardowych w czasie ostatnich 12 miesięcy

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	W ogóle nie grał w gry hazardowe	83,3	85,9
	Nie grał gry hazardowe w internecie	7,1	6,2
	Rzadko	3,9	2,6
	Czasem	1,5	1,1
	Przeważnie	1,7	1,4
	Zawsze	2,5	2,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	W ogóle nie grał w gry hazardowe	79,8	84,1
	Nie grał gry hazardowe w internecie	7,2	6,3
	Rzadko	3,4	3,0
	Czasem	1,8	1,2
	Przeważnie	3,6	2,5
	Zawsze	4,2	2,9

Zawsze bądź przeważnie uprawia hazard z wykorzystaniem internetu 2,5% pierwszoklasistów oraz 4,2% trzecioklasistów. Podobne wyniki uzyskano na poziomie kraju.

W badaniu zastosowano dwa wskaźniki grania problemowego (tabela 96). Pierwszy to potrzeba stawiania w grze coraz większych pieniędzy, a drugi to okłamywanie kogoś ważnego dla respondenta w sprawie tego jak dużo gra w gry hazardowe.

Potrzebę stawiania coraz większych pieniędzy wyraziło 7,2% uczniów z młodszej kohorty oraz 7,5% uczniów ze starszej kohorty. Kłamanie w sprawie tego jak wiele się gra okazało się nieco mniej rozpowszechnione, tylko 3,4% uczniów z młodszej kohorty i 2,1% uczniów z starszej kohorty przyznało się do tego zachowania.

Obydwa symptomy problemowego grania (wynik pozytywny testu) deklarowało 2,0% badanych piętnasto-szesnastolatków oraz 1,3% siedemnasto-osiemnastolatków. W próbie ogólnopolskiej z wynikiem pozytywnym testu odnotowano 1,5% pierwszoklasistów oraz 1,4% uczniów ze starszej kohorty.

Tabela 96. Symptomy grania problemowego w gry hazardowe

Kohorta		Kraków	Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy	7,2	6,0
	Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra	3,4	2,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy	7,5	6,8
	Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra	2,1	2,2

Formy spędzania czasu wolnego

Dane na temat popularności różnych form spędzania czasu wolnego przez młodzież zawarto w tabeli 97.

Tabela 97. Formy spędzania czasu wolnego

		Nigdy	Kilka razy w roku	Raz lub dwa razy na miesiąc	Przynajmniej raz na tydzień	Prawie codziennie
III klasy gimnazjów	Gra w gry komputerowe	16,4	20,5	16,5	23,4	23,3
	Aktywne uprawianie sportu	3,8	5,5	12,3	44,0	34,3
	Czytanie książki dla przyjemności	25,4	34,3	18,4	11,7	10,1
	Wychodzenie z przyjaciółmi wieczorem	9,7	13,3	24,5	36,4	16,1
	Inne hobby	14,7	8,9	16,3	26,8	33,1
	Chodzenie ze znajomymi do centrum handlowego	5,1	8,1	26,0	39,9	20,9
	Używanie Internetu dla przyjemności	1,1	0,6	1,9	6,6	89,8
	Gra na automatach do gry	81,1	14,4	2,5	0,9	1,1
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Gra w gry komputerowe	21,9	23,5	14,9	19,3	20,4
	Aktywne uprawianie sportu	4,0	7,7	19,2	43,6	25,5
	Czytanie książki dla przyjemności	25,1	35,7	17,7	12,4	9,1
	Wychodzenie z przyjaciółmi wieczorem	4,2	11,2	28,6	44,5	11,5
	Inne hobby	15,8	10,6	19,3	24,6	29,7
	Chodzenie ze znajomymi do centrum handlowego	4,9	9,7	34,4	35,8	15,2
	Używanie Internetu dla przyjemności	0,7	0,8	1,4	5,1	92,1
	Gra na automatach do gry	84,7	10,3	2,3	1,4	1,4

W obu kohortach niemal wszyscy badani spędzają czas używając internetu dla przyjemności. Zdecydowana większość z nich robi to prawie codziennie (98,9% pierwszoklasistów i 99,3% trzecioklasistów).

Trzy inne bardzo popularne formy spędzania czasu wolnego, to aktywne uprawianie sportu, chodzenie ze znajomymi do centrum handlowego oraz wychodzenie wieczorem z przyjaciółmi. Do każdej z nich przyznaje się ponad 90% badanych w każdej z kohort, chociaż odsetki robiących to prawie codziennie są znacznie niższe. Wśród pierwszoklasistów 34,3% uprawia sport prawie codziennie, 20,9% prawie codziennie chodzi ze znajomymi do centrum handlowego, a 16,1% prawie codziennie wychodzi wieczorem z przyjaciółmi. W starszej kohorcie 25,5% prawie codziennie uprawia sport, a 15,2% prawie codziennie chodzi ze znajomymi do centrum handlowego, zaś 11,5% wychodzi wieczorem z przyjaciółmi.

Uprawiane hobby to kolejna forma spędzania czasu wolnego bardzo popularna zarówno wśród pierwszoklasistów, jak i trzecioklasistów. Oddaje się hobby 85,3% pierwszoklasistów oraz 84,2% trzecioklasistów.

Wysoką pozycję w rankingu form spędzania wolnego czasu mają gry komputerowe – 83,6% pierwszoklasistów i 78,1% trzecioklasistów zadeklarowało granie w te gry, a 23,3% oraz 20,4% spędza czas w ten sposób prawie codziennie.

Mniejszą popularnością wśród młodzieży cieszy się czytanie książek dla przyjemności (w młodszej kohorcie – 74,6%, w tym 10,1% prawie codziennie, oraz w starszej kohorcie – 74,9%, w tym 9,1% prawie codziennie).

Najrzadziej badani przyznawali się do grania na automatach – 18,9% uczniów z młodszej kohorty oraz 15,3% ze starszej. Prawie codzienne granie raportowało tylko 1,1% badanych pierwszoklasistów oraz 1,4% uczniów klas trzecich.

Wiarygodność wyników

W badaniu zastosowano dwa mechanizmy sprawdzające wiarygodność uzyskanych wyników. Pierwszy, to pytanie o używanie nieistniejącego narkotyku nazwanego relewin. Jak pamiętamy z cytowanych już wyników używanie tego środka chociaż raz w życiu zadeklarowało 0,6% pierwszoklasistów oraz 1,4% trzecioklasistów. Sugerować to może, że badani w nieznacznym tylko stopniu deklarowali doświadczenia, które nie miały pokrycia w faktach.

Próba przybliżenia skali możliwego zatajania swoich doświadczeń z narkotykami w odpowiedziach na pytania ankiety było pytanie, które brzmiało: Gdybyś kiedykolwiek używał(a) marihuany lub haszyszu, czy sądzisz, że napisał(a)byś to w tym kwestionariuszu? Rozkłady odpowiedzi na to pytanie zawarto w tabeli 98.

15,2% pierwszoklasistów oraz 8,8% trzecioklasistów zadeklarowało brak zaufania twierdząc, że nie przyznaliby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby taki fakt miał miejsce. Młodszy uczniowie w wyższych odsetkach niż starsi twierdzili, że nie przyznaliby się do ich używania.

Tabela 98. Poziom zaufania respondentów – rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby ich używał (Kraków)

Kohorta	Już to napisałem w tej ankiecie	Zdecydowanie tak	Chyba tak	Chyba nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	31,1	27,9	25,7	6,3	9,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	45,3	30,2	15,7	3,3	5,6

Wyniki ogólnopolskie zaprezentowane w tabeli 99 są niemal identyczne z krakowskimi u pierwszoklasistów oraz nieznacznie wyższe, gdy w grę wchodzi starsza młodzież.

Tabela 99. Poziom zaufania respondentów – rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby ich używał (Polska)

Kohorta	Już to napisałem w tej ankiecie	Zdecydowanie tak	Chyba tak	Chyba nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	27,5	32,8	24,5	6,1	9,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	36,6	33,0	19,9	4,4	6,1

Kraków na tle innych miast

W 2019 r. do badania ESPAD na wiosnę dołączyły cztery miasta. Poza Krakowem były to Sopot, Płock, Kalisz, Szczecinek i Wrocław. We wszystkich tych miastach badanie zrealizowano w ramach badania ogólnopolskiego. Dzięki temu możemy założyć porównywalność wyników z tych miast nie tylko z wynikami ogólnopolskimi, ale także pomiędzy miastami. Potrzebę dokonania takich porównań, obok porównań z całym krajem, uzasadnić można specyfiką terenów zurbanizowanych. Problem narkotyków zaczął się rozwijać w miastach, dopiero po pewnym czasie obserwować można było dyfuzję na tereny niezurbanizowane. W miastach oczekiwać można także odmiennych postaw wobec substancji psychoaktywnych. Zróżnicowania wedle stopnia urbanizacji nakładają się na różnice regionalne, stąd porównania między miastami wydają się zasadne.

Porównania owe zaczniemy od kwestii palenia tytoniu (tabela 100). Rozpowszechnienie palenia tytoniu w badanych miastach jest zróżnicowane.

W obu kohortach młodzież z Krakowa znajduje się na drugim miejscu pod względem rozpowszechnienia aktualnego palenia oraz w środku rankingu gdy w grę wchodzi palenie kiedykolwiek w życiu.

Tabela 100. Palenie tytoniu

Poziom Klasy	Wyszczególnienie	Kraków	Wrocław	Płock	Sopot	Kalisz	Szczecinek
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	50,5	43,0	53,0	57,7	46,2	55,4
	W czasie 30 dni przed badaniem	28,5	20,1	25,7	30,8	20,1	21,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	71,0	58,6	68,7	78,6	70,9	74,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	44,7	41,9	35,1	50,6	41,9	41,2

Rozpowszechnienie picia napojów alkoholowych w Krakowie w młodszej kohorcie jest mniejsze niż w większości innych badanych miast (tabela 101). Pod względem każdego z wskaźników krakowscy uczniowie znajdują się na przedostatnim miejscu wyprzedzając tylko uczniów z Wrocławia.

Tabela 101. Picie napojów alkoholowych

Poziom Klasy	Wyszczególnienie	Kraków	Wrocław	Płock	Sopot	Kalisz	Szczecinek
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	78,5	75,2	86,1	84,0	85,3	84,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	67,2	64,3	77,4	75,0	74,9	75,5
	W czasie 30 dni przed badaniem	46,0	41,4	53,0	54,9	48,3	50,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	95,9	87,9	95,9	92,4	97,3	94,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	94,5	80,4	92,8	89,3	95,2	90,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	82,0	63,1	79,7	83,9	87,2	82,5

W starszej kohorcie odsetki uczniów, którzy pili kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem lokują Kraków na drugim miejscu – pierwsze należy do młodzieży z Kalisza. Inaczej jest gdy w grę wchodzi picie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Pod tym względem krakowska młodzież mieści się w środkowej strefie rankingu miast.

Ranking popularności poszczególnych napojów alkoholowych w badanych miastach jest podobny w większości miast (tabela 102). Na pierwszym miejscu jest piwo, na drugim wódka, na trzecim wino, a dalej cydr i alcopop. Tylko w Krakowie i Kaliszu w starszej kohorcie popularność piwa i wódki jest prawie taka sama.

Kolejne różnice ujawniają się, gdy analizujemy odsetki uczniów, którzy pili poszczególne napoje w czasie ostatnich 30 dni. Młodszy uczniowie z Krakowa zajmują przedostatnie miejsce pod względem popularności piwa i cydru oraz drugie miejsce pod względem odsetków konsumentów wina i wódki.

Porównanie popularności poszczególnych napojów wedle odsetka ich konsumentów ze starszej kohorty lokuje Kraków na przedostatnim miejscu, jeśli chodzi o piwo i na drugim miejscu gdy w grę wchodzi wódka.

Tabela 102. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

Poziom Klasy	Wyszczególnienie	Kraków	Wrocław	Płock	Sopot	Kalisz	Szczecinek
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	42,8	39,5	51,3	54,9	46,7	45,3
	Cydr	6,8	8,2	9,9	12,9	5,6	8,9
	Alcopop	6,1	6,9	8,2	2,0	4,4	12,2
	Wino	28,9	21,0	26,2	30,4	28,4	26,4
	Wódka	37,0	28,7	35,6	39,6	38,1	33,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	69,0	57,5	74,5	78,4	74,8	81,4
	Cydr	17,1	15,2	12,1	25,2	10,8	9,5
	Alcopop	12,4	10,9	10,1	13,8	5,7	18,8
	Wino	52,0	37,4	40,8	53,8	52,6	41,2
	Wódka	69,1	46,7	63,7	64,2	78,1	61,5

W Krakowie, na tle innych miast, rozpowszechnienie upijania się przez uczniów z młodszej kohorty jest zróżnicowane ze względu na wskaźnik (tabela 103). Pod względem upijania się kiedykolwiek w życiu młodzieży krakowianie zajmują drugie miejsce, pod względem upijania się w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem – trzecie miejsce, a upicia się w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem – pierwsze miejsce.

Uczniowie ze starszej kohorty z Krakowa w najwyższym odsetku z badanych miast upijali się kiedykolwiek w życiu. Natomiast pod względem upijania się w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem oraz upicia się w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem krakowska młodzież ulokowała się na drugim miejscu ustępując tylko młodzieży z Sopotu.

Tabela 103. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać co się działo

Poziom Klasy	Wyszczególnienie	Kraków	Wrocław	Płock	Sopot	Kalisz	Szczecinek
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	36,3	30,8	37,4	35,3	32,9	33,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	29,5	24,2	30,4	31,3	26,5	24,4
	W czasie 30 dni przed badaniem	14,2	10,4	12,3	13,3	12,6	13,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	69,8	53,0	65,0	69,1	65,5	68,6
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	56,4	41,9	46,2	58,6	52,2	47,9
	W czasie 30 dni przed badaniem	26,3	15,7	16,7	27,7	22,9	20,4

Rozpowszechnienie używania przetworów konopi kiedykolwiek w życiu jest w badanych miastach silniej zróżnicowane niż picie alkoholu (tabela 104). Pod tym względem krakowska młodzież z młodszej kohorty lokuje się w środkowej strefie rankingu miast, zaś ze starszej na drugim miejscu ustępując jedynie młodzieży z Sopotu.

Tabela 104. Używanie substancji kiedykolwiek w życiu

poziom klasy		Kraków	Wrocław	Płock	Sopot	Kalisz	Szczecinek
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	23,9	18,6	26,0	33,0	13,5	21,0
	Substancje wziewne	9,3	6,5	9,4	20,4	6,4	13,7
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	14,5	15,2	16,4	17,3	15,6	14,5
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	6,7	8,3	6,8	12,5	5,5	7,9
	Amfetamina	3,7	2,3	4,1	4,8	1,8	6,1
	Metamfetamina	2,9	1,4	3,3	2,9	1,0	2,8
	LSD lub inne halucynogeny	4,2	2,9	3,2	2,9	1,5	4,7
	Crack	0,9	0,7	2,1	1,0	1,0	1,9
	Kokaina	3,0	1,5	4,0	2,9	1,7	3,3
	Heroina	1,4	0,9	2,8	2,0	1,5	2,8
	Ecstasy	3,7	2,6	3,0	1,0	2,2	4,7
	Grzyby halucynogenne	2,4	1,8	2,8	1,0	2,1	2,8
	GHB	0,8	0,8	1,4	1,0	1,2	2,3
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	1,8	0,7	3,9	3,9	1,5	3,3
	Alkohol razem z tabletkami	6,0	4,8	7,1	6,7	5,2	5,1
	Sterydy anaboliczne	2,2	1,6	3,9	3,8	2,2	2,8
	Alkohol razem z marihuaną lub haszyszem	14,8	8,8	14,5	23,1	6,3	11,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	46,6	38,4	39,2	59,6	34,9	44,0
	Substancje wziewne	7,9	8,5	4,5	12,3	3,5	5,8
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	20,5	19,3	16,7	33,8	22,4	20,2
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	7,5	8,0	4,4	10,4	5,1	6,8
	Amfetamina	7,7	5,9	4,1	10,0	5,5	11,3
	Metamfetamina	5,5	2,5	2,7	3,7	2,0	5,1
	LSD lub inne halucynogeny	7,8	6,4	3,5	7,8	3,7	5,8
	Crack	2,5	0,6	0,9	0,7	0,9	1,0
	Kokaina	5,6	4,1	3,9	6,7	3,1	4,1
	Heroina	2,0	1,9	1,7	1,5	0,9	1,0
	Ecstasy	8,9	6,7	4,2	12,6	5,9	7,9
	Grzyby halucynogenne	3,7	3,1	1,5	4,8	2,4	2,4
	GHB	1,8	0,7	0,5	1,5	0,5	2,4
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	2,1	2,3	2,0	2,6	1,7	3,8
	Alkohol razem z tabletkami	8,4	8,2	5,7	14,9	7,2	7,2
	Sterydy anaboliczne	3,3	2,2	3,2	2,2	2,2	2,7
	Alkohol razem z marihuaną lub haszyszem	32,3	25,8	22,7	41,6	22,8	26,7

Inne substancje, których używanie jest bardziej rozpowszechnione, to leki uspokajające i nasenne przyjmowane bez przepisu lekarza, leki przeciwbólowe w celu odurzania się oraz substancje wziewne. Rozpowszechnienie eksperymentowania z lekami uspokajającymi i nasennymi przyjmowanymi bez przepisu lekarza oraz leków przeciwbólowych używanych w celu odurzania się w grupie pierwszoklasistów lokuje Kraków na ostatnim miejscu z wynikiem prawie identycznym jak wynik uzyskany w Płocku.

Wprawdzie używanie innych substancji spotykamy znacznie rzadziej, zatem przestrzeń do zróżnicowania jest znacznie mniejsza, to jednak warto zauważyć, że krakowscy uczniowie nie odbiegają pod względem rozpowszechniania od uczniów z pozostałych miast.

Rozpowszechnienie używania dopalaczy jest słabo zróżnicowane ze względu na miasto (tabela 105). Co najwyżej można wskazać na wyróżniający się odsetek pierwszoklasistów ze Szczecinka, którzy używali „dopalaczy” kiedykolwiek w życiu. Wyniki we Wrocławiu nie różnią się od wyników z innych miast.

Tabela 105. Używanie dopalaczy

poziom klasy		Kraków	Wrocław	Płock	Sopot	Kalisz	Szczecinek
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	5,3	2,6	5,5	4,8	3,0	7,1
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	4,6	2,3	4,4	3,9	1,7	4,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	3,3	2,1	3,3	1,0	1,3	2,9
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	7,2	4,0	4,1	6,9	2,7	5,9
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	4,7	3,0	1,8	6,2	2,0	2,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	2,6	2,2	0,9	5,0	1,6	2,1

Dane na temat łatwego dostępu do poszczególnych substancji psychoaktywnych zestawiono w tabeli 106.

Do specyfiki Krakowa zaliczyć można najniższy odsetek uczniów w wieku 15-16 lat z bardzo łatwym dostępem do wódki oraz relatywnie niskie odsetki badanych z łatwym dostępem do papierosów oraz piwa. Pod względem bardzo łatwego dostępu do marihuany lub haszyszu krakowianie lokują się na pierwszym miejscu.

W starszej grupie wyżej niż w większości innych miast ocenia jest dostępność piwa, wina oraz wódki, najwyżej zaś dostępność cydru. Pod względem oceny dostępności leków uspokajających i nasenny do używania bez przepisu lekarza, marihuany lub haszyszu, ekstazy oraz „dopalaczy” wrocławscy uczniowie lokują się także wysoko na tle innych miast.

Tabela 106. Ocena dostępu do poszczególnych substancji jako bardzo łatwy

Poziom klasy		Kraków	Wrocław	Płock	Sopot	Kalisz	Szczecinek
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Papierosy	43,2	40,9	46,9	42,3	39,8	44,6
	Piwo	47,3	46,8	50,1	45,2	47,5	52,8
	Cydr	30,1	32,2	28,8	26,0	25,4	31,3
	Alcopops	20,6	21,5	22,7	19,6	16,5	29,9
	Wino	39,5	37,6	38,6	34,6	39,3	45,3
	Wódka	34,9	32,1	38,3	36,5	36,3	40,7
	Marihuana lub haszysz	18,9	15,7	18,7	11,7	10,3	14,0
	Amfetamina	7,0	7,0	6,9	2,9	3,8	11,3
	Metamfetamina	5,7	5,7	6,3	2,0	3,9	7,5
	Leki uspokajające lub nasenne	23,4	27,9	23,4	26,7	20,4	30,3
	Ecstasy	8,0	7,9	7,2	5,9	4,6	10,4
	Kokaina	7,0	6,2	7,8	2,0	5,3	8,1
	Crack	4,5	5,0	6,1	2,0	3,6	6,1
	Heroina	4,3	5,1	6,3	2,9	4,9	6,6
Dopalacze	10,5	10,9	10,9	6,9	9,9	13,7	
Starsza kohorta (17-18 lat)	Papierosy	83,5	63,2	71,3	74,2	68,5	75,8
	Piwo	88,5	68,4	78,9	78,5	80,4	79,5
	Cydr	81,0	60,4	62,7	71,6	58,0	54,9
	Alcopops	61,5	46,8	45,8	52,7	32,2	46,7
	Wino	87,4	64,8	73,0	73,3	77,2	76,1
	Wódka	86,5	60,6	69,7	67,8	73,1	73,7
	Marihuana lub haszysz	24,9	25,1	21,1	29,7	15,6	23,6
	Amfetamina	8,2	10,1	4,4	12,6	5,1	10,2
	Metamfetamina	7,3	7,5	4,7	9,0	3,2	7,6
	Leki uspokajające lub nasenne	26,7	25,5	21,5	33,1	21,8	27,3
	Ecstasy	12,7	11,6	7,1	19,9	8,5	9,0
	Kokaina	6,9	8,0	5,7	10,4	4,5	6,6
	Crack	4,5	6,2	4,2	4,9	2,8	4,8
	Heroina	4,7	6,3	4,4	4,5	2,9	6,8
Dopalacze	13,5	13,8	9,3	11,2	10,8	11,0	

Porównanie ekspozycji na propozycje poszczególnych substancji psychoaktywnych zawiera tabela 107.

Tabela 107. Ekspozycja na propozycje poszczególnych substancji

poziom klasy		Kraków	Wrocław	Płock	Sopot	Kalisz	Szczecinek
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	63,2	64,2	70,5	71,6	71,5	75,8
	Wino	43,4	39,2	44,2	43,1	49,8	47,9
	Wódka	56,0	45,2	55,5	51,0	60,0	56,6
	Marihuana lub haszysz	31,0	25,7	26,7	30,4	17,7	24,6
	LSD	5,4	4,4	6,2	1,0	2,5	2,8
	Amfetamina	6,1	4,9	7,1	1,0	2,8	7,6
	Leki uspokajające lub nasenne	9,5	10,8	9,1	6,9	7,6	7,6
	Crack	2,6	2,6	4,0	1,0	1,6	2,4
	Kokaina	4,9	3,3	7,3	2,0	3,1	3,8
	Ecstasy	6,1	4,9	5,3	2,9	2,7	5,7
	Heroina	3,1	2,6	4,9	2,0	2,5	3,3
	Sterydy anaboliczne	2,5	3,2	4,2	2,9	2,1	3,8
	Polska heroina (kompot)	3,3	2,6	5,0	1,0	3,7	3,3
	Bimber	14,0	11,3	19,4	9,8	22,3	21,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	88,8	78,8	87,9	89,1	86,2	92,9
	Wino	71,8	59,3	60,4	74,7	65,2	61,7
	Wódka	85,8	67,7	80,5	78,9	88,2	81,2
	Marihuana lub haszysz	43,8	39,2	32,2	55,1	30,9	34,4
	LSD	7,4	5,7	4,7	12,5	4,1	4,3
	Amfetamina	7,1	8,4	3,7	10,9	6,0	9,9
	Leki uspokajające lub nasenne	9,5	12,3	3,8	18,2	6,9	5,3
	Crack	1,8	2,3	0,6	1,5	1,1	2,8
	Kokaina	6,1	4,8	3,5	6,4	3,2	4,6
	Ecstasy	9,7	7,9	4,1	15,8	6,3	7,4
	Heroina	2,9	3,6	1,5	2,3	1,3	2,5
	Sterydy anaboliczne	2,9	2,3	3,3	2,3	1,1	3,5
	Polska heroina (kompot)	3,1	2,9	1,5	2,7	1,9	4,6
	Bimber	29,1	22,9	34,6	27,0	43,0	34,8

Odsetek krakowskich pierwszoklasistów, którym proponowano piwo, wino lub wódkę należy do niższych spośród badanych miast, podobnie pod względem propozycji nielegalnego alkoholu (bimbru).

W starszej kohorcie w Krakowie w porównaniu z innymi miastami notujemy raczej wysoki poziom ekspozycji na propozycje wszystkich napojów alkoholowych włącznie z bimbrem. Także wyższe niż w większości innych miast są odsetki respondentów potwierdzających otrzymywanie ofert marihuany lub haszyszu, leków uspokajających i nasennych oraz ecstazy.

Dane na temat zakupów napojów alkoholowych w badanych miastach zestawiono w tabeli 108.

Odsetki pierwszoklasistów kupujących wino są we wszystkich badanych miastach niemal identyczne, z wyjątkiem Wrocławia, gdzie są istotnie niższe. Zakupy piwa i wódki były najbardziej rozpowszechnione w Sopocie, Kraków zaś znalazł się w grupie miast o większym nasileniu zjawiska.

Tabela 108. Zakupy napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

Poziom klasy		Kraków	Wrocław	Płock	Sopot	Kalisz	Szczecinek
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	23,5	22,8	28,8	37,9	23,2	21,2
	Wino	12,5	7,1	10,2	10,8	10,1	10,9
	Wódka	19,0	12,9	19,0	26,2	16,2	16,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	55,3	44,0	54,8	63,2	53,0	61,4
	Wino	28,2	17,8	16,3	34,2	23,1	26,7
	Wódka	37,3	24,4	30,2	39,6	37,0	35,3

Krakowscy uczniowie ze starszej kohorty znaleźli się na drugim miejscu, jeśli chodzi o zakupy wina oraz zakupy wódki.

Na wymiarze znajomości miejsc gdzie łatwo kupić marihuanę lub haszysz płocky uczniowie z młodszej kohorty wraz z uczniami z Sopotu należą do najlepiej poinformowanych (tabela 109). W obu tych miastach młodzi uczniowie w większym odsetku niż w pozostałych miastach znali miejsca gdzie łatwo zaopatrzyć się w marihuanę lub haszysz. Kolejne miejsca z podobnym wynikiem zajmują uczniowie z Wrocławia i Szczecinka.

Tabela 109. Miejsca gdzie można łatwo kupić marihuanę lub haszysz

Poziom klasy		Kraków	Wrocław	Płock	Sopot	Kalisz	Szczecinek
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie znam takich miejsc	58,9	57,8	53,7	54,4	66,7	58,0
	Ulica, park	21,2	21,3	23,8	26,2	18,5	19,3
	Szkoła	11,8	17,4	16,1	12,6	8,3	12,3
	Dyskoteka, bar	11,1	12,3	13,1	10,7	11,2	8,0
	Mieszkanie dealera	10,1	12,6	16,3	14,6	12,9	16,5
	Internet	8,0	10,6	12,0	13,6	10,7	12,3
	Inne miejsce	8,6	8,9	9,4	10,8	7,1	5,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie znam takich miejsc	47,6	49,2	53,3	35,5	54,2	52,2
	Ulica, park	25,7	23,7	24,5	30,8	22,8	26,3
	Szkoła	18,6	21,4	15,3	19,5	13,8	13,8
	Dyskoteka, bar	20,9	19,6	19,1	24,4	20,6	17,6
	Mieszkanie dealera	21,0	18,1	18,6	27,1	15,8	20,4
	Internet	11,8	10,7	9,0	16,2	9,3	9,7
	Inne miejsce	8,4	8,2	6,6	14,8	6,0	9,0

W starszej kohorcie tylko uczniowie z Sopotu są lepiej poinformowani, niż uczniowie z innych miast. Uczniowie krakowscy zajmują drugie miejsce pod tym względem.

Kaliscy pierwszoklasiści, podobnie jak ich rówieśnicy z Płocka, częściej niż pierwszoklasiści z czterech pozostałych miast spotykali się ze zgodą rodziców na picie napojów alkoholowych (tabela 110). Krakowscy uczniowie znaleźli się na przedostatnim miejscu pod tym względem z wynikiem niewiele mniejszym niż zajmujący ostatnie miejsce uczniowie z Sopotu.

W starszej kohorcie obserwujemy trochę inną prawidłowość – w Sopocie notujemy najwyższe odsetki tych, którym rodzice pozwalają na picie. Najniższe odsetki natomiast występują we Wrocławiu.

Tabela 110. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych

Poziom klasy		Kraków	Wrocław	Płock	Sopot	Kalisz	Szczecinek
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ojciec	28,8	31,5	38,0	29,8	39,3	34,0
	Matka	28,2	31,9	42,4	31,1	41,2	35,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ojciec	71,2	51,3	61,1	67,6	60,8	52,8
	Matka	74,0	55,2	63,5	70,0	64,9	59,1

Granie kiedykolwiek w życiu w gry hazardowe deklarowane było przez pierwszoklasistów z Kalisza i Płocka częściej niż przez ich rówieśników z Sopotu i Szczecinka (tabela 111). Uczniowie z Krakowa znaleźli się pomiędzy tymi dwoma grupami miast.

Granie w czasie ostatnich 30 dni natomiast spotykamy najrzadziej w Spocie. Uczniowie krakowscy znaleźli się strefie środkowej tabeli.

W grupie uczniów ze starszej kohorty krakowska młodzież znalazła się na pierwszym miejscu, jeśli chodzi o granie kiedykolwiek w życiu oraz gdy mowa o graniu w czasie ostatnich 30 dni.

Tabela 111. Granie w gry hazardowe, tj. takie gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać

poziom klasy		Kraków	Wrocław	Płock	Sopot	Kalisz	Szczecinek
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	18,8	18,0	20,6	15,5	20,6	16,5
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	11,1	9,4	11,9	5,9	10,7	10,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	6,0	5,3	7,9	3,0	6,0	7,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	26,3	20,4	25,0	23,5	19,6	16,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	17,0	10,2	15,8	18,0	11,2	9,2
	W czasie 30 dni przed badaniem	10,3	5,1	8,9	8,2	6,0	6,8

Dane o poziomie braku zaufania respondentów mierzonym odsetkiem badanych, którzy nie przyznaliby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby ich używali zestawiono w tabeli 112.

Tabela 112. Poziom zaufania respondentów (odpowiedzi: „chyba nie” lub „zdecydowanie nie” na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania substancji, gdyby ich używał)

Poziom klasy	Kraków	Wrocław	Płock	Sopot	Kalisz	Szczecinek
Młodsza kohorta (15-16 lat)	15,2	15,1	12,3	10,9	15,4	12,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	8,8	10,5	10,0	4,9	6,5	9,1

Krakowscy, wrocławscy oraz kaliscy pierwszoklasiści w najwyższym odsetku zaprezentowali brak zaufania. W starszej kohorcie krakowianie znaleźli się w środku rankingu.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Wyniki badania ESPAD zrealizowanego w Krakowie w 2019 r. skłaniają do sformułowania kilku wniosków i rekomendacji.

Krakowska młodzież wedle wyników badania jawi się jako zagrożona przez legalne substancje psychoaktywne. Rozpowszechnienie picia alkoholu wśród badanych, zwłaszcza w młodszej kohorcie, wciąż nie spełnia postulatów abstynencyjnego paradygmatu profilaktyki adresowanej do niepełnoletnich. Zintensyfikowanie działań profilaktycznych powinno zatem stanowić bezwzględny priorytet.

Wysoki poziom dostępności napojów alkoholowych w opiniach uczniów młodszych, chociaż nie najwyższy w porównaniu do innych badanych miast, skłania do zwrócenia bacznej uwagi na kwestie sprzedaży alkoholu niepełnoletnim. Zintensyfikowanie działań kontrolnych w tym zakresie wydaje się koniecznym uzupełnieniem działań profilaktycznych skierowanych na ograniczanie popytu na napoje alkoholowe wśród młodzieży.

Znaczne rozmiary grup silniej zaangażowanych w używanie substancji skłaniają do przemyślenia na nowo priorytetów w strategii prewencyjnej. Zastanowienia wymaga kwestia oferty dla młodych ludzi używających względnie często substancji nielegalnych lub pijących często, w ilościach prowadzących do nietrzeźwości. Wielu z nich nie uda się przekonać do zmiany tego stylu życia, konieczne wydaje się, zatem zadbanie o minimalizację szkód, do jakich to może prowadzić.

Tendencja do względnie liberalnego podejścia do przetworów konopi, czy przekonania o mniejszym ryzyku szkód związanych z ich używaniem niż w przypadku takich narkotyków jak amfetamina, czy ecstasy pokazuje kierunki myślenia młodzieży na ten temat. Wydaje się, że warto przemyśleć przekaz profilaktyczny, szczególnie o charakterze edukacyjnym, pod kątem przystawalności do doświadczeń, postaw i przekonań młodych ludzi.

Oceny dostępności „dopalaczy” formułowane przez uczniów ze starszej kohorty są nie tylko wyższe od ogólnopolskich, ale także od analogicznych ocen formułowanych przez uczniów z większości innych miast objętych badaniem.

Szczególnym wyzwaniem jest znaczne rozpowszechnienie palenia tytoniu i picie alkoholu przez dziewczęta. Wyniki uzyskane w 2019 r. potwierdziły skalę potrzeb w zakresie profilaktyki alkoholowej oraz tytoniowej adresowanej do dziewcząt. Znaczna część wskaźników picia alkoholu i palenia tytoniu u dziewcząt jest podobna do notowanej u chłopców lub nawet większa. Tradycyjnie zarówno picie, jak palenie należały do męskich atrybutów. Zmiany obyczajowe jakich doświadczamy w ostatnich dziesięcioleciach zdają się kwestionować tę zasadę. W efekcie rodzi to nowe zagrożenia, na które odpowiedzią powinno być opracowania programów profilaktycznych uwzględniających specyfikę dziewcząt jako adresatów.

Badanie ESPAD pozwoliło na pomiar czynników chroniących i czynników ryzyka używania substancji psychoaktywnych przez młodzież (Kafetzopoulos 2006).

Jednym z podstawowych czynników ryzyka sięgnięcia przez nastolatka po substancje psychoaktywne jest ich wysoka dostępność. Brak dostępu do substancji ma walor chroniący. Większość nastolatków, jest zdania, że nabycie alkoholu jest bardzo łatwe lub dość łatwe. Ograniczanie dostępności alkoholu, to jedna z najbardziej obiecujących strategii ograniczania problemów alkoholowych o najlepiej udokumentowanej skuteczności.

Nadal utrzymuje się dość wysoki poziom dostępności substancji nielegalnych, wśród których najwyższym poziomem wyróżniają się przetwory konopi. Największe ryzyko po stronie podaży substancji stwarza ekspozycja na propozycje. Osoby, które spotykają się z takimi propozycjami są narażone na zwiększone ryzyko. Wyniki badania sugerują, że jeśli w grę wchodzi napoje alkoholowe, to w ostatnich latach mamy do czynienia z poprawą pod tym względem. W obszarze substancji nielegalnych zwraca uwagę znaczna ekspozycja nastolatków na nielegalny alkohol.

Jednym z czynników ryzyka po stronie popytu na substancje psychoaktywne jest obracanie się w kręgach użytkowników takich substancji. Zwłaszcza gdy kontakty towarzyskie lub przyjacielskie ograniczają się do osób, które palą tytoń, piją alkoholu lub używają narkotyków ryzyko przejęcia takiego wzoru zachowań jest dość wysokie. Zdecydowana większość badanych ma wśród swoich przyjaciół osoby palące tytoń oraz osoby pijące napoje alkoholowe. Znaczna część starszej młodzieży przyjaźni się z użytkownikami marihuany lub haszyszu. Osoby te eksponowane są na dyfuzję wzorów kulturowych dalekich od standardów abstynencji.

Innym czynnikiem wpływającym na zachowania w obszarze substancji psychoaktywnych są przekonania o ryzyku konsekwencji zdrowotnych oraz innych szkód związanych z ich używaniem. Można założyć, iż w przypadku większości młodzieży przekonanie co do dużego ryzyka szkód w wyniku używania substancji będzie sprzyjać ich unikaniu, zaś przekonaniu o ich nieszkodliwości będzie sprzyjać podejmowaniu decyzji o sięganiu po nie. W tym sensie przekonania te stanowią czynnik ryzyka, bądź być czynnikiem chroniącym. Młodzież zdaje się prawidłowo identyfikować poziom

zagrożenia związane z różnymi wzorami używania substancji psychoaktywnych, chociaż niepokój może budzić niedocenianie ryzyka związanego z używaniem przetworów konopi.

Ważnym czynnikiem chroniącym młodzież przed piciem napojów alkoholowych są prawidłowe postawy rodzicielskie, a w szczególności brak przyzwolenie na picie napojów alkoholowych, przynajmniej do czasu osiągnięcia pełnoletności. Około połowy pierwszoklasistów nie spotyka się ze strony swoich rodziców jednoznacznym zakazem picia alkoholu. Wyniki badania wskazują zatem na potrzebę edukacji rodziców w tym zakresie.

PRZYPISY

1. Beck F, & Legleye S. (2003). Drogues et adolescents. Usages de drogues et contextes d'usage entre 17 et 19 ans, évolutions récentes, ESCAPAD (2002). Paris: OFDT.
2. Kafetzopoulos E. (2006) Risk and protective factors in adolescent and youth drug use. W: Young people and Drugs. Care and Treatment. Strasbourg. Pompidou Group, Council of Europe.
3. Okulicz-Kozaryn K., Sierosławski J. (2007) Validation of the „problematic use of narcotics” (PUN) screening test for drug using adolescents. *Addictive Behaviors* 32 (2007), 640-646.
4. Sierosławski J. (2004) Substancje psychoaktywne - postawy i zachowania Polaków. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych 2002. W: Postawy i zachowania Polaków wobec alkoholu i problemów alkoholowych. Warszawa, *Wydawnictwo Edukacyjne PARPA*, PARPA. ss. 11-74
5. Wzory konsumpcji napojów alkoholowych w Polsce. PARPA 2008.
https://www.parpa.pl/download/wyniki%20badania%20wzory%20konsumpcji%202008_%20metody_poprMFdoc.pdf
6. Zin-Sędek M., Okulicz-Kozaryn K., Ghirini S., Scafato E., Galluzzo L. (2016) Abstainer. W: J. Moskaiewicz, R. Room and B. Thom (red.) Comparative monitoring of alcohol epidemiology across the EU. Baseline assessment and

suggestions for future action. Synthesis report. Reducing Alcohol Related Harm (RARHA)

<http://www.rarha.eu/NewsEvents/LatestNews/Lists/LatestNews/Attachments/36/Comparative%20monitoring%20of%20alcohol%20epidemiology%20across%20the%20EU%20%E2%80%93%2027.02.pdf>